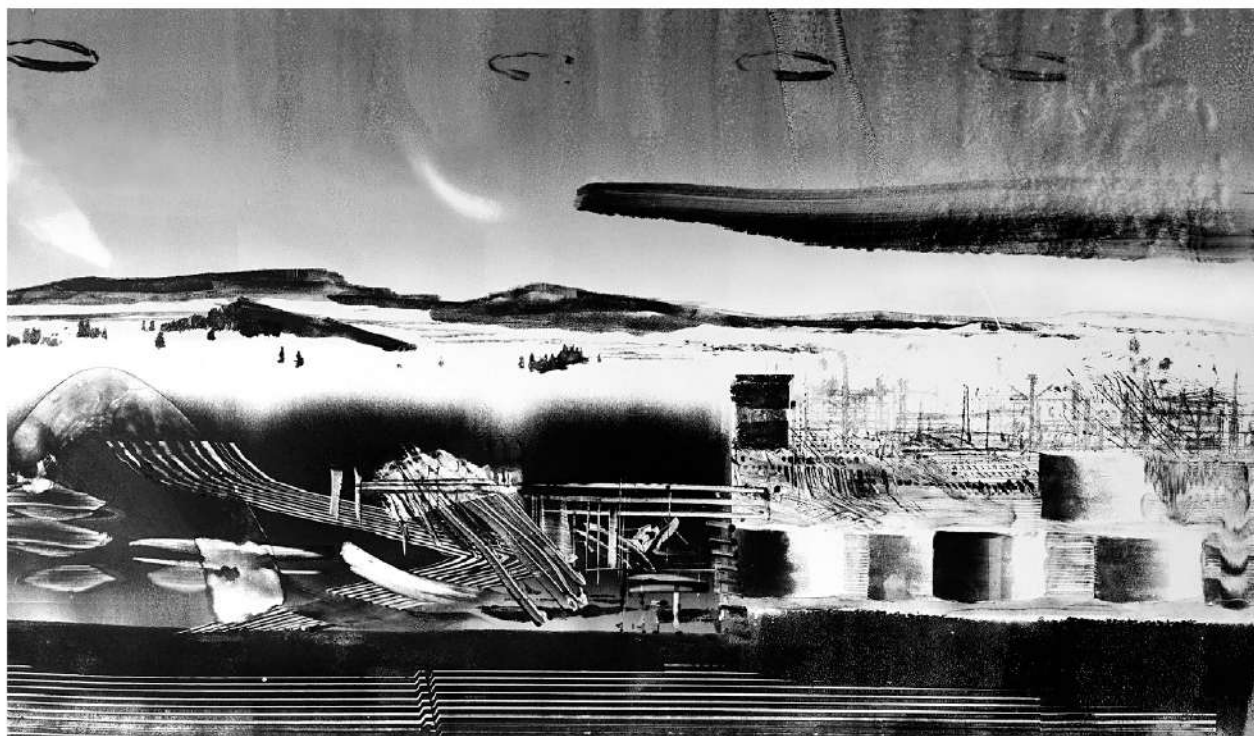

SZÉKELYFÖLD

KULTURÁLIS FOLYÓIRAT

HIDAS ZSAKLIN, GÉCZI JÁNOS,
KIRÁLY LÁSZLÓ,
KIRÁLY ZOLTÁN VERSEI
GÁLL CSILLA, KÁLI ISTVÁN,
TAMÁS KINCŐSŐ PRÓZÁJA
ARANYÁG: BÁNJA-E A SZÉKELY?
UDVARHELYSZÉKI ZÁRÓJELENTÉS
UJJLENYOMAT:
KÉNYSZERLAKHELYEN EURÓPÁBAN

XXIX. ÉVFOLYAM 12. SZÁM 2025. DECEMBER

Szépirodalom

Király László versei	5
Király Zoltán versei	9
Géczi János versei	13
Borsodi L. László versei	16
Jenei Gyula: Vakajtó, vakélet	18
Káli István: Kolbász nehéz időkre	20
Tamás Kincső: A csobán kutyája	32
Hidasi Zsaklin versei	38
Horváth Ildikó versei	42
Kovács Margit versei	52
Filotás Karina versei	56
Nagy-Babos Tamás versei	59
Pétery Dorottya kisprózái	61
Szakács István Péter kisprózái	67
Gáll Csilla: Az óra	73
Szondy-Adorján György: Hátország	79

Ujjlenyomat

Balázs László: Kényszerlakhelyen Európában (<i>Naplórészletek, 1944–46</i>)	97

Aranyág

Simó Márton: Bánja-e a székely? (<i>Udvarhelyszéki zárójelentés</i>)	115

Szemle

A <i>Székelyföld</i> folyóirat díjai, 2025 (Iancu Laura, Kelemen Hunor, Terék Anna és Varga Balázs laudációja)	149
Borsodi L. László: Matrózköltészet (Király Zoltán: <i>Matróziskola</i>)	157
P. Buzogány Árpád: Terepszemle jól ismert helyeken (Simó Márton: <i>Bánja-e a székely? I.</i>)	164
Böjthe Pál: Túlélésre hangolódva (Káli István: <i>Túlhevült a pokol tüze</i>)	171
Bakonyi István: Trianon elfelejtett oldala (Gáspár Ferenc: <i>Trianon unokái</i>)	175
Előfizetők névsora	180

E lapszámunkat a *Szárhegy 2025* kiállítás anyagával illusztráltuk.

SZERKESZTŐSÉG:
FŐSZERKESZTŐ: Zsidó Ferenc (zsidoferenc@yahoo.com)
FŐSZERKESZTŐ-HELYETTES: Fekete Vince (feketevince@gmail.com)
SZERKESZTŐK: Magyarosi Sándor (sandormagyarosi@gmail.com)
Mirk Szidónia-Kata (mirksz@yahoo.com)
MENEDZSER: Mihály Gergő (gergomihaly80@gmail.com)
SZERKESZTŐSÉGI TITKÁR: Bodor Zsolt (bodorazsolt@gmail.com)
KORREKTOR: Ferencz S. Csilla (achilla76@gmail.com)
GRAFIKAI SZERKESZTŐ: Lestyán Csaba (lestyancsaba@yahoo.com)
ÜGYVEZETŐ: Fodor Janka (janka.szekelyfold.kf@gmail.com)
TITKÁR: Beke Tasnád (beketasnad99@gmail.com)
KÖNYVELŐ: Nagy Csilla (harmatcsepp.nagy@gmail.com)

KÜLSŐ MUNKATÁRSÁK: Lakatos Mihály, Lőrincz György,
Lövétei Lázár László,
Nagy Koppány Zsolt, Tánzos Vilmos,
Zsigmond Andrea

TÖRDELŐ: Botár Emőke - Pro-Print

ALAPÍTÓ-FŐSZERKESZTŐ: Ferenczes István (1997-2010)

KIADÓ: Hargita Megye Tanácsa
Hargita Kiadóhivatal
Székelyföld Alapítvány

FELELŐS KIADÓ: Bíró Barna Botond,
Hargita Megye Tanácsának elnöke

NYOMTA: Alutus Nyomda, Csíkszereda
FELELŐS VEZETŐ: Hajdú Áron igazgató

ISSN 1453-3871

ELÉRHETŐSÉGEINK:

Postacím: 530170 Csíkszereda, Tudor Vladimirescu u. 5. sz., Pf. 149
Telefonszámok: (004)0266-311 775, (004)0266-311 026 (fax), (004)0746-195 413
E-mail cím: szekelyfold@hargitamegye.ro; honlap: www.szekelyfoldfolyoirat.ro

ELŐFIZETÉSI DÍJ:

Belföldieknek egy évre 96,00 lej
Külföldieknek egy évre 8400 Ft / 30 EUR

Belföldi előfizetőinktől a díjat kérjük postai utalványon, a következő címre küldeni:

Beke Tasnád - Editura Harghita, Pf. 149
Folyószámláink: RO20 TREZ 3512 1G33 5000 XXXX/RO
Editura Harghita, Trezoreria M-Ciuc, Sucursala Harghita
RO53 RNCB 0152 0423 6585 0003/EUR
RO26 RNCB 0152 0423 6585 0004/HUF

Fundația Székelyföld, Banca Comercială Română M-Ciuc, Sucursala Harghita
SWIFTCOD: RNCBROBU

Király László
ALKOTÓ-HÁZ

A SZORGALOM DICSÉRETE

1.

Reggelente - minden reggel -
egy verset! Költeményt.
Ha a fene fenét eszik is!
(Figyeled? - népieskedem.)

Miért ne lennék Költő
én magam is - legalább egy hétig?!
Vagy akármeddig! Sokáig.
Szakmabeli.
Annál is több: profi!
Van, aki hármat is megír,
költ, vagy létre-hoz...
Vagy *csak úgy* össze-farag -
egyetlen hajnalon. *Addig*
el sem engedi szállni az álmait.
Hát még *az élő klasszikus!*
Meg se mosdik. „A hideg víz
minden szárnyalás gyilkosa!”
S való igaz: ki a búbánat
akarna szárnyalni manapság?
Drónok s prózai rakéták között.

Miközben itt, a szomszédban szerte-
lövik a lakóházakat, *al-ko-tó-
házakat*, melyekben még az
íróasztal se menekül.

2.

Repülés, szárnyalás – ugyan már...
Lövök rád vakon s harag nélkül,
mivelhogy *temagad is*, sajnálkozva,
énrám akarsz lőni!
Küszöbömig édesgetnéd
életfogytig fenyegető
ellenségeim – ha hagynám!
Ha csak balgán cirógnám
legesleghűbb kalasnyikovom.
De idejében szólok: – Sose feledd:
Nem
egyszerre
húztunk
textilt,
vagy gatyát –
öcsi!

Mi lesz veled, ha kikapcsolom a...?!
Mi lesz veled, ha elzárom a...?!
Mi lesz majd árva apáddal-anyáddal –
ha vannak?

Egész világ neked szurkol –
tisztán s jól hallani.
De énnekem – a Mindenség,
reggel, délben, este, éjjel.
Már jártam is ott. Mondhatnám:
minden percben *épp-onnan* jövök.

A kutyát-macskát-papagájt-díszmacit,
– persze és igen! – könnyek között, sápadtan
és némán sajnálni kell.
Így igaz! Így szép! Így nemes!

Emberek vagyunk.

Vagyis – voltunk.
Esetleg leszünk.
Netalán-tán.
Valameddig...

ERDŐTÜZEK

HIC SUNT LEONES

Vérszikkasztó nyárban
részeg állatok égett szavannákon.
Erdőtüzek. Jajgató hiénák.
A tó emléke kísért:
szárazra szorult vízilovak.
Keselyűk – visító repülők.

Hűsölő hullók a parlamentekben.

És Ibolya – kivégző felfedezés! –
nem kívánja. A szikkasztó hőségben
nem kell neki már...

Esőt imádkozó lemondó isten
bámul tátongó ózonlyukon át.
Mocorognak fémes-türelmetlenül
számárháton lopott (anno)
lázas partizán fegyvereink.

Miközben a szomszédék történeteiben
tovább él egy – virgonc – elmúlt
vagy jövődő világháború:
Lemészárolták(tuk) a falvakat egy szálíg!

Ölésre bujtó szókkal szólított
s szólít valahány fekete könyv.

Hic sunt leones – Füstöljétek ki
a méhkaptárakat, mielőtt röhögve
kifüstölnek titeket is!

Föld! Föld! – riaszt egy
régvárt de vészjósló kiáltás,
mint ferde mosolyú „jóbarátok”
kibiztosított bizalmaskodása:
„Itt nem törnek át!”
Csakhogy itt áttörnek, és mindahányszor.

Csapzott jókedvünk nem tart meg
senkit, sohamár. Befejeződik
minden végenincs történet.
Láthatatlan tábortüzek égnek.

És nem tudhatod:
élsz-e még.
Már nem?

Hic sunt leones.
Ámen!

Ferencz Zoltán: *Almafa*

Király Zoltán

HÁBORÚ HOTEL LISSZABON

este végre nyugodhat kicsit
kelet-európai térded,
25 kilométer gyaloglás után
leülsz egy narancsfa alá egy padra
a *Travessa da Laranjeirán*.
előveszed a kétdecis ginjás üveget,
amit egy muszlim árustól
vásároltál jócskán feláron,
de csakis akkor,
mikor az üzlete közepére
kiterített imaszőnyegen befejezte imáját.
a ginja likőrnek aranyos, persze,
– vizet sem vihet az általad
gyártott feketeribizli-likőrnek–

szóval,

már túl vagy a Salazar-diktatúra
alatt működő portugál ellenállást
bemutató múzeum nyomasztó kiállítótermein,
bár vélhetően sokáig él majd benned
a láncra vert mozambiki és angolai
rabszolgák fotója, a megfigyelési
dossziékból kialakított fal,
a csont-és-bőrre éheztetett foglyok fényképe.

erről jut eszedbe, milyen fontos lenne
nem-diktatúrák nincstelenségében felnőni,
ahol a villanyáram meg a banán
csak a kifestőkönyvben sejlik fel,
és egyáltalán nem baj, hogy nincs mit enni,
hiszen holnap sem lesz mit.

mintha ismerős lenne ez
a helyzetcsomag számodra,
mintha már álmodtál volna ilyet,
vagy filmen láttad volna,
már-már érzed is a nemlétező
zöld banán ízét, amit Babinál lehetett
vásárolni évente egyszer
a kolozsvári albinában.
mindeközben Ceaușescu elvtárs
utolsó beszédét sugározta
az 5 inches fekete-fehér sporttévé,
de tulajdonképpen akkor nem is zavart annyira,
sem a tévé, sem a zöld banán hiánya,
utóbbiról mindenki tudta, hogy december
közepe körül feltűnik majd az üzletekben.

tehát,

végre ülhetsz pár percig egy padon
egy narancsfa alatt, a *Chiado* negyedben,
mikor a szemben levő padra
egy család telepedik le.
láttad már őket a nap folyamán
a város nyüzsgésében,
szokatlan látvány, úgy néztek ki,
mint egy nagyon siető,
szedett-vedett olasz család.

az ötven körüli nő rutinosan
kap elő egy kockás pokrócot,
betakarja vele a két
öt-hét év körüli szóke kislányt,
a lányok ismerik a műveletet,
bekuporodnak a pokróc alá,
egymás között ukránul
vagy oroszul beszélnek.
a férj angolul kér egy cigit,
adom is.

próbálok értelmezni a helyzetet,
iszom egy kortyot a ginjából,
és kezd világossá válni,
ők aludni jöttek a padra.
a nő műanyag poharakat
vesz elő rafiaszatyrából.
mikor elköszönök,
hibátlan british english kiejtéssel
kér elnézést a zavarásért
és kíván jó éjszakát.

később az airbnb-ben,
portói bort szürcsölgetve
azon gondolkodom:
kik is lehetek ők, honnan és
hogyan jutottak a
chiadói narancsfák alá,
és mi lesz a szőke lányokkal?
.....
mélységesen szégyellem,
hogyan zavaromban meg sem kérdeztem,
segíthetnék-e rajtuk valamiben.

Lisszabon, 2025. február 13. – Kolozsvár, március 2.

KETRECVERS

költő barátaimnak

jé az ott egy
élő költő
a rácsok mögött
ketrecbe zárva!

de cuki!
etetni lehetne
le is lehetne köpni

szidni lehetne
– tuti nem értené –
dobigálhatnánk
neki csokoládét
vagy kockacukrot
szárazkenyeret
ketrecébe
egy-egy
buta szelfit is
elbírna búrája.

jézusom
hogy zabálja
a szőlőcukrot!

nézd már azt a fejet
ahogy nem
találja cigarettáját
átkutatja
összes zsebét
egy korty
fény után
jól tudja
van nála
egy kis adag
megváltás
keresi
lennie kell
valahol
mindenkori
jó szónak
érted is ír.

ne feledjétek
az ott egy
költő ketrecbe
zárva.

Géczi János

TERZINÁK FECSKÉVEL

Hársak nyílnak és elvirágzanak.
A ligetben cseppenget a fény.
Nyílnak a hársak s elvirágzanak.

Cseppenget a ligetben a fény.
A tartalom forma. Vice versa.
A ligetben cseppenget a fény.

A forma tartalom. Vice versa.
Kaptárakban sárgulnak a mézek.
A tartalom forma. Vice versa.

Sárgulnak a kaptárakban a mézek.
A délutáni órák oly szemrevalók.
Kaptárakban sárgulnak a mézek.

Oly szemrevalók a délutáni órák.
Ez ő lenne? Immár valaki más?
A délutáni órák oly szemrevalók.

Ez ő lenne még? Valaki más már?
Ahogy repdes és villan az égen.
Ez már ő lenne? Még valaki más?

Ahogy villan és repdes az égen.
Fecske, avagy olyan fecskeszertű?
Ahogyan repdes s villan az égen.

Olyan fecskeszertű, avagy fecske?
Félig ember vagy madár egészen?
Fecske, avagy olyan fecskeszertű?

Félig madár vagy ember egészen?
A szikla grafitiszürke a vízben.
Félig vagy egészen embermadár?

A szikla grafitiszürke a vízben.
A sötétben minden vaksötét lesz.
Grafitiszürke szikla a vízben.

A sötétben minden vaksötét lesz.
Hársak nyílnak és elvirágzanak.
Minden sötétben vaksötét lesz.

TERZINÁK SÁRGAFÖLDDEL

Mikor érsz vissza az anyagba?
Maroknyi leszel, akár a saját múlt.
Mikor érsz vissza az anyagba?

Maroknyi leszel, akár a saját múlt.
Beszűkül a nyelv optikája.
Maroknyi leszel, akár a saját múlt.

Beszűkül a nyelv optikája.
Tallózhatod az anyanyelvet.
Beszűkül a nyelv optikája.

Morzsolhatod az anyanyelvet.
Dühödt g-kkel és r-ekkel fogad.
Tördelheted az anyanyelvet.

Dühödt g-kkel és r-ekkel fogad.
Az ágyadba vackolta magát az eb.
Dühödt g-kkel és r-ekkel fogad.

Az ágyadba vackolta magát az eb.
Halk kis h-kkal veszel lélegzetet.
Az ágyadba vackolta magát az eb.

Halk kis h-kkal veszed lélegzeted.
Az elkóborolt betűk kimúlnak.
Halk kis h-kkal veszel lélegzetet.

Az elkóborolt betűk kimúlnak.
Sárgaföld észlelhető a versben.
Az elkóborolt betűk kimúlnak.

A versben sárgaföld észlelhető.
Hasonlata nincs az elmúlásnak.
Észlelhető a versben a sárgaföld.

Hasonlata nincs az elmúlásnak.
Mikor érsz vissza az anyagba?
Nincs hasonlata az elmúlásnak.

UTÓHANG-RONDÓ

Az eb ágyadba vackolja magát.
Dühödt g-kkel fogad, és r-ekkel.
Beszűkíti a nyelvoptikát.
Az eb ágyadba vackolja magát.
Beszűkíti a nyelvoptikát.
Maroknyi leszel, akár a reggel.
Az eb ágyadba vackolja magát.
Dühödt g-kkel fogad, és r-ekkel.

Borsodi L. László

MÁTÓL EZ

Fáj mindenem, minden tagom,
nyakam, hátam, kezem, lábam,
lúktet a fejem, a szemem,
ennek a napnak sincs értelme.
Türelmetlenül várlak, hogy mikor,
türelmetlen vagyok, mikor belépsz,
és hiába állsz tanácstalanul,
úgy teszek, mint ki nem vagy ott.
Nem szólsz, pedig kérdeznél,
nekem nincsenek szavaim.
Cigarettafüstben az idő nem mérhető,
éjfél van, mire egymáshoz nyugszunk.
Egymás csendjébe fészkelünk –
mától ez az otthonunk.

Csikszereda, 2024. április 20–21.

HATÁRSÁV

Egyedül cipeltem, hurcoltam, mit én ronthatam el,
a kint, kételyt, félelmet, kétségbeesést, fájdalmat,
az értetlenséget, hogy miért kellett így történnie,
majd az üres házat, nappalokat, a kongó éjszakákat.
Így árvultam magamhoz, tárgyaim között tévelyegtem,
hogy aztán hangodtól, érintésedtől megelevenedjék,
mit halottnak hittem, és megremegjen a föld is alattam.
Akkor még nem tudtam, nem tudhattuk, hogy ez lesz,
hogy hiába bontunk vissza falakat, velünk marad egy árny,
mely beborít, belénk költözik, és nem lesz nyugaljunk.
Egymás határsávjában tapogatózunk, türelmesen várunk,

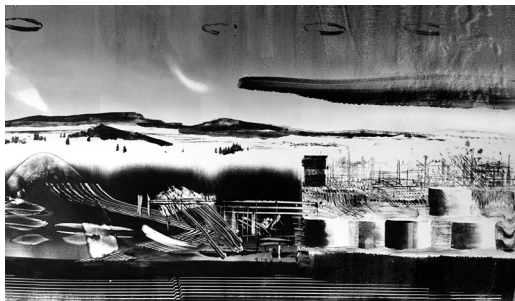
hogy talán, mégis – születik még szó, csend, finom remegés,
melyből felizzik, mi sérthetetlen, ami csak kettőnk birtoka.

Csikszereda, 2024. április 20.

ÁTSZÍNEZŐDIK

Nem kell az állandó együtt, nincs értelme a közös térnek.
Nem kell külön nyelv, nem kell megtanulnunk egymás nyelvtanát,
mert előbb-utóbb párhuzamos pályákra siklanak a szavak.
Mert nem lehet, nem tudom kimondani, mi évek alatt rakódott le,
képtelen felszakadni, bevont belülről, mint a kátrány a tüdőt.
Elég lenne az időnként, a távol, amikor, ahonnan másként
látszódna, mi egyszerinek tűnik, máshogyan mutatkoznánk meg.
Elég lenne nem akarni semmit, sem egymástól, sem mástól,
lemondani a menetrend szerinti nappalokról, kiiktatni mindent,
mi elhitetné, hogy valóság, ami a látszatok helyére lépett,
elfogadni, hogy folyton átszíneződik, formát vált, zsugorodik.
Bele kellene nyugodni, hogy nem tudjuk megkerülni különbségeinket,
hogy a közös halmaz képlet, vízió, amit nem igazolnak a körülmények,
hogy voltaképpen nincs válasz a változatlan zuhanásra,
hogy csak álmunkban áradhatunk szét, mosódhatunk egybe,
de ébredés után csak ez van: névtelen utcák, üres folyosók.

Csikszereda, 2024. április

Szabó Ábel: Cím nélkül

Jenei Gyula
VAKAJTÓ, VAKÉLET

a mozinál átvágok a patika felé. valaki rám köszön, kérdez is. beszélgetni akar, de intek, hogy sietek. majd legközelebb. reggel elutazik a lány, akivel élek, pár napra, talán a szüleihez. bekanyarodom a mirhó-közbe. késő április, erőszakos orgonaszag. itt mindig tavasz és mindig orgonanyílás lesz. kicsit giccses. vagy csak ritkán járok erre, miután elköltözöm, miután bezár a pékség, s hajnalonta nem leng cipőillat a csatorna felett. elhagyom a kanálist. sietnék, de nem tudom, merre vegyem az irányt, hová menjek először. pillanatra megtorpanok, perc lesz belőle. tanakodom magamban. mintha nem is lenne olyan fontos egyik sem. később, holnap, esetleg holnapután elmegyek, beköszönök, megnézem, megcsinálom, elintézem. vagy tán mégis jobb nem halogatni, hanem túl lenni rajta gyorsan. ma nincs otthon a lány, úgyszintén otthon, gondolom majd, végül csak hazafelé indulok. átvágok utcákon, csupasz kis tereken. némelyik szinte ismeretlen. mintha másik városban járnék, másik időben. pedig addigra belakom a helyet: a mozi, az ismerős étterem. a park mögött a második utcában akárha gyerekkorból otthonos épület: hosszú, nagyon hosszú ház. sárga falát az egyik oldalon nem törik meg ablakok. persze, hiszen ez a hátulja, a végén mégis vasajtó. téglajárda vezet hozzá. mintha változna a kép, más szögből látom az egészet. állok a bejárat előtt, fentről süt a nap, szinte merőlegesen. valószínűleg ez áprilisban, és mégis. az ajtó hatalmas, mögötte a másik, az üveges, függönyös. de ha otthon leszünk is, a kintit legtöbbször bezárjuk, mert nincs kert, udvar; közterületre nyílik a lakás. dugnám a lyukba a kulcsot, ám nem akar beakadni az istennek sem, hiába próbálkozom egyre idegesebben. odahajlok a zárhoz, és nem látok lyukat,

csupán egy zár formájú fényes felületet a kilincs alatt. de abba nem lehet beilleszteni semmilyen kulcsot. mint egy vakablak, olyan. nem értem, és megijedek. vagy talán nem is ijedtség ez még, csak csodálkozás, tehetetlenség. mintha lelassulna az idő, s a pillanatok lomhán követnék egymást, ahogyan megállni készülő tehervonat vagonjai. megmarkolom a kilincset. rángatni kezdem, egyre vadabbul rángatom, míg engednek az elemek, és a kiszakadó kinti mögött nem lesz belső ajtó. csak fal. málladozó, rózsaszín fal. hatalmas, egybefüggő, minthogyha sosem lett volna ott bejárat. vakajtó, vakélet. mintha tévedés lenne minden – s akkor belém nyilallik valami ordító, állati félelem.

Gaál József: Capola Herma

Káli István

KOLBÁSZ NEHÉZ IDŐKRE

Szepe vagyok. Ezt a gúnynevet a legjobb gyermekkori barátom, Vaskó adta nekem. Ez valamikor 1961 júniusában történt. Az akkoriban még Romániában is előfizethető *Ludas Matyit* nézegettük, s Vaskót lenyűgözte az a színes karikatúra Hruscsov és Kennedy bécsi találkozájáról, amelyen a századforduló szecessziós pompáját sejtető vendéglő tartásos főpincére rászól a pesti Józsiból Szepivé átosztrákosodott primásra, húzza halkabban, hadd döntsön zavartalanul, a teljes nyugalom közepette a két derék férfi a világbéke sorsáról. A névadás eredete: állítólag az olykor kamaszosan átszellemült pofázmányom az akkoriban slágerré lett magyar táncdalok hallgatása közben hasonlított a saját fontosságától meghatódott bécsi primáséra. Azóta se *Ludas Matyi*, se Vaskó. Előbbit, közel másfél százados szolgálata után hivatalos humorplatformjaként a pártállam vitte magával a történelem sírjába, utóbbit a nemléte a kerékpározás közbeni eséskor elszenvedett combnyaktörése nyomán a kényszerfekvésből sarjadt tüdőgyulladás.

A könnyed, gyakorta mégis mély humor és az igaz barát hiánya miatti olykor rossz közérzetemet szerencsére mindig pótolja valaki. Most éppen Silberhorn Bandi, más nevén Keren professzor, a világ egyik legnevesebb kardiológusa. Hát nem furcsa? Itt ül mellettem a tizenkilencéves Hyundai Accentem anyósülésén, és nem törli le az arcán lepergő könnycseppet, miközben az egykori dr. Horváth Éva professzorasszony lányának meglátogatása ürügyén Szováta felé robogtunkban áthajtunk Nyárádmagyarósról Sóvárad felé, s a vízvázasztó rövid serpentinjének legmagasabb pontjára érve a június eleji üdezőld ezernyi árnyalatával kitárulkozik előttünk a Kis-Küküllő tágas völgye, a túlsó erdőborította, szelid dombvonulata. Csak sóhajt egy-egy mélyet, és Erdély csodájáról, az Örökkévalócska kegyelméről motyog valamit alig érthetően, és abban benne van minden pillanatnyi, gazdagon felbugyogó érzelve. Történik pedig mindez annak ellenére, hogy amióta ismerem, a túlzott érzelmesség soha nem volt jellemző rá. Márpedig jó ideje ismerem. Öt tucatnál is több éve van már annak. Az a közel fél évszázad

sem változtatott rajta, ami a kapcsolatunkból a sors akarata folytán kimaradt. Sem előtte, sem utána nem emlegette, hogy ő miért úgy éli meg a holokausztot követő első generációs egykeséget, ahogy. Ez különben soha nem volt, mert nem is lehetett téma közöttünk. Léteztünk, akkor felhőtlen életű kamaszokként, most az életbe sok karommal kapaszkodó fél-aggastyánokként, akkor is, most is arra törekedve, hogy közben ne álljunk ellen az életöröm csábításának.

Ismeretségünk kezdetének idején nem volt könnyű lyukat rágni az ő zseniburkán, hogy kibújhasson belőle a kamaszstiklikre rávehető közönséges emberke. Meg is kínlódtunk érte Vaskóval. Lényegében csak az általa különösen izgalmasnak tartott történelem volt képes lehámozni róla a stréber-burkot, s az emberi természetességig megviccelni őt. Mindezt először és talán utoljára a gimnázium tizedik osztályában, azon az első évharmadi, orosz dolgozat előtti napon.

Ez pedig annak volt betudható, hogy az édesapja, az értelmetlen haláltól a csoda folytán megmenekült munkaszolgálatosként, lévén a történelem és az arról szóló művek nagy tisztelője, a nappali szobájuk egyik vitrines szekrényében felsorakoztatva, bárki látogató, érdeklődő számára elérhetővé tette a legcsodálatosabb történelmi lexikonok, leírások, tanulmányok sorozatait.

A délelőtt megbeszéltek szerint aznap délután négy óra körül találkoztunk hárman – Vaskó, Bandi és én – a Bandiék Vörösmarty utcai, a kor lakhatási viszonyaihoz képest eléggé tágas lakásában, hogy együtt tanuljuk meg azt a mindössze három leckét, amit Tímár tanár úr felhagyott az évharmadi dolgozatra, hadd ne valljunk szégyent előtte, akit azért is tiszteltünk, mert igazán lezserül kezelt minket, a Bandin kívül mindig lázadásra kész kamaszokat. De már az együttlét első pillanataiban hagytuk magunkat lenyűgözni attól a csodavilágtól, amivel akkor szembesültünk, amikor Laci levette arról a bizonyos vitrines könyvespolcra, kinyitotta és fellapozta a *Tolnai Képes Világtörténelem* egyik kötetét. Az ámulatból, ebből a furcsa önkívületből pedig csak akkor ocsúdtunk, amikor odakint már jócskán szürkült, bent pedig majdnem egészen ránk sötétedett, s mi még bár egy „drásztvujtyé” erejéig sem foglalkoztunk az oroszból évharmadi dolgozatra felhagyott leckékkel. Ha Vaskó véletlenül a fölötte levő polchoz nyúl, s a Ribáry Ferenc szerkesztette *Világtörténelem a művelt magyar közönség számára*

írt kilenc kötetének valamelyikét emeli le, amelyeknek szövegét csak imitt-amott tarkította egy-egy mesteri rézkarc, talán soha az életben nem halljuk majd Bandit közönséges emberi módon káromkodni. De mivel a *Tolnai*, díszesebb lévén, prioritást élvezett a Vaskó megítélésében, akkor és ott, a sűrűsödő sötétben láttuk Bandit életében először remegni a rémülettől, hogy semmit nem tud a másnapra elvárt ismeretekből, sem a Tímár-féle követelményekből, sem a többi órára felhagyott leckékből, és immár arra kárhóztatott, hogy a drága éjszakai alvásidejét áldozza fel a halaszthatatlan muszáj-tanulásra. Mi ketten Vaskóval ezt könnyedebben fogtuk fel, tudván, hogy – főleg az írandó dolgozat tekintetében – a tanuláson kívül létezik más alkalmi módszer is egy tisztas átmenőjegy elérésére. Így aztán eléggé rámenősek és meggyőzőek voltunk az általunk elképzelt változatot illetően, és Bandi, az egyéb, jobb megoldás hiánya miatti hosszas vergődését követően, beletörődött a javasolt megoldásunkba: három üres füzetbe írja be külön-külön a feladott leckéket, az órán egy negyedikbe körmöljön valamit, beadás előtt pedig cserélje ki az alkalmi, esetleges, talán éppen zagyva kreációt a jó szöveget tartalmazó füzetrel.

Úgy is lett. Jóformán egy óra sem telt el, elkészült a három kis orosz nyelvű remekmű.

Másnap Tímár tanár úr a dolgozatírásra szánt órának úgy a közepe táján elkapta Vaskót puskázni, és kiküldte az osztályból. Bandi izgalma attól kezdve a csúcsra hágott. Túlon túl igyekezvén, hogy mielőbb megejtse a füzetcserét, nem várta meg az óra végi nyüzsgést, amikor az elkerülhetetlen zsongás a különben éppen csak neszezést feltételező mozdulatot elfedheti, hanem a legnagyobb csendben kísérte meg azt, szemet és fület ingerlően, zaklatóan zizegtetve a két füzetet, amire a tanár úr, a rémület megtestesítőjeként, szépen tagolva a magyar szavakat, felkiáltott. „Te is, fiam, Silberhorn Endre?!”, majd néhány másodpercnyi fennkölt, töprengésre szánt némaságot követően, a karját egyértelműen lendítve, az ajtóra mutatott. Öt perc sem telt el, én következtem, pedig az egyedi puskázási technikámra addig mindenkor büszke lehettem. Sorstársaimat a folyosón találtam. Bandi arca szederjes volt a haragtól, mint a némák, kínlódott, hogy felajzottságának hangot adjon, mígnem, rá nem jellemző módon, kitörhetett belőle

a megalázottság miatti elkeseredés: „Basszon meg titeket az 'ten azért, amit velem műveltetek!”

A rajongásig szeretett történelem akkorra már másodszor babrált ki Bandival, persze, annak az első alkalomnak nem ő volt a „kitermelője”. Imádott tantárgyát kilencedikben C. Bazil tanította, aki folytonosan a férfias vagány, a mindentudó szerepében tetszelgett, harsányan, de amúgy érdekesen viszonyult a világ és az emberiség egykori eseményeihez, ám képtelen volt az igazságos osztályozásra: az első, legtöbbször felületes benyomása alapján mindegyikünket betáblázta egy értelmi és tudáskategóriába, és aszerint adta az első feleletünkre a jegyet, attól kezdve pedig, tudtál, vagy nem, azt a jegyet kaptad. A Bandival történt esetig senki nem kapott nála nyolcasnál jobbat az osztályban. Amikor végre rá került a sor, aki addig minden tantárgyból jeles volt, egy enciklopédia vagy a világ legtökéletesebb történelmi tanulmánykötete sem tudott volna többet felmutatni a témában, mint ő a feleletében. Mindannyian azt vártuk, hogy lenyűgöző előadásának csillagos tízes lesz a megérdemelt jutalma. A mindentudása, de főleg a mindenhatósága dicsfényében tetszelgő C. Bazil arcára a Bandi remek előadását követő néma csendben kiültek az elégedettség és önelégültség különös jegyei, majd az általa újonnan felfedezett csodanebuló felmutatta tudás élményének hatása alatt saját örömmámorában tetszelegve felkiáltott: „Bravo, mǎi! Nouǎ!”¹ A harsány „dicséretnek” megvoltak az azonnali hatásai: egyfelől az osztály döbbsent, ugyanakkor elítélő felhördülése, másfelől a Bandi szemmel látható átváltozása: mint egy órákkal előbb abálni tett tokaszalonna, testi terjedelmében eltorzulva a felére, önbecsülésében nullára zsugorodott.

A lehető legtermészetesebbnek tartottuk, hogy a középiskola utolsó évében átiratkozott a városnak abba az oktatási intézményébe, ahol biológia főszak is volt, hiszen tudtuk róla, hogy bármi áron orvos szeretne lenni. Ami végül meg is történt, a legkisebb nehézségek, megpróbáltatások nélkül járta végig a marosvásárhelyi egyetemet, tette le évenként jelessel valamennyi vizsgáját, szerezte meg hat év múltán a gyógyítás gyakorlásához szükséges oklevelet, vágott bele hivatásába a hippokratészi esküje után. Tanárai egyöntetű javaslatára egyike lett

---

1 Brávó, te! Kilences! (román)

annak a néhány kiváltságosnak, akiknek nem kellett valamelyik moldovai faluban a legnyomorultabb körülmények között elkezdniük gyógyító tevékenységüket, hanem valamelyik marosvásárhelyi kórházban gyarapíthatták szaktudásukat, lévén, hogy akadémiai, azaz egyetemi karrierre szemelték ki őket. Így került Bandi orvosinasnak a „kettes bel”-re, dr. Olosz Egon és dr. Horváth Éva professzorok vonzás- és hatáskörébe, akiket, amint azt gyakran felemlgette, a későbbiekben mindennapi imájába foglalt volna, ha mutatkozik benne bármikor is hajlandóság az efféle metafizikai megnyilvánulásra. Olosz professzort azért, mert megtanította a szívbetegségek és -bántalmak diagnosztizálásának minden lehetséges emberi titkára, fortélyára, a professzor-asszonyt pedig, túl a hihetetlen szakmai tudásán kívül, főleg azért, mert amikor az idős, özvegyen maradt, Auschwitzet megjárt és túlélte édesanyja kérésére elhatározta magát az aliazásra, kommunista meggyőződése és hittétele nyomán szerzett befolyását latba vetve addig odáztatta azt a bizonyos, elítélő gyűlést – amelynek nyomán Bandi valamelyik avasi vagy móc vidék lét- és szakmai nyomorában kényszerült volna eltengődni a kivándorlásig –, amíg meg nem kapták az áttelepüléshez nélkülözhetetlen, de azt már szinte biztossá tevő, úgynevezett *nagy nyomtatványt*.

Az már szinte magától értetődő volt számára, hogy odakint a jeruzsálemi Hadassah Egyetemi Kórháznál alább nem adja.

Alig egy hónappal a jom kippuri háború után alapos közbenjárásra volt szüksége az ottani, egykori marosvásárhelyi, de odakint már befutott bennfentesek részéről ahhoz, hogy egyáltalán szóba álljanak vele, az ismeretlen jöttmenttel, egy olyan világhírűvé cseperedett-gyarapodott intézményben, amelyik az 1934-es alapítása óta folyamatosan emelkedett a teljes elismerés szintjére. Csakhogy a jó időben, jó helyen tett jó szó sem mindig éri el az elvárható eredményt. Ezért aztán nem volt eléggé egyértelmű, emiatt a környezete nem is igazán értette, micsoda erőszakos álláspont, hogy ő máshol nem hajlandó elképzelni az élete folytatását, csak a Hadassah-ban, ott is csak a kardiológián. Majd miután tisztázódott, hogy az eltökéltsége háttérében nincs semmi hamisság, és arról került szó, hogy talán rendben is lenne, de nincs üresedés, és a szükséges anyagi háttér sincs, amiből fizethetnék, ő azt válaszolta, hogy nem is tart rá igényt, fizetés nélkül is csinálja,

bizonytalan időre is vállalja a megtúrt státuszt, csak vegyék be tartaléknak a sleppbe, hogy a közelből figyelhesse a kórház híres professzorának meg a többi neves orvosnak a gyógyító módszereit, egyszerűen képtelenek voltak felfogni, hogy ilyesmit normális ember egyáltalán óhajthat, és a későbbiek során sem derült ki, hogy végül is minek volt köszönhető az el- és befogadása, de úgy lett, ahogyan elképzelte.

Mintha az amúgy rendkívüli agyának a teljesítőképessége is meghatározódott volna, naponta sok-sok órát tudott felváltva összpontosítani arra, hogy egyfelől tökéletesítse a héber meg az angol nyelvtudását, másfelől alaposan utánaolvasson minden új, addig ismeretlen vagy általa kevésbé elmélyített szakmai fogalomnak. No persze, az sem a véletlenül múltott, hogy közben az élethez nélkülözhetetlen anyagiakkal való törődés mellőzhető volt. Ugyanis nem vaktában indult neki az új életnek, már otthonról hagyta működni a jó zsidó szokást, hogy nem maga keres megfelelő feleségnek valót – könnyen került egy Jente-féle, mint a *Hegedűs a háztetőn*ben –, készen kapta a családot: egy valamikori felvidéki szlovák környezetből származó, de már az egykori Palesztinában is őshonosnak számító, jó felmenőkből való asszonyt meg egy aranyos, még karon ülő kislányt is ráadásként. És mert az új családja ragaszkodott valami ősbibb helyi névhez az egykori, erdélyi betelepülés-kor megvásárolt helyett, Bandi abba is belement, hogy változtasson a szerinte különben jól hangzó zsidó nevén, nem akart sokat lacafacázni a kereséssel, az értékre utaló *silber* – azaz ezüst – elhagyásával a *hornból*, vagyis a *szarvból* kiindulva meg is találta a héber megfelelőt, így lett belőle Andre Keren, s közben még kuncogott is, hogy az új nevét, az óhéber nyelv szerinti kettős jelentése miatt, akár még *dicsfénynek* is értelmezhetik, ahogyan a középkori keresztény bibliafordítók, éppen ellenkezőleg, az ótestamentum *keren* szavát a dicsfényű Mózes esetében – szándékosan vagy szándéktalanul, de mindenképpen a zsidó nép akkoriban vélt Sátán-szolga jellegére utalva félreértelmezték – *szarvként* értelmezték, melynek következményét bárki arra járó érdeklődő halandó megcsodálhatja Michelangelo Buonarroti Mózes-szobrának „fejdíszén” a római San Pietro in Vincoli-bazilikában.

Az első időben csak a szakmához nélkülözhetetlennek képzelt fehér köpeny jelezte, hogy az a csapat végén kullogó jóarcú, eleven tekintetű, göndör hajú, hallgatag kiskan a magabiztos orvosfalkához tartozik,

mígnem néhány hónap múltán, amikor már úgy érezte, tud annyit, ért annyit az új világából, hogy végre megszólalhasson, egy délután, nagyvizit közben, a slepp többi tagjának elképedése közepette mert ellentmondani dr. Elyakim Celo professzornak, a belgyógyászati részleg mindenható vezetőjének egy újonnan befektetett beteg diagnózisát illetően – akihez végre őt is odaengedték egy percre, hogy taneset gyanánt megvizsgálhassa, meg is indokolva mindazzal, amit az általa istenített *Öcsi bácsitól*, pontosabban dr. Olosz Egon professzortól tanult az alatt a két év alatt, amíg a kettes belgyógyászatban inaskodott. Óvatosan halk, ám annál nyomatékosabb és magabiztosabb megjegyzésére a professzor úr csak egy nemtetszésnek is felfogható hümmögéssel reagált, de attól a naptól kezdve már majdnem minden új beteghez odaengedték egy rövid vizsgálatra. Majd amikor néhány hét múlva, annak következményeként, hogy a kórház megkapta azt a világszinten is újdonságnak számító berendezést, az echokardiográfiát – amely sok szempontból forradalmasította a szív- és érgyógyászatot, hiszen segítségével egyszerűbbé, pontosabbá, egyértelműbbé vált egyik-másik kór diagnosztizálása –, s az utóbbi időben kezelt betegek mindegyikét újra megvizsgálták vele, aminek nyomán kiderült, hogy az ominózus ellentmondás esetében a készülék Bandit igazolta a mindenható főnökkel szemben, nem lehetett aprehendálni a professzori ukáz ellen, hogy a továbbiakban, egyelőre tanársegédi minőségben, ideiglenesen, próba-időre szólóan, ő tanítja a szív- és érrendszer fizikai vizsgálatának módszereit a Jeruzsálemi Héber Egyetem orvosi karán. Mert műszaki fejlődés ide vagy oda, amit az ember bizonyosra vehetően tud, azt a gép legfeljebb igazolni vagy cáfolni képes.

Nos, hogy ez az egyszeri, különös fejlemény a továbbiakban hova vezetett, mire volt elég? A próbaidőből végül negyvenvalahány év lett. A Bandi esetében egyértelműen bejött az, amit külön-külön mindkét gyermekemnek elmondtam a beláthatatlan világba indításukkor, amikor tizennégy évesen megkapták az első személyi igazolványukat: a szerencse azt jelenti, hogy felkészülten fogadod az élet adta esélyt.

Az alatt a negyvenvalahány év alatt a jeruzsálemi egyetemen bejárta az akadémiai fokozatok lépcsőit, az esetet követő alig egy évtized után, még negyvenéves kora előtt professzorrá növe ki magát. De lehetősége adódott „kikukkintani” a nagyvilágba is, két évig a Stanford University

Hospital posztdoktori képzésére, hat hónapig társprofesszorként a University College of London Hospital működési rendszerébe, miközben kutatásainak, gyakorlati ismereteinek köszönhetően kétszáznál több publikációja jelent meg a világ szinte minden szakfolyóiratában. És persze előadásokat vállalva eleget tett jóformán minden meghívásnak a nagyvilág egyetemi vagy gyógyászati központjaiban szervezett szakkonferenciákon és -kongresszusokon. Ennek köszönhetően kapott hat évvel előbb először meghívást a dr. Benedek professzorházaspár által a felújított sáromberki Teleki-kastélyban szervezett kardiológiai konferenciára is, és tett eleget évről évre az újabb részvételi felkérésnek, egyfelől azért, mert megtiszteltetésnek vette, hogy számon tartják a munkásságát, a tudását, másfelől pedig, mert tíz éve, amikor a három gyermekét is magával hozva eljött az ötvenéves érettségi találkozónkra, felfedezte, hogy mi hiányzott neki 1973 őszétől kezdődően az élete teljességéhez: nem annyira az a szerteágazó gyökérrendszer, amivel annak idején erőteljesen kapaszkodott a Vörösmarty utcához és tágabb környékéhez, amely egyben a gyér rokoni kapcsolatokat is jelentette, mint inkább a Teréz hagyatéka. Persze, ehhez el kellett mesélnie nekem, alkalmi meghallgatójának, a tényé lett hiányérzete hátterét.

A negyvenes évek végén, ötvenes évek elején a megélhetésükhöz szükségest alig közepes rangú tisztviselői beosztásban kiteremteni igyekvő Silberhorn házaspár nem engedhette meg magának, hogy szemük egyetlen fénye, Bandika komoly felügyelet nélkül maradjon, amíg ők az újonnan formálódó rendszert szolgálják. Ezért szinte magától értetődő volt a megfelelő családi kisegítő felfogadása, alkalmazása, akinek szerepét akkoriban még mindig a pejoratív *cseléd* szóval igyekezett a környező világ leegyszerűsíteni, noha a házi mindezen ehhez jobban illett volna. Különösen a Teréz esetében, aki valamennyi házimunka alól mentesítette a „nagyságát”, miközben Bandikát is igazi pótanyaként szerette és gondozta. Természetesen a véletlenek egybeesése is szükségeltetett ahhoz, hogy éppen ő, ez a „derék teremtés” kerüljön hozzájuk, aminek hátterét Bandi csak később tudta meg az anyjától: akkoriban kapta a hírt, hogy a hűséggel hazavárt fiatal férjét a tífusz a halálba enyészte a szibériai fogságban; emiatt vélte, hitte úgy, hogy nem lehet már élete, tehát maradása sem a szülőfalujában, Jobbágytelkén, s határozta el, hogy elszegődik szolgálónak a

városba. Mélyen hithű római katolikus lévén, mint minden jobbágytelki, már az elején leszögezte, hogy ő nem ragaszkodik sem a csütörtök, sem a vasárnap délutáni kimenőhöz, helyette inkább le sem fekszik szombaton, mindent időben elvégez, csak elmehessen vasárnap délelőttönként misére a plébániatemplomba, mert azt kihagyni Isten elleni véték, amely érvel szemben Silberhornéknak egy szavuk nem lehetett. Az így tett engedményt soha meg nem bánták volna, ha egy adott pillanatban nem válik számukra alkalmilag kellemetlenné. Néhány hónap múltán ugyanis Bandika, aki valamiért hamar megszokta a Teréz nélkülözhetetlen közelségét, egyik vasárnap sírva, toporzékolva kikövetelte magának, hogy őt is magával vigye a templomba, ami nem is lett volna baj, csakhogya első alkalommal lévén ott, félreértette a ministránsok ceremóniabeli csengetését, s mivel otthon, a többi, lassan nebulóvá cseperedő kiskölyökkel együtt feladata volt, hogy szerdánként az utca végére kiállva lesse a lovas szemeteskocsi érkezését, amelyet az egyik szemétrakó harsány kolomphanggal, majd a megfelelő kiabálással jelzett, hangosan elkurjantotta magát a szent áldozásra készülők néma áhítata közben, hogy „Teréz, jön a szemetes!”, az ebből csírázott, illetlen általános derével megtörve a Jaross apátplébános celebrálta szentmise rendjét.

Az ételek igazi ízére is Teréz szoktatta rá, aki – mert Silberhornéknak nem voltak vallásos jellegű kikötései az étrendet illetően – nem sajnálta a réteges disznóhással főzött lucskos káposztából a kaprot meg a csombort, a pörköltekből az örölt borsot meg a pirospaprikát, a krumplilevesből a babérlevelet meg a vagdalt, füstölt császárhúst, s úgy általában semmiből a hagymát meg a fokhagymát. De Bandi leginkább azt szerette, amikor karácsony környékén Teréz egy nap szabadságot vett ki, hogy hazamehessen Jobbágytelkére a disznóvágásra, majd onnan a legkiválóbb csemegéekkel tért meg, amelyek közül „az aranyos kis zsidó gyermek” főleg a véres- meg a májashurkából zabálta agyon magát, na meg a frissen olvasztott, jó húsos tepertőből, amivel igazából soha nem tudott betelni, s talán még a tavasz jöttének táján előkerülő, bükkfáfűrészporral hidegen füstölt, padláson szikkasztott kolbásznál is jobban szerette, márpedig annak íze az ő gyermeki lelkében akkoriban a mennyországi megdicsőülés érzését keltette.

Ezért is kérdezte meg tőlem ama bizonyos ötvenéves találkozó előtt, amikor az általam felkutatott, s az emlékezésre meghívott egykori,

kivándorolt zsidó osztálytársaim ragaszkodtak ahhoz, hogy az otthonukban meglátogassam őket, én pedig megkérdeztem, mi az, amivel itthonról kedveskedhetek nekik, hogy „Szepikém, lehet-e még nálatok Teréz-ízű kolbászt kapni valahol?” S midőn jeruzsálemi fogadásomkor az első falat megkóstolása után meggyőződhettem, hogy igen, a három hónap múlva sorra kerülő találkozót használta fel arra, hogy bespájoljon belőle, mintegy három kilónyit vásárolt, remélve, hogy nem dobatják vele kukába hazafelé utazásukkor a reptéri ellenőrzésen. Tudtam, személyesen meggyőződhettem, hogy nem kell aggódnia a portéka tárolása miatt otthon, a lakásukban, mert az aranyos és kedves nejével többnyire külön konyhán voltak, az asszonya a zöldségdús, jobbára húsmentes, keleties táplálékra esküdött, Bandi, akiből a további, toporzékolással kierőszakolt templomlátogatások miatt már majdnem keresztény lett, a táplálkozást illetően is megmaradt Teréz-epigonnak, emiatt külön-külön hűtőben, illetve fagyasztoóban tárolták a saját ínycsafalataikat.

Attól kezdve, ha csak tehettem, mindig megkértem valamelyik Erdélybe, Marosvásárhelyre kalandozó „hazája fiát”, vállalja fel, hogy elvisz neki legalább egy kevéske, általam küldött kolbászt, netán egyéb itteni finomságot. Az természetes volt, hogy amikor személyesen jött szülővárosába, ő maga vásárolt be. Úgy tett két évvel előbb, az akkori, júniusi marosvásárhelyi konferencia alkalmával is, olyan mennyiségű – nyolc szál tisztos méretű – kolbászt vitt magával, amiről úgy gondolta, egy évig kitart majd. De csak egy szálat fogyasztott el belőle, mert a Hámász október 7-i galád támadása után, amikor az volt a szlogen, hogy a beláthatatlan következményekre való tekintettel minden izraeli polgár spájzoljon be tartós és tápláló élelmiszerekből, Bandi úgy gondolta, hogy a jó erdélyi szárazkolbásznál nincs tartósabb és táplálóbb élelmiszer, ezért ez év májusáig nem is nyúlt hozzá, meg sem kóstolta, mert végül nem követelte meg a háborús viszony alakulása, az előző évben ugyanis vitt még négy szálat, ami így-úgy spórolva simán kitartott az idei, újabb június eleji konferenciáig. Ide indulása előtt mégis rávette magát a mélyhűtött kolbászok minőségének ellenőrzésére, és elégtétellel tapasztalta, hogy azokat elkerülte az avasodás meg egyéb ízváltozás, ugyanolyan élvezettel fogyaszthatók, mint friss korukban.

Bandi már a Szovátára indulásunk előtt leszögezte, hogy ismét vendége vagyok egy jó ebéd erejéig. Hiába erősködtem, hogy nálam

otthon kétfajta levesből és háromféle főfogásból – lehet, hogy nem kimondottan Teréz-, de mindenképpen erdélyi ízekből – választhatna, hajthatatlan maradt.

A hazafelé úton minden elérhető vendéglő menükínálatát kiemezte, de egyiket sem találta olyan gazdagnak és változatosnak a kívánt ízek szempontjából, mint a Malom utcai *Laci csárdáét*, amit már bejáratottnak tartott. Ott kötöttünk ki tehát végül, de előtte még fel akart tankolni a majdani otthoni fogyasztásra szánt finomságokkal, ezért elkanyarodtunk a kis kitérővel elérhető Dacia piac felé, ahol négy hús- és hentesáru bolt között válogathatott volna, de elfogadta a javaslatomat, hogy az általam kedvelt portékákat forgalmazó boltot próbáljuk ki először, vásároltam hát magamnak kétfajta szárazkolbászból egy-egy szálat, megkértem az elárusító hölgyet, hogy vágjon le egy kis karikát mindkettőből, azt kapta be Bandi, s rágta el, miközben arcára kiült az ízekért felelős szakember szigora, de aztán megenyhültek a vonásai, s bólintott, hogy igen, mehet. Ennek ellenére csak egy-egy szálat vett mindkettőből, merthogy otthon még van rezerva, ami jövő ilyen tájig kitart; a szalonát kissé zsírosnak és kevésbé füstösnek tartotta; a húsos tepertőről viszont ott helyben dicshimnuszt mondott. A bevásárlás után először a szállodához hajtottunk, hogy a csemegék mielőbb hűtőbe kerüljenek, nehogy a koradélutáni dagadó melegben legparányibb kár is érje őket.

A székelgyulyás, amit a csárdában rendelt magának ebédre, állítólag finom volt, de nem eléggé savanykás, levest nem kért, mert előző nap a zöldséggel, hússal gazdagon tálalt, külön tejföllel, csípős paprikával „feljavított” tárkonyos leves után a borjúpörköltnek és a nokedlinek csak a felét tudta befogadni a gyomra, márpedig a pazarlásnak az ő életében, bármilyen jellegű is legyen az, nincs helye. Miután a tálkájából kiürült az étel, jólesően lazult el néhány percre az ernyő árnyékolta asztal mellett a kellemes kinti fuvallatban, de aztán sietnie kellett, mert általa fontosnak tekintett találkozója volt azzal a helyi, neves kardiológus professzorral, akitől három évvel előbb ajándékba kapott egy Olosz Egon-portrét, amit állandóan a Hadassah-beli munkaasztalán tart egy bézs színűre pácolt talpas farámában. Mielőtt a szálloda előtt kiszállt volna az autóból, melegen megölelt, arcon csókolt, majd gyorsan elfordult, kiugrott, s csak a kezét dugta be a leeresztett ablakon, gyermekes mozdulatokkal, csuklóból intgetve.

„Nagyon köszönöm, Szepikém, csodálatos nap volt ez a mai”, írta este WhatsApp-on, miközben, ahogy másnap megtudhattam, éppen a kedvére való vörösborot kortyolgatta a konferencia alkalmából rendezett fogadáson.

Aztán hazarepült.

Nyolc napra rá hajnalban Izrael megtámadta az iráni katonai, valamint az atombomba gyártására használható létesítményeket. Nyilvánvaló volt, hogy a dühödtt válaszadás nem marad el. Tehát az is, hogy a Gáza miatt lényegében még háborúban álló zsidóország polgárai újból felhívást kapnak a vészhelyzeti tartalékok kialakítására.

„Szerintem ezúttal nem vittél elég kolbászt”, írtam még aznap délelőtt Bandinak, aggodásom jeleként.

Fél órán belül megjött a megnyugtató válaszomra szánt válasz: „Van még annyi tartalékom, Szepikém, hogy remélhetem, kitart a szükséges ideig. Bízom az enyéimben.”

Szász Sándor: Az idő gyermeke

Tamás Kincső

A CSOBÁN KUTYÁJA

Attila az a típusú futó volt, aki nem engedett a rendszerességből. Esett, fújtt, havazott, ő kint volt a mezőn, és futott. Napi tíz kilométert. Az időt természetesen mérte, de nem versenyzett önmagával, főleg, hogy túl volt az ötvenen, nem akart már egyre gyorsabb lenni. Tartani akarta az időt, ha megállítani nem is, szembezállni az öregedéssel, a nyikorgó, pattogó ízületekkel, a leépülni akaró izomzattal, az összeroskadni készülő csontrendszerrel. Orvos volt, ha nem is ortopéd, tisztában a folyamatokkal. Harmincéves korától fut, ekkor nősült, születtek sorra a gyermekei, Árpád és Lili, akiknek a neveléséből becsületesen kivette a részét. A futás előbb a kötelező szünetet jelentette a gyermekgondozásból, végül az élete lett, a napi rutin részévé nőtte ki magát, egyszerűen nem tudott lemondani róla. A húsz év szorozva háromszázhatvanöttször tíz kilométerrel – néha futás közben kiszámolja –, rengeteg friss levegőn, mozgással töltött óra. Ráíródott az arcára, testére: vonásai szikárok, de arca ránctalan, teste izmos és nyurga, mozgása, mint a macskáé. Az orvosi köpeny úgy áll rajta, mint az egészségügyi reklámanyagokban, amelyeken mutatós férfimodellek pózolnak orvosszerepben. Ötvenévesen még nem mondja a szemébe senki, hogy a korához képest milyen jól néz ki (mint a viccben a kéményseprő magamagának elégedetten: egészen jól nézek ki a koromhoz képest), bár tudja, hogy alig néhány évtized múltán minden hasonló megjegyzés azt jelenti majd: bizony te is öregszel. Az ápolat és fitt, karbantartott és szeretett férfi ötvenévesen – hiába, hogy minden józan valószínűség szerint a felén már túl – élete csúcán van. Attilát feleség és angyali gyerekek várták otthon, valahányszor a futásból hazaért, és az éppen reggeliző családdal fújta ki magát. Reggeli után zuhany és öltözés, majd vitte a gyerekeket iskolába, mert az asszony kilencre járt dolgozni, az ő sora az elpakolás, mosogatás, a ház rendbetétele, az ebédhez valók előkészítése, hogy amikor délután hazaérnek, percek alatt lehessen teríteni, meleg ételt rakni az asztalra.

Az utolsó tavaszon, amely Attilát élete csúcán találta, valamivel Szent György napja után azzal kell szembesülnie, hogy vasárnap, amíg

ó a családjával kirándult a közeli hegyekben, a kedvenc útvonalához nagyon közel esztena telepedett. Addig is gyűlt már meg baja kutyákkal, de mindig sikerült kezelni őket, legrosszabb esetben lépésre váltott, és lassan kihátrált a területről, amit a kutyák magukénak gondoltak. Ezúttal azonban a kosár annyira közel van, hogy hallja a fejéskor csörömpölő edényeket, a juhokkal káromkodva vesződő pásztort, a bőgő kisgyerekeket a szálláson, ami nem más, mint egy kiszuperált lakókocsi. Látja az asszonyt, ahogy a bőgésről, káromkodásról tudomást nem véve végzi a reggeli teendőit. A karám jobb kéz felől, balról sűrű bozót, amolyan erdőirtás utáni ciher, amin képtelenség keresztülhatolni.

Előbb egy egerésző csenevész kutya figyel fel rá, mivel a futó már túl közel ért, riadt ugatásban tör ki. Attila látja, hogy a bozontos, nyurga kutya nem több egy bátortalan növendéknél, bizonyára utánpótlásnak szánja a gazda, hiszen a pásztorkutya fogyóeszköz, a jó kutya ritkán éri el az öregkort, nagyrészüket elhull a hierarchiáért folyó harcban, más nyájakat őrző kutyákkal való összetűzésben, legritkább esetben vadállatokkal folytatott küzdelem miatt. A nyurga kölykőn látszik a tájidegen, divatos kangal, bár nehezen meghatározható, éppen mivel keverték, valószínűbbnek tűnik – ahogy az orvos futtában felméri –, hogy ezúttal a természet gondoskodott a gének optimális keveréséről, s ahogy ez lenni szokott, nem is rossz eredménnyel.

Nem halad húsz métert, rohannak feléje a nagyok. Kénytelen lépésre váltani, majd megállni. Nyolc kutyát számol, amiből öt az egerésző kölyök alomtestvéreinek tűnik, sejtetőleg nem is egyféle kantól. Az orvosnak már nincs ideje, sem agya elmélázni a többféle kan fajtájáról vagy korcsságáról, mert keresnie kell a vezérkutyát, amely ezúttal egy ép fogsorú, jól megtermett rozsdabarna szuka. Ez lehet a kölykök anyja, gondolja Attila kissé megnyugodva, mert az utódok máris magasabbak, nyurgábbak. A vezérszuka hagyományos, román csobánkutya, amit a fajtaleírás leghamarabb a kárpáti juhászba sorolna. Ezek köztudottan inkább a vadra mennek, mint emberre, valószínűleg elsősorban a megriadt kölykök miatt jött elő.

Az orvos szembeáll az acsarkodó kutyával, és ráordít:

– Kusti haza! Eredj a helyedre!

A biztonság kedvéért elordítja ugyanezt románul, a legprimitívebb kifejezéseket használva. Gyakori, hogy magyar pásztorok románul

beszélnek a hathetesen elválasztott, román alomból származó kutyákkal, leginkább feltűnősködés miatt, hogy lám, az ők kutyájuk nem idevaló, ezért sokkal jobb minden helyinél. A kutya nem jön közelebb, a többi is csahol, de a fejésben nyakig ülő csobán felegyenesedik, az orvos látja, ahogy feléje fordulva felméri a helyzetet. Meglepetésére azonban nem szól a kutyákhoz, nyilván úgy ítéli, a helyzet nem vesztes, visszaül a juhok közé. Az asszony pár másodpercig áll a lakókocsi ajtajában, mosogatótállal a kezében, majd eltűnik a szűnyoghálóscsapóajtó mögött.

Attila lépésben, lassan kihátrál a területről, jelentősen veszítve az idejéből és a jókedvéből. Reggelizni nem tud már, azonnal zuhany és irány az iskola. Egész napja enyhe késéssel és bosszús kedvvel telik.

Másnap tíz perccel hamarabb kel, rövidebbre fogja a bemelegítést, és magasabb pulzusszámmal indul neki az enyhe emelkedőnek kifelé a faluból, ami lassan a kisváros kertvárosává szelidül. Nem is érti, hogyan kerülhet ilyen közel esztena, bár tudja, a helyi gazdák öntörvényűek, a törvénykezés elnéző, a terület a Natura 2000-es programhoz tartozik, ami a hagyományos falusi gazdálkodás konzerválását tűzte ki célul. Ebbe bőven belefér a legeltetés, kosaras nyári szállás. Senki nem beszél róla, de nem fér bele a szemét, amit leggyakrabban az erdőkitermelők és a juhászok gyűjtenek fel maguk körül. Már másnap látszik, ahol eljártak a juhok: nemcsak az ürülék és a válogatva lerágott fű, hanem üres sörösdobozok is jelzik, meddig tart a legeltetési terület. Attila bosszankodva figyeli az éppen csak összeroppantott, csillogó bádogdobozokat. A márka alsó középkategóriás, ami nyugtalanítja, mert azt jelenti, az állatok tulajdonosa a pásztort viszonylag jól megfizeti, gondját viseli az emberének. Ami ugyanakkor azt is jelenti, hogy megengedhet magának drágább kutyákat, mint az ingyen vagy nagyon olcsón elérhető, helyileg spontán szaporodó csobánkutyák. És csakugyan: a csaholó növendékseregben nemcsak a kangal, hanem néhány kölykön kaukázusi jelleg is megjelenik. Azok acsarognak legjobban. A kaukázusi kölyköknek nem örül. Az orvos tisztában van a nyájörzésre használt kutyafajtákkal, pontosan tudja, hogy a kaukázusi juhász, amint lekerül a láncról, nem vadállatokra, hanem emberre vadászik. Márpedig a növendékekből néhány év múlva kikerülhet néhány „emberes” kutya.

Harmadik, negyedik nap jut füle arra is figyelni, hogy nincs az őt mindennap zaklató seregben az összes kutya, legalább két nagyon mély hang hallatszik a lakókocsi mögül.

Egyik nap, amikor a tanyán fekete terepjáró áll, hallja a pásztort füttyenteni, mint aki visszahívja a kutyákat. Az állatok tulajdonosa lehet kint kocsival, gondolja az orvos, állnak a karám mellett, lehet, éppen fizetésnap van, hónap eleje. A május gyönyörű, az idő tökéletes. Ez az útszakasz ne volna! Egyre jobban bosszantja a nemtörődomség mind a pásztor, mind az állattartó részéről, hiszen nyilván ő jelölte ki az eszténa helyét, és valószínűleg azt is tudja, hogy túl közel rakta egy kijelzett zöld úthoz, amit gombászok, futók, lovasok és csak úgy a természetbe vágók használnak.

Választhatna másik útvonalat, de valahányszor bemelegítéskor megfordul a fejében, hogy másfelé vegye az irányt, Attila úgy érzi, megadná magát. A munkahelyén elismerik és megbecsülik, a páciensei státusuktól, társadalmi szerepüktől függetlenül tisztelik. Mindenki felnéz rá, aki csak ismeri. Nehogy már gyengének nézze őt egy csobán, a szemében ő nyilván nem több egy futóbolondnál! Aki sunyi tekintetével a juhok háta felett követi, ahogy minden egyes reggel sikeresen végighalad az egyre kevésbé acsargó kutyaseregben. Az orvos ugyanis lassan stratégiát vált, és amíg lépésben hátrál, nyugodt, barátságos hangol beszél a rozsdasárga vezérszukához. Nem telik el a hónap, a kutya ugat ugyan, de közben lengeti magasan hordott, tavalyi bogáncsoktól összecsomósodott farkát, amit Attila a barátkozás jeleként értelmez. Ahogy a vezér szelidül, a kölykök is csendesülnek.

A csobánnak ez egyre inkább nem tetszik:

- Ne csald a kutyákat, hallod-e, mer' a véredet megítatom velik! - kiált oda a futónak egy reggel, amikor már hallani lehet a csaholástól az emberi hangot is.

Itt szakad el a cérna. Ez a barom letegez, mondja hangosan. A csobán hangján felbuzdulva a kutyák ismét agresszívebben támadnak. Oda minden munkája, gondolja leverten. A maradék távot erőtlen léptekkel, soha nem észlelt rosszkedvvel, már-már szomorúsággal teszi meg. A reggelinél nem mosolyog a gyerekekre, induláskor elfelejti megcsókolni az asszonyt. Lilire erélyesen rászól, hogy viselkedjen a kocsiban, és hányszor megmondta, hogy a biztonsági övet be kell csatolni, amint

beülnek, ne kelljen minden alkalommal ezért hátrafordulnia. Szinte azonnal megbánja. A gyerekek síri csendben ülnek az iskoláig.

Egész nap azon töri a fejét, mihez kezdjen a pásztorral. Az állattartót keresse meg? A polgármester jó barátja, lehet, neki kellene szólni. Minden variánst végigfuttat a fejében. Végül úgy érzi, ha már ilyen primitív a másik fél, egyszerűen csak be kéne húzni neki egyet. Késő fiatakoráig karatézott, nem nagy dolog egy jól irányzott ütés a fennhordott orrára. Hadd folyják a vér, ha már vért akar! És eldönti, hogy csak azért is addig fut és addig édesgeti a kutyákat, amíg a pásztor nem bírja tovább, és kijön találkozni vele. És akkor ő gondolkodás nélkül behúz egyet, mert ha a problémát meg lehetne oldani civilizáltan, akkor a probléma nem is létezne. És végre elmosolyodik. Valami béke és nyugalom árad szét benne, mint amikor nagy a tét és kevés az információ, de zsigerből jó döntést hoz az ember.

De a pásztor egész nyáron nem jön ki a juhok közül. Viszont egyre több az eldobált sörös- és cigarettásdoboz. Az orvos úgy dönt, egy vasárnapi futást feláldoz, és összegyűjti a szemetet legalább az ösvény látómezejéből. Majd odáig futok, onnan meg a tele zsákkal hazasétálok, gondolja.

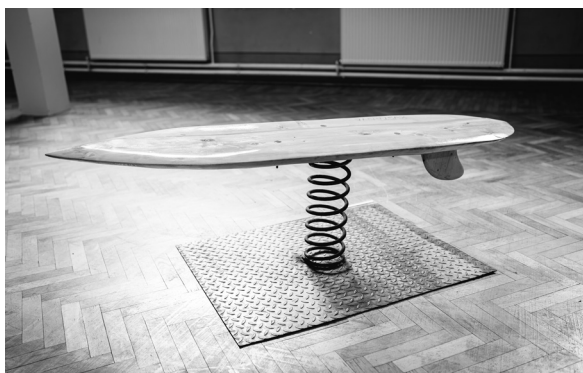
Még a megszokottnál is korábban indul, pedig vasárnap később kelnek a gyerekek, eltolódik a reggeli, nincs iskola és nem kell beérni dolgozni. A szokásos fél hét helyett hatkor már kint van a mezőn. A vártnál hamarabb lépésre kell váltania, mert máris ott egy üres cigarettásdoboz, amit jól eláztatott a harmat. Kesztyűt is hozott, komótosan felhúzza, azzal fogja meg, rakja a szelektíves zsákba, amit a hátizsákból húz elő. Cikkcakkban indul, szeme az idegen színeket, textúrákat kémleli a fűben. Alig ér az esztana alatt húzódó ültetett fenyőerdőig, szinte tele a zsák. A madarak még hangosak, nyár eleje, csak augusztusra halkulnak, amikor már nincs értelme a fészekrakását folytatott területjelző éneklésnek. Úgy dönt, ha már futni nem tud, a madárcsicsergést fogja élvezni, és az erdőben fejezi be a szemétgyűjtést. Jövő vasárnap ismét nekimegyek a mezőnek, nem tragédia, ha egy nap még kiesik, gondolja.

A fenyők egymástól majdnem szabályos távolságban, de nem sorban állnak, ültetéskor alig, vagy rosszul keríthették be az újratelepített részt, az őzek, szarvasok a csemeték egyharmadát elpusztították. A törzsek alatt mélyen belátni egészen addig, ahol a bükkös kezdődik.

Másik oldalt átfénylik a tisztás, ahol a vályúk vannak. Nyilván itt időz a pásztor a legtöbbit, mert egész rakás, szűk körben szétdobált szemetet lát a túlsó szélén, ahová a szekérút átvezet. Gondolkodás nélkül megcélozza a halmot, szaporázza a lépteit, hogy minél hamarabb túlessen rajta. Azon gondolkodik, mihez kezd, ha nem fér el a zsákban, kevésbé előrelátóan egyetlen zsákot vett magához abban a reményben, hogy jó, tempós sétával ennyit bír kényelmesen hazahozni. A pásztor hűsülő helyén azonban nem csak könnyű söröspalackok, hanem feles, sőt háromnegyedes üvegek is kerülnek szép számmal, ami nehezíteni fogja a hazautat. Úgy dönt, hogy belegyúrja a zsákba, ha törik, ha szakad, és nekilát a szélről szedegetni a szemetet, közben olvassa, mit iszik, mit eszik a pásztor. Van itt konzervesdoboz, csokiskiflis zacskó, sajtkrémes tubus, sőt, egyhasználatú polisztrén elviteles doboz is, ami azt jelenti, alkalomadtán a városból ebédel.

A kaukázusi nem ugat. A kangal az utolsó pillanatban ad le egy figyelmeztető vakkantást, erre felfüel a vezérszuka a távolban, indul az esztenáról a kölykökkel és a korcsokkal.

Mire a kutyasereg leér a fenyőbe, a szétmarcangolt test nem mozdul. Lihegve ül a hatalmas kaukázusi kan, várja csapatát. Elsőnek a szürke, nyaktájékon oroszlánszerű sörényt viselő kölyköket engedi közel az elejtett prédához. A kangal ivadécai behúzott farokkal laposan sunnyogva szaglásszák a baleseti helyszínt. Tudják, nekik még várniuk kell az engedélyre.

W. Horváth Tibor: Kusti-nye

Hidasi Zsaklin
HIÁNYZÓ OLDALAK

Egy keményfedeles könyvet tartok a kezemben.
A könyvtáros szerint én vagyok
a lelelkesebb olvasó az otthonban.
Az irodalomtanárom szerint kivételes
tehetségem van a szavakhoz.
Az osztálytársaim szerint biztosan
magyartanár leszek, vagy író.
A főnököm szerint egy takarítói álláshoz
lényegtelenek a könyvek és az olvasás.

Mindennap legalább száz oldalt elolvasok.
A lányom szerint a mesekönyvek
a legjobb dolgok a világon.
A férjem szerint a tiszta lakás és a finom ebéd
a legjobb dolgok a világon.
Az édesanyám szerint tegyem össze a két kezem,
hogy ilyen jó férjem van.
A hivatalos papírjaim szerint özvegy vagyok.

Vannak olyan könyvek is, amikből néhány oldal elveszett.
A főnököm szerint már hiányzik belőlem
valami a takarításhoz.
A szomszédasszony szerint egyszerűen
csak megöregedtem.
A közösségi térben tévészó bácsi szerint
értelmetlen olyan könyvet olvasni,
amiből hiányoznak az oldalak.
A lányom szerint pongyolában találtak meg
a kerületi könyvtárban.

Nem tudom eldönteni, melyik könyv a kedvencem.
A doktor úr szerint az olvasás
frissen tartja a szellemi képességeim.
A szellemi képességeim szerint lehet,
hogy nincs mit frissen tartani.

Látogatási idő alatt is a könyvemet szorongatom.
A csinos hölgy szerint, aki aznap látogatóba jön,
semmiképp se hagyjam abba az olvasást.
A szobatársam szerint a mesekönyvet
ő hagyta itt nekem ajándékba.
Szerintem pedig azt a kötetet
én már olvastam
valamikor.

A GYÜMÖLCSFA

Épp az irodában dühöngök az elromlott
kávégép felett, miközben Apu odahaza
nekiáll metszeni a gyümölcsfákat.
A napfény sugártamadást indít
a hámsejtjei ellen, a derekába az évek alatt
elvégzett munkák fájdalma fészkel,
több gócpontban, de azt már nem is számolja.

Semmi sem állítja meg.
A kert a mindene.
Legfőképpen a gyümölcsfák.

Idén a nyári alma nem élte túl, mondta múltkor,
amikor álltunk egymás mellett a kertben:
a város kiköpött magából egy időre.
Döbbenetem a kiszáradt törzs némasága volt.
Tudni akartam, hogy mi történt,
de Apu csak hümmögött, mint aki szégyelli,

hogy a természet felülkerekedett rajta.
Egy pocok megette a gyökerét, mondta,
és lenézett a földre, de semmit sem láttam:
nem volt nyilvánvaló betegség, penészes kéreg.
Talán az idősebb fák sebezhetőbbek, gondoltam.
Álltunk a nyári alma ízű gyermekkorom mellett:
két gyászoló egy szűk körű temetésen.

Most többszáz kilométer távolságban
a kávégép dobozteste előtt várok,
amikor Apu fájós mindenével kidöcög a kertbe.
A gyümölcsfák karjai nyúlnak utána,
a kézfejen a gyökérzet szétfut.
Egy falat maradt, gondolja a pocok a mélyben,
és éles fogaival még egy utolsót harap.

Az irodában kattogva beindul a gép,
sárszínű lét présel ki magából,
felhajtom fenéig az egészet.
És akkor sem
érzek
semmit.

CSAK EGY ÁTLAGOS NYÁR

mindjárt felrobbantom a Földet
kiáltja bosszúszomjas nevetéssel
a zöld úrlény a tévéd képernyőjén
a csipszed épp elfogy a kanapén fekve
összegyűrve kidobod a zizegős zacskót
csengetve jön a vacsora polisztírol-ágyon
a futár elpöcköli a füstölő cigicsikket
a sárgára száradt fűcsomók mellé
a furgonjával benzingőzt pöfögve elhajt
az izzó beton felett remeg a levegő

a léghondik zümmögve fűtik az utcát
miközben megdől az asznapi melegrekord
a tévében röhög tovább a gonosz úrlény
miközben a csap előtt állva kidobod
az ásványvizes flakont a szelektívbe

Lőrinczi Inez: Pont, vonal, folt

Horváth Ildikó

KÖDOSZLÁS¹

bárhogy is volt végül
mert leterheltségünk
mert szerzett tehetetlenségünk
és rejtett mintázataink
a te batyud meg az enyém
örökölt narratíváink
földhözragadságunk
a kislánykorodban rád fogott pisztoly az éjszakában
szőnyeg alá söpört sérelmeink
merthogy középen középkor középszer
meg a novemberi latyak
mert örömbefogadásra való képességünk rég elillant
mert hetekig tartó remete-rohamaim
de közös szerelmünk a Folyó
játékos fénylobbanásaink pernyéje
meg a fiaid akik furcsán néztek rám
mert próbálkoztál de nem volt elég
mert próbálkoztam de nem eléggé
mert hiába minden nem tudtam megállni
bárhogy is volt végül
mégiscsak
Te voltál életem nője
Te voltál életem nője
mert búvárokodásaim a galaxisokban
mert a világűr hidege csak fikció
hiszen ott nincs mi hordozza a hőt
hiszen ott űr van a Nagy Semmi
mert senki sincs egyedül
mert mindenki éppen elhagyott valakit
vagy elhagyták

---

1 Nemess László azonos című novellája nyomán.

mert mindenkinek van valakije
vagy nemrég még volt
és nemsokára talán újra lesz
mert a szerelem egyetlen mértékegysége az óra
az órák amit egymásnak szentelünk
az életünkben
Istenem milyen tékozlók voltunk Kedvesem
mert a nyár a keskeny betonszalag a parton
mert vízbe merüléseink pogány szentsége
meg a gesztus amivel letörölted
azt a kis trutyit a hátamról
az első furcsa alkoholmentes kábulat
ó ha tiszta lappal lehetne kezdeni
emlékszel sétánkra a végtelen hószakadásban
mert nem is magamban nem bíztam
hanem a világban
de ha gyermekem születne
bíznom kellene mondtad
mert az a csomó a melledben
mert a műtéted alatti súlyos köd
ami megfeküdte a teret a házak között
a köd a zsendicefehér gyilkos
bár inkább egy hajó
parancsnoki hidjáról bámulnám gondoltam
mert a te eszméleted más mint az enyém
mert az enyém borotvaéles
és hosszú ideig elviselhetetlen mondtad
amit időnként meg kell szakítani
mert cserebogár sárga cserebogár
nem kérdem én tőled mikor lesz nyár
mert igenis megvagyok nélküled
mert sosem szeretted igazán
mert sosem szerettelek igazán
mert hiába oszlott el a köd
mert az eloszló köd mögött a világ
már nem olyan mint azelőtt
de mégiscsak

Te voltál életem nője
Te voltál
életem
nője

LILLA ÉS ELENA

azt mondd sosem szánok
elég időt rád
s ha telefonon beszélünk
akkor is mosogatok közben
nem figyelek csak rád
kizárólag rád
hogymindig kapkodok
és nem nyugszom le végre
s mint a briliáns barátnőmben Lilla
folyton agyalok valamin
ha már itt tartunk
akkor inkább te vagy Lilla
az örökösen lázadó
zabolátlan csikó
persze már egy ideje
izmos mederben folydogálsz
meditálsz jógára jársz
lenyugodtál
azt mondd
mint Elenát Nápoly büze
fojtogatott az itthoni levegő
muszáj volt elhúznod
halkan hümmögök
itt a vonal innenső végén
abbahagyom a mosogatást
szinte látlak ahogy
ellágyult arccal

Nápolyra gondolsz
a sikátorokra ahol
együtt hancúroztunk anno
közös titkainkra
persze ha tudnád
hogy beléd látok
háborogva tagadnád
és üvölnél hogy hagyjalak már
békén az ilyen
nosztalgikus maszlagokkal
míg az edényeket pakolom
azon tűnődöm vajon
barátnók lennénk akkor is
ha mostanság hoz össze a sors
vagy tényleg csak a nosztalgikus
maszlagok tartanak össze
az hogy hazakísértelek
amikor részeg voltál és búskomor
s nem engedtelek hányódni
vagy hogy visszakézből megírtad
a fizika házimat
mert csak úgy melleleg
jól értetted és szeretted
Newton axiómáit
főleg a gyorsulásról
míg én inkább a tehetetlenségtől
szenvedtem
hogy véresre korcsolyáztuk a térdünket
a befagyott Maroson
s a forralt bortól
bíborködökbe szálltunk
hogy két hétre naplót cseréltünk
és titkosírással egymáséba írtunk
hogy mindig másféle fiúkra buktunk
az *egy* kivételével
aki mindkettőnket átvert

hogy *ooh you make me live*
üvöltöttük az éjszakába
téli estéken
amikor apád szikrázó haragja
fogadott otthon
és az a tánc
a tánc amibe belerángattál
hogy végül én is poklok
tüzében fortyogtam veled
de ismerjük be hogy mára
kiüresedtünk
nem jövünk lázba
sem egymástól
se mástól
azt mondom
túl híg amiket írok
meg patetikus
hogy olvassak inkább
és igazad van
de most még ez kijött belőlem
még ezt megírtam
rólunk
flúgos emlékeink dala
lehetne a címe
kritizáld meg nyugodtan
ezt még végighallgatom
türelmesen
úgy hogy csak rád figyelek
kizárólag rád
aztán megyek
olvasni
végre

HUZAT

épp chateltem a kollégákkal
izzadságszag
ropogó billentyűk
szerda délelőtti brainstorming
amikor rám ír messen
egy ismeretlen öreglány
látta a múltkori posztomat
felismerte a templomot
ismerős a mosolyom
írja
vajon nem én vagyok
a gyerekkori barátnője
amúgy Deby volt a beceneve
és bocsi ha mégsem
Istenem Deby
hát hogyne
s már érzem is a zsíroskenyér
ízét a számban
fülemben nagyapám
orgonajátéka zsong
megcsap a tömjénillat
meg a virágzó orgonáké
a kertben ahol a bokrok mögé bújva
tanítottad nekünk
tejfölösszájú kölyköknek
amit te már fölfedeztél magadon
a csiklón lovaglást
évek múlva hallottam csak
milyen ronda egy szó
te másként nevezted Deby
curent
să ne dăm curent
sikoltottad

engedjük hogy bekapjon
a huzat
és én engedtem hogy bekapjon
és sodorjon
és hányszor játszottunk még
huzatosdit együtt
és mennyit bolyongtunk
a Lápos partján a köveken
hagytuk hogy szoknyánkat fújja
a Ciblesről leáramló szél
hagytuk hogy vigyenek lábaink
bele a késő estébe
emlékszem nagyapám
földült arcára
ahogy bottal a kezében
indult utánunk
és üvöltött és csapott
s mi féltünk
és nem értettük
mi a baj
és engedték hogy bekapjon a huzat
és sodorjon
messze sodorjon
de közben elhúztak az évek
s a percek lassan elhordták a szürke port
a küszöbök szürke porát
ahol ücsörögtünk
most meg rádkeresek a neten
nagy családot van
sok unoka
látom jó volt a huzatod
örülsz hogy én vagyok azt írod
s hogy a mosolyom a régi
talán az én huzatom se volt rossz
merengek magamban
de közben már
elhúztak az évek

s hanemegyéb
én is öreglány lettem
még szerencse
hogy a mosolyom a
rég

TEMPÓ, TEMPÓ²

mert maradt bennem valami
belőled Apám
ami mindig kidugja a fejét
talán egy nyúl
(vagy egy menyét?)
folyton tovahajszol
fut az út alattam
izzadok
kapkodok
lihegek
loholok
csörtet bennem a lég
hisz te is látod
mindenhova beesek
csak trappolok innen oda
(talán az úton lét mámore?)
az idő pénz szajkóztad
s mi nyargaltunk utánad
ha elküldtél intézni
mindig futnom kellett
alighogy megérkeztünk
már indulni kellett
álmomban is űzöl
kapkodva szedem a lábam
leülhetnénk végre

---

2 Terék Anna: *Állat* című verse nyomán.

meginni egy teát
kortyolni lassan
várni hogy kihűljön
megkérdezném mit olvasol
hosszan eltűnődnék
megkérdeznéd mit álmodtam
s én ráérősen mesélnék
de csak az örökös mehetnék
s megint ez a odakozmálás szag
odakozmáltak a napok az évek
rohanni
suliba
vizsgára
munkába
moziba
boltba
szülészetre
focira
balettre
megnyitóra
évezőre
busz után
bankba
gyógytornára
kórházba
temetésre
szelek horzsolják bőrömet
csupa heg vagyok már
szétdarabolódnak a napok
az évek
elmélyülni vágyom
belefeledkezni
de csak ez a hajtás
a lelkem folyton lemarad
jó volna levetkőzni végre

lenyugodni
nézni hogy szalad

a múltkor pár szabad órák akadt
rám szakadt
az Idő
zihálni kezdett ott benn
a nyulam
iszkolni vágyott
és akkor hirtelen
– magam is meglepődtem a mozdulaton –
kitekertem a nyakát
szivárgott sűrű vére
hátha most már lehiggadok
szusszantam fel végre

(ám azóta is hajt valami
a lelkem folyton lemarad
elvért a bitang nyúl
de cipelem a lovamat)

Ferencz S. Apor: Búzamező

Kovács Margit

SZELFI

Kassák Lajosnak

Ma készítettem egy szelfit.
Csak egy kép készült.
Nincs rajta utólagos javítás.
Csak én vagyok.
Egyediek között megismételhetetlen,
de mégis, mintha anyám arcát is látnám,
és nem szeretem ezt magamban.
46 éves múltam, elfogadtam,
eddig túléltem, társ nélkül élek.
Egy földönfutóhoz, otthonról elmenekült,
de megmentetthez hasonló, ez vagyok.
Magányomat ráncaimban viselem.

Ezt a tekintetet valahol már láttam.
Így csak Isten ismer.
Ez vagyok.

ÁTLAGOS REGGEL

Hajnalban belebújok papucsomba,
bedobok egy adag ruhát a mosógépbe.
Reggeli kávémmal kezemben
a nappaliba tartok, közben észreveszem
a régi polaroid képet, amit
egy lellei hűtőmágnés tart a helyén.
Rengeteg emlék tódul elém. Érzem
a lángos illatát. Számban a meggy-sör
ízét. Hallom a nyüzsgést a parton,

valakinek a lejátsszási listáját hallgatjuk.
Húgom gyerekei nevetnek, vizes a labda.
Egy zümmögő hang visszaránt a nappaliba.
A telefonom kijelzője világít: 'Böbe hív'

Újabb kávét főzök. A gép kimosott.
Átdobom a szárítóba a ruhákat.

ITT AZ ŐSZ

Ma betoppant hozzám az ősz.
Hűvösen bújt bele a kabátomba,
egy hozzáálló sálat is keresett.
Kitessékelt az ajtón, és
lendületbe hozta a kedvemet.
A sarkon vettünk kávét.
Elviteles pohárban kértük.
Én cukor nélkül.
Egymásba karolva sétáltunk
a magunkkal hozott
otthon illatában.
Régi történeteinket mesélte,
lakótelepi nevetésünk
a házak között visszhangzott.
Tudtuk, hogy hideg lesz a pad,
mégis kicsit megpihentünk
rajta, mint seprűn a por.
Még pont láttuk a sétányon,
ahogy integet nekünk a
vénasszonyok nyara.

KÖLTÖZÉS

1988 első napján anyám izgatott volt
életünk darabjait pakolta össze
a skála coop szatyrokban elért minden
otthagytuk a pléhkádat
az udvarra kiöntött vízben
a szárítókötelet sem szedte le
rajta hagyta döntéseit száradni
azokat hordani már nem akarta

az autóra vártunk egész nap
anyám semmit nem mondott
hajamat copfba kötötte és a
legszebb ruhánkat kellett viselnünk
estére már a homokórán is lepergett
az *utoljára aludtam nálad*
éjszaka érkezett meg az autó
mire kiértünk a nyolcvanegyeresre már
a legmagányosabb éjszaka tartott ébren

odaérkezésünkkor kezemben a sárga
macit szorongattam ismeretlen gyerekek
mosolyogtak rám mostantól ők
a testvéreim mondta anyám
csak bámultak rám majd
megmutatták a házat és az ágyamat

1988 első éjszakáján idegen házban
a sárga macimmal

UTAZÁS

Hozzád utazom. Sokszor vonaton,
de van, hogy buszon is.
Felhívlak, hogy otthon vagy-e.
Ilyenkor mindig örömmel tudatod, hogy vársz.
Úton vagyok.
Eltévedtem. Nem ismerem ezt az utat.
Ismét hívlak.
Aggódok.
Felébredek.

Hozzád utazom. Sokszor vonaton,
de van, hogy buszon is.
Felhívlak, hogy otthon vagy-e.
Ilyenkor mindig örömmel tudatod, hogy vársz.
Úton vagyok.
Házad előtt állok. A kapu zárva van.
Nem tudok bemenni. Pedig ott vagyok.
Felhívlak.
Felébredek.

Hozzád utazom. Sokszor vonaton,
de van, hogy buszon is.
Felhívlak, hogy otthon vagy-e.
Ilyenkor mindig örömmel tudatod, hogy vársz.
Úton vagyok.
Végre ott vagyok. Szívem hevesen dobog.
A kilincs ismerősen a kezembe simul.
Nem vagy ott.
Felébredek.

Filotás Karina
AKI A DELFINEKET SZERETTE

Rendelt egy karkötőt.
Olyan kék zsinóros bizsut,
műanyag csattal.
Azt mondta, ezzel támogatja
a tengerbiológiát.
Örökbefogadott egy delfint is.
Telefonos appon
figyelhette, merre jár.
Legalábbis ezt mondták
a reklámban.

Álmában hullámok csaptak fel.
Mire felkelt, nedves volt a lepedő.
Nem reggelizett,
az elnémult tányérok
olajfúrótoronyokként magasodtak
a szekrényben.

A tévét némán nézte,
összekeveredtek benne a hangok.
Néha úgy figyelt,
mintha eltévedt turista lennék
egy régi nyaralásról készült fotóról.
A delfin gyakran eltűnt a lokátorról.
Ilyenkor azt mondta,
biztos elromlott az óceán.
Egyszer rám szólt:
„Ne hagyd, hogy víz alá vigyenek.
Ott nem lehet levegőt venni.”

Néha felmosóvizet öntött a padlóra,
hogy „meginduljon az áramlás.”
Csúszkált benne,
combja, mint szappanos delfinbőr.
A fürdőszobatükörben
már nem látta magát.
Azt mondta, valaki más lakik ott.
Valaki, aki egyszer elvesztett
egy gyereket a strandon.
Azóta kavicsokat gyűjtött,
és elszórta, hogy visszataláljon.
Figyeltem őt,
ahogy a redőny lyukain
becsorgó fényben alámerült.
Amikor már nem tudta,
kit szült meg,
kit hozott haza az iskolából,
mikor voltam utoljára lázban,
tudtam, már csak
a delfinek maradtak.

CSENDES BOMLÁS

A házak nem omlanak össze,
csak belefáradnak a tartásba.
Apám a Népszínház utcába kanyarodik.
Vállán nyár és por,
szeme alatt gyártelep-árnyék.
Hátán elmúlt évek hámlanak,
gerince elárvult munkásosztály-díszlet.
Reggelente rádióban szólt az ígéret,
hogy olcsó a kenyér,
a szabadság,
most már lehet.

Minden megszokható,
mint az éhség.
Apám megy, dolgozik, történik.
Nem kérdez,
visz magával mindent.
Mint eső utáni pára,
ami sosem lesz felhő újra.

Horváth Levente: A fény árnyékot ás

Nagy-Babos Tamás

ÜNNEP

*„Egy más időbe süllyeszt és emel
a képzelet időtlen ritmusa.”*

(Szabó T. Anna)

A képzelet időtlen ritmusa
játszik velem most. És ráébredek,
hogy Kézdin, itt, a végeken, lehet,
meg fog jelenni a Gyermek maga.

Meg fog jelenni majd, és széna zizzen,
s a lég selyem-illattal lesz tele,
apám s anyám is ott lesz, és a tippem:
mind leülünk, s én játszom majd Vele.

Mind leülünk és játszunk majd Vele,
játszunk életet, játsszuk a halált,
játszunk humort, játszunk tragédiát.

S így más időbe süllyeszt és emel
a képzelet, a szép fantázia,
kinyújtván felénk, óvva kis kezét,
ránk mosolyog majd fentről Mária.

KAF EMLÉKE

amikor költő megy
az égbe fel
millió angyal
énekel...

(2024)

CIPŐ KÉSZÜL...

A cipész lábszíjjal ráhúzatja a kaptafára, a cipészkalapáccsal megalapálja a talpat. Majd kájppal a ráma után igazítja, a farásporral körülreszeli. Cirklivel körüljelzi, s gyíren leheftolja. A betegágyban sem lábszíz, sem cirkli. Az öreg suszter felemeli a kezét, s utánozhatatlan pontossággal elkezd varrni, használja láthatatlan szerszámait. Sovány, inas kezei makacs kitartással varrnak, míg a cipő el nem készül. Aztán a már napok óta mozdulatlan karja lehanyatlik. De az utolsó cipő elkészült. Ez a legszebb. Már nem is emberi erő, akarat készítette. Elnyűhetetlen...

Kotormán Norbert: Figura

Pétery Dorottya

KISIKLOTTAK

Aváróterem közepén egyetlen, fehérre festett lécekből összetákolts, támla nélküli pad. Fene tudja, talán azért készült így, hogy mindkét irányból rá lehessen ülni, közben a peront vagy az információs táblákat fürkészve. A pad egyik végén egy lány gubbaszt, az évszakhoz képest meglepően sötét öltözetben. Odakint tavaszodik, virágukat bontják a fák, a szerelvény meg csak nem akar begördülni.

Mint akit otffelejtettek, egy kabáttal együtt, olyan mozdulatlan a lány, még viaszfigurának is nézhetnénk, úgy vonzza a messzeség. Kábulatában észre sem veszi, amikor egy korban hozzá hasonló fiú nyit be a helyiségbe, és a menetrendhez lép. Egy papírlapot gyűröget az ujjai között, míg a kifüggesztett dokumentumot tanulmányozza, majd gondosan feljegyez rá néhány X-et, akár a heti lottószelvényre az ígéretes számokat. Szabad? – fordul a lány felé, de az meg se hallja a kérdését.

Lehuppan a padra, először háttal a lánynak, de hamar úgy dönt, arccal a fény felé talán lehet némi esély rá, hogy gyorsabban teljen az idő. Feláll, igyekezne megkerülni a padot, akkor veszi észre az újságot a földön. Szakadt lapjaiból ítélve többeket segíthetett már át a szükség óráján, kit a váróteremben, kit az állomás mellett magasodó fenyőfák takarásában. Felveszi, belelapoz, s már kiadvánnyal a kezében ül le a lány mellé.

És azt akarod-e tudni, merre tart az életed? – kérdezi a lányt, mintegy kirángatva a transzból. Az fix, hogy nem épp Egerszegre, fél órán belül egy temetésen kéne lennem – hangzik a válasz, mire meglebegteti az újságot: most komolyan, mikor születted? Mondjuk, hogy oroszán – veti oda a lány. A fiú lapoz párat, aztán hangosan olvasni kezd: gondjaid egyre nyomasztóbbak, a dolgaid közel sem abba az irányba haladnak, amerre szeretnéd. Rajtad kívülálló okok miatt nem vagy képes lezárni a múltat, de egy váratlan találkozással könnyedén átléphetesz a jövőbe. Ezt mintha telibe találták volna, nem? – összegez a fiú, a lány halvány mosollyal nyugtázza. Ha a jövőbe nem is, legalább a restibe átléphetnél velem – ajánlkozik az alkalmi jós, – mi lenne, ha meginnánk egy kávét odaát? Nincs mit veszíteni, onnan is látszik, ha befut a vonat. Hát... –

habozik a lány, mire a fiú hozzát teszi: nézd a dolgok jó oldalát! Ebben a gönçben még le is ihatod magad, úgysem látszik meg rajta a folt. És természetesen én fizetek!

A lány bizonytalan, de bölint végül, az üzlet megkötött. Szinte egyszerre állnak fel, kezet ráznak, Kinga-Laci, és elindulnak kifelé. A fiú udvariasan maga elé engedi a lányt az ajtóban, s talán véletlen, talán direkt, a padon felejt a földön talált újságot. A HVG egy korábbi lapszáma, amelyben horoszkóp ugyan soha, de bűnügyi rovat időnként szerepelt.

MÉLYREPÜLÉS

Pici pillangómnak hív és hátulról szereti. Az aktus rövidsége ellenére van ideje közben megjegyezni, szinte látja, hol fakadnak a szárnyaim; valahol a lapockák csúcsán. Amikor kéri, hátracsavarom a karom, hadd álmodozzon. Művészembernek mondja magát, és a párnára hull szemhéjpúderből úgy jósol, mint más a kávézacsból. Hosszú, szép jövőt vizionál, csak azt nem teszi hozzá, vajon ki ennek a tárgya. Én, ő, esetleg mi ketten? Azt megtanultam, hogy a legjobban akkor járok, ha nem kérdezősködöm. A meséi átlagosak, a mozdulatai éhesek. Igyekszem nem agyalni túl sokat a dolgon, a részemről sima műgyűjtő sejtésem szerint gyűrűzött már madarat is. Nem lennék meglepve, ha épp a költés időszakában járnánk, de ezt ráérek még kideríteni. A teste enyhén lelakott, a korának megfelel. Akár sportosnak is mondhatnánk, a hasfalán kitapintható, hogy jó pár évvel ezelőtt talán kockás lehetett. Mellkasa csupasz, az a néhány szőrszál, ami mégis utat tört magának, ezüstös színű, alátámasztva a csupasz mellkas látszatát. Ahogy a mondanivaló, úgy fogy a tennivaló is, mire a hotelszobát végül elnyeli a csend.

Hanyatt veti magát, csukott szemmel a plafonnak zihál, én mellé kucorodom. Odafordulok felé, és próbálom kitalálni, maradt-e még kielégítésre váró ügyféligeny. Önkívületében utánam kap, tenyerem a szíve fölé illeszt, berögzült mozdulatnak tűnik, igazából nem nekem szól. Nem vagyok rá kíváncsi, milyen hevesen dörömbölnek odabent, helyette simogatást mímelek: összekötöm a bőrhibákat az ujjaimmal,

hátha kirajzolódik valami érdemleges. Egy kanyar itt, egy kurfli ott, meglepődöm, amikor az első könnyecsepp kigördül a szeme sarkából. Közel hajlok a füléhez, belesúgom, szólít a zuhany, és eltűnök a fürdőszobában.

Mire visszatérek, már mélyen alszik. Sajnálom, hogy nem horkol, így jobban oda kell figyelnem a mozdulataimra. Elsőként a nadrágja zsebeit forgatom ki, néhány zsebkendő, aprópénz, egy kutyáknak szánt kakászsák és egy önmagába visszahajtható kocsikulcs, külön nyitógombbal a csomagtartónak. A kabátjából az is kiderül, mi lehet a rakomány; egy hevenyészett bevásárlólista, valamint blokkok, pár órával korábbról. Egy ötös szett 56-os body, rugdalózók, babasapka és három csomag pelenka, a zárójelbe még épp odafért mögé: (ÚJSZÜL). A pénztárcájában az előzményekhez képest valószerűtlenül sok a pénz, kétszer is átszámolom, kihalászom az igazolványait, a kártyáit, és rezzenéstelen arccal tovább molylok.

A VÁLTOZÓ ÍZLÉS NYOMÁBAN

Ugyan hányszor változhat egy ember ízlése az élete során, és főleg, miért? Tán telítődnek, beérnek vagy kiöregednek az ízlelőbimbóink, esetleg minden tapasztalati szinten dől el? Vajon, ha egy ételhez kellemes emlékek fűznek, azt szívesebben és gyakrabban szeretnénk majd fogyasztani?

Bori nénje nem csak az én nagynéném volt, hanem a faluban az összes gyereké. Mivel saját utódja nem akadt, szívesen látott mindenkit az iskola után. Azt hiszem, leszögezhetjük, hogy szerettük, humora és csavaros észjárása kiemelte őt az általunk ismert felnőttek közül. A kert végében állatokat tartott, a maradékot meg csupa zöldséggel és gyümölcssel ültette tele, nem csoda, hogy mindig talált tennivalót, akárhány kéz számára. Amire a szüleink otthon csupán hosszas kérések árán tudtak rávenni, az Bori nénjénél természetesen jött, szinte versenyeztünk a feladatokért. Megetetni a szárnyasokat, vizet hordani, ganézni a disznót és kicserélni a szalmát... Hamar a végére jártunk, és Bori nénje cserébe süteménnyel kedveskedett. Felejthetetlen pitéket süttött, a házi lekvárral kínált csörögéfánkja láttán összefutott a nyál a

szánkban, ám ha időnként kívánságműsort rendezett, a többség mégis a mákos bejglijét preferálta, évszaktól függetlenül. Csak néhány kiváltásos ismerhette a receptjét, s mi úgy őriztük, akár a legbecsesebb kincset. A magam részéről Bori nénye bejglijének titkos összetevőivel indítottam útnak a saját receptgyűjteményemet.

Tíz-tizenkét éves lehettem, amikor a szüleim először vittek magukkal a temetőbe, nyilván úgy érezték, elég idős vagyok már ahhoz, hogy megismerjem a családunk történetét. Nagyanyákról és nagyapákról terveztek mesélni, meg a háború borzalmairól, de a sírhoz érve újragondolták az ötletet. Előbb szaladj, és hozz egy kanna vizet – parancsolt rám az anyám, miközben apámmal áthajoltak a hanton, és nekiestek kigyomlálni a kőágyást. Talán ha őt küldi, és nem engem, egész máshogy alakult volna, újoncként ugyanis eltartott egy darabig, hogy ráleljek a kútra, s visszabotorkáljak a sírhoz a sok ismeretlen név között. Eltaktikázták, ahogyan én is; túl sokára, túl halkán érkeztem meg a vízzel, így pont sikerült elcsípnem apám kérdését. Hogy is volt ez, a Manyikával? Anyám fesztelen válaszolt: hisz tudod, hogy a Borit valami katona csinálta fel! Senki nem hibáztathatja, amiért megszülte a gyermekét, majd nem bírt ránézni sem. De nem lehetett volna...? – vágott közbe apám, mire anyám legyintett, a máktea sokkal népszerűbb volt vidéken, mint az örökbeadás.

Fogalmam sincs, miként vontak be ismét a beszélgetésbe, felteszem, nyugtázták, mennyi elmebajjal jár egy háború. Minthogy a téma azonban nem tört a felszínre többé, a szüleim nem tudhatták, milyen mértékben voltam fültanúja az elhangzottaknak. Annak azért minimum gyanúsnak kellett lennie, hogy hazaérve első dolgom volt kitépni a kockás receptfüzetem legféltettebb oldalát.

ÁLDOTT, AKI JÖN AZ ÚR NEVÉBEN

Szinte meg se hallotta, olyan finom volt a kopogás. Fogalma sem volt, mióta várakozhattak a lépcsőházban. Néhány perc, netán több is? Egy kis időbe biztos beletelt, mire felkelt a foteleből és odacsoszogott a kitekintőnyíláshoz. A legutóbbi bevásárlása óta, amikor felkészületlenül érte egy tavaszi zápor, kissé kontaktos volt a hallóké-

szüléke, és bizonytalanná vált a zajokat illetően. Ezúttal azonban nem kellett csalódnia, az ajtó túloldalán tényleg álltak. Az aprócska lyukon át vakító fehérség szökött a szemébe, és abbéli örömeiben, hogy a közös képviselő hosszú hónapok után megjavíttatta a folyosón a világítást, fel is pattintotta az ötpontos biztonsági zárat.

- Pápalátogatás! - hangzott a kurta bejelentés, és a kíséret már el is lepte a nyolcadik kerületi szoba-konyha nappaliját.

Döbbenet! Azzal tisztában volt, hogy jönni fog a pápa, hiszen teljes műsoridőben ezt szajkózta a közszolgálati tévé, na de éppen őhozzá?! A jó ég se tudja, mikor járt utoljára templom környékén, kicsit el is szégyellte magát. Zavarát egyedül az a tény enyhítette, hogy a balsorsú bevásárlás alkalmával akciós volt a Pilótakeksz, és kapásból vett három csomaggal is, tehát könnyűszerrel kínálhatta meg a vendégeket.

Talán, ha kereszt alakba rendezem... - tanakodott, s mire a tálcával a kezében elhagyta a konyhát, a biztonságiak befejezték a szoba átfésülését, a bíborosok pedig sikerrel szorítottak helyet a kanapén. Az egyházfő két kupac zokni között fogadta, nagy mosollyal az arcán. Csak ahogy ő is visszahuppant a tőle karnyújtásnyira lévő fotelbe, akkor tudatosodott benne, valójában milyen fáradt is ez az arc.

- Tessék kérdezni, a Szentatya válaszol! - szólalt meg az egyik érsek a háta mögül.

- Nem is tudom... annyi minden lenne.

- Ugyan, kérem, hát nincs miért szégyenlősködni, egymás között vagyunk.

- Jó, hát akkor... azt szeretném tudni, ki fog nyerni. Úgy értem, a legeslegvégén.

A delegáció összedugta a fejét. Parázs vita alakult ki a témában, kár, hogy mindössze annyit értett belőle, „padre” meg „si”, azt is a Kereszt-apa filmekből nyert, hézagos olasz tudása alapján. Nem is gondolta volna, hogy a kérdése ilyen összetett választ érdemel. Amíg az érsekek testülete erőt merített abból, hogy elmorzsolt egy rózsafüzért, ő egy pár Pilótakeksszel tett ugyanígy. Nem baj, több marad neki, nyugtázta, ahogy a biztonságiak visszautasították valamennyi közeledését.

A rögtönzött zsinat a következő megállapítással zárult:

- Máté evangéliumában olvashatjuk: „ketten lesznek a mezőn: az egyik felvételik, a másik otthagyatik”. Hitünk szerint a döntés mindig is Atyánk kezében lesz.

- Az világos, tisztelendő urak, de... - bökött ujjával a lenémított készülék felé - mi a helyzet velük? Vagy talán a földik dolgában nem jártasak?

A küldöttség erre ismét összeborult. Halk duruzsolás vette kezdetét, melynek okán a pápát elnyomta az álom. Mivel a feje előrebukott, és a keze becsúszott a zoknik közé, az ő szavazatára nem számíthattak. A testület kénytelen volt nélküle meghozni a döntést: nyilván a Lazio!

Mély csend telepedett a lakásra, amit csak a hallókészülék sercegésébe vegyülő hortyogás tört meg alkalomadtán. A véletlen pihenőnek aztán az egyik érsek rosszullete vetett véget. Remegő hangon közölte, hogy cukorbeteg, és a lábai nem bírják tovább, ideje visszatérniük a bázisra, ahol inzulinozhatná magát. Fel is keltették nyomban az egyházfőt, és amilyen észrevétlenül jöttek, úgy is távoztak az épületből. Egy nyolcadik kerületi társasházban semmilyen sokadalom nem kelt feltűnést. Még az se zavarta különösebben a lakókat, amikor a vendégek után kiáltott az ablakból: a Lazio és a bajnoki cím?! Nincs az az Isten!!

Gulyás Andrea: Szabálytalan játék

Szakács István Péter

AZ INSPEKCIÓK
FELETTÉBB VESZEDELMESES VOLTÁRÓL¹

D iákéveim gyakorta visszatérő rémálmában hol vadnyúlként, hol mezei pocokként rejtőzködtem a fűben a magasban saskeselyűként, vijjogva kerengő tanáraink előtt. Hogy valójában ők is védtelen, mezei apróvadak a tanügyi prérin, az bizony addig meg sem fordult a fejemben, amíg „*a sors süvítő szele engem is a katedrára nem sodort*”, hogy poétai babérokra pályázó, irodalom szakos kollégám, Jámbor Áron klasszikus veretű költői képét idézzem. Régebben a diákok csesztették, manapság pedig a tanárt. Ezt már ősi alma materünk több tanügyi reformot átvészelt, történelem szakos tanára, Cézár mondogatja, egyetlen szentenciába sűrítve a változások lényegét. Szerintem azért ennél árnyaltabb az összkép: a tanügyi sok(k)ból tanárnak és diáknak egyaránt kijut manapság.

A pedagógusok csesztetésének klasszikus műfaja az egyéni és csoportos inspekción. Az előbbi az igazgató vagy a tanfelügyelő hatáskörébe tartozó ellenőrzés. Ez nekünk hivatali kötelességünk, nehogy már azt higgye a kedves kolléga, hogy élvezetből csináljuk, magyarázzák a kiszemelt áldozatnak bajtársias közvetlenséggel, de közben a szájukat sunyin nyalogatva úgy méregetik, mint ateista macska a templom egerét. Ilyenkor a többi kolléga ellazul: később mennek be órára, nagyvonalúan szabadfoglalkozást engedélyeznek az osztálynak, s közben okostelefonjukon a *second hand* weboldalon navigálva pénztárcájuk potenciáljához passzoló cuccokat keresnek. A tapasztalt kollégák már úgy-ahogy hozzászoktak a diri és a tanfűtülő óralátogatásaihoz, de a kezdőknek ez bizony nehezen feldolgozható traumát okoz. Szegényeknek nem hiányzik a lusta és nevetlen kölykök mellé plusz lelki teherként az utolsó padból perverz kíváncsisággal kukkoló felettes szerv. Azért akadnak üdítő kivételek is. Tanügyi berkekben több olyan történet kering, melyekben az ellenőrző fél húzza a rövidebbet. S me-

---

1 Részlet *A tanár vagyok, kérem* ciklusból.

lyek, akár a töről metszett népmesék, hozzájárulhatnak az előlról-hátulról meginspektált kezdő pedagógus lelki sebeinek gyógyulásához. Ilyen a kínai rajzszegekbe nagy lendülettel beleülő igazgató esete, vagy azé, aki úgy beszorult a kisdiákok méretére tervezett padba, hogy a kalapáccsal, harapófogóval, feszítővassal felvonuló karbantartóknak kellett sűrű bocsánatkérések közepette, a padot szétszedve kiszabadítaniuk. Ebbe a kategóriába tartozik az a történet is, amelyben egy szórakozott tanfelügyelő az osztályban felejtette az inspekciós füzetét, amit az ellenőrzött kolléga szent könyvnek kijáró tisztelettel vett kézbe. És láss csodát! A fekete borítójú füzet szakszerű jegyzőkönyvek helyett pikáns viccekkel és pajzán rajzokkal volt tele. S bár azt a füzetet a történetbeli kollégán kívül még senki sem látta, de pusztá említésére az igazgatók és tanfelügyelők arcidege rángatózni kezd.

A csoportos inspekció rettegett válfaja a tanügyi körökben csak suttofgva emlegetett brigádjárás. Zöldfülű tanárként még az átkosban volt részem először belőle.

- Készüljetek, kollégák, jön a brigád! - jelentette be az igazgató egy soron kívüli, ún. vészgyűlésen.

Szavaira kitört a pánik. Idősebb kollégáim, kikre oly áhítattal néztem fel addig, mint japán turista az Eiffel-toronyra, lázas munkába kezdtek. Megsárgult lecke- és munkaterveik helyett újakat írtak. Több évre visszamenően kijavították és aláírásukkal dekorálták a diákok füzeteit. A szekrényekből eltüntették a pókhálókat, a fiókokból az egérszart. Én meg csak álltam és néztem a sürgölődésüket. Lecke- és munkaterveimmel lelkes kezdőként napirenden voltam, tanítványaim füzeteit rendszeresen ellenőriztem, a pókoknak és egereknek pedig még nem volt idejük otthonossá tenni a szekrényemet és fiókomat. Egyszóval semmi okom nem volt arra, hogy bepánikoljak.

- Te meg mit lógatod a tőködet?! - förmedt rám az igazgató. - Szerezz be sürgősen egy normális nadrágot és egy munkaköpenyt! Ha elkapnak farmerben és köpeny nélkül, nekem is befellegzett, mehetek vissza a katedrára teljes normával tanítani - csörgette meg zsebében a maroknyi aprópénzt, ami nála a közelgő idegroham egyértelmű jele volt.

A nadrág beszerzése nem okozott különösebb gondot, de hiába jártam végig a város összes készruháüzletét, az előírt, sötétkék köpeny helyett csak egy szürkét találtam. Még idejében, mert a brigád már a következő

napon a nyakunkon volt. Diadalmas Darth Vader-léptekkel vonultak be az iskolába, s azon nyomban munkához is láttak. Minden kollégámnak kijutott a csesztetésből. Tőlem viszont nem kérték a lecke- és munkatervet, hozzám nem jöttek be órára, s a folyosón is átnéztek rajtam, mintha ott sem volnék.

- Hallod, neked aztán kurva nagy szerencséd volt – világosított fel a brigádjárást követő, ún. lábadozó gyűlésen az igazgató. – Ezek a majmok a szürke köpenyed láttán azt hitték, hogy karbantartó vagy.

A brigádjárás a rendszerváltás után sem szűnt meg, csak más néven fut tovább. *Pedagógiai-szakmai ellenőrzési segédlet tanároknak* lett az új, hivatalos neve. Mennyivel humánusabb, empatikusabb, bizalomgerjesztőbb ez az elnevezés! A jóhiszemű tanár valósággal megkívánja, hogy bemenjenek az órájára. Hogy bátorítsák, gyámolítsák, támogassák hivatása gyakorlása közben! A tanügyi illetékesek más változást is foganatosítottak. Munkaköpeny helyett még ellenőrzés idején is taníthatunk laza szerkóban. A kinkeservesen összerakott tanári dokumentumgyűjteményt pedig nem a régi rendszerre hajazó dossziénak, hanem az elegáns, latinus hangzású *portfoliónak* nevezik.

Az ellenőrzési segédletet végzők új generációiból már egy sem emlékeztet a *Csillagok háborúja* ikonikus antihősére. Kedvesek, kifinomultak, közvetlenek. Kecses mozgásukban azonban van valami nagymacsokás. Láttukra önkéntelenül az éjszakai dzsungelben nesztelenül vadászni induló tigris jut az eszünkbe.

S. O. S. OSZTÁLYKIRÁNDULÁS

Még sötétség volt, amikor felriadtam. Bár éjfélel őrjáratom után úgy határoztam, hogy egy percre sem hunyom le a szemem, az előző napi megpróbáltatások felemésztették az éjszakai műszakra tartalékolt energiakészletemet. Amint ott lapultam a sötétben, a panzió pedagógusok számára kialakított pánikszobájában, arra gondoltam, hogy sanyarú sorsomért csakis önmagamat okolhatom. Ha anno nagyanyám bátyjára hallgatok, s az idegenlégiót választom, gondtalan veteránként már a Földközi-tenger langyos vizében áztathatnám a tyúkszemeim. Pedagógusként azonban még néhány kemény

tanévet kell lehúznom, s a szolgálati idő letelte után legfennebb a városi strandon pancsolgathatok. Bár az is könnyen megeshet, hogy az elmegyógyintézet zárt osztályának hideg zuhanyos kúrájában részesülök. Ha így történne, az ezernyi veszéllyel járó tanári pálya után a diliházban legalább kedvemre kiélhetem majd idegenlégiós fantáziáimat...

Pedig hányszor megfogadtam már, hogy nem szervezek több osztálykirándulást, max. a sétatérre viszem ki a diákjaim! Ők azonban komoly lélektani ismereteken alapuló stratégiájukkal mindannyiszor bedöntöték megingathatatlannak vélt elhatározásomat. Lelkiismeretes diákokként már a tanév elején hozzáfogtak fondorlatos tervük kivitelezéséhez. Bevezetésképpen heteken át sóvárogva néztek ki az ablakon, szólóban s finoman figyelmeztetve a friss levegő és a rendszeres testmozgás tanulást serkentő hatására. A diszkrét felvezetést követően, műfajt váltva, kórusban zendítettek rá: „*Tanár úr, mikor megyünk már kirándulni?*” Ez a mondat jóhiszemű kívülálló számára közönséges kérdésnek tűnhet csupán, de diákvokálon edződött, tanári fül számára latens fenyegetéssel társított, agresszív követelés. Ilyenkor úgy tettem, mintha nem hallottam volna az antik görög tragédiák baljós karénekére hajazó produkciót. A tanárokról különben is azt tartja a jámbor köznéplekedés, hogy igen komoly hallásproblémákkal küszködnek. Pár nap múlva a: „*Há' de, tanár úr, minden osztály kirándult már*” kijelentés a maga laza felütésével már az osztályfőnöki rátermettségemet kérdőjelezte meg, a kollégáimét – alattomos módon! – fölértékelve. (Értsd, bezzeg ők nem sajnálták a hétvégét az osztályukkal tölteni!) Bármennyire is felkészültem rá, ezt már képtelen voltam megemészteni. Annál is inkább, mert szemenszedett hazugság volt. Jó néhány osztályfőnök kollégám ugyanúgy rettegett az efféle extrém akciótól, mint jómagam, s bolond lett volna hétvégi regenerációját folyamatos rettegéssel felcserélni. Én viszont újból mehettem osztálykirándulni...

Ezúttal egy környékbeli panziót választottam. Onnan, gondoltam, ha szorul a hurok, akár gyalog is hazamenekülhetek. *Festői környezet. Első osztályú kényelem. Biztonságos kalandpark. A tanárok számára külön szoba.* Ezt már a netre feltett hirdetésben olvastam. Fényképet is mellékeltek hozzá: kies kinézetű emeletes faház fotóját, háttérben a transzilván lírához passzoló zord fenyvessel. Ennyi pozitívum egyetlen

helyen már eleve gyanús volt. Jogos a kérdés: akkor miért nem egy másikat választottam? Mert mindenikhez ugyanezt írták, legfennebb a sorrend különbözött. S az illusztrációk is kísértetiesen hasonlítottak egymáshoz, mintha ugyanott készültek volna. Kint, a terepen aztán borzongva szembesültem a kendőzetlen valósággal. A korhadt bútorokkal berendezett, roskatag házban vészjóslóan recsegett a padló, kitaratóan percegett a szű, s orrfacsaró penészszag terjengett. A hamisítatlan rusztikus flinget kétségtelenül emelte a ház mögött csendes belenyugvással rozsdásodó traktor, s a vendégszeretet cirkalmas szentenciáival telefaragott kapu mellett a fejét büszkén magasba emelő, műanyag szarvasbika. A háttérben viszont a reklámfotón látott, sűrű fenyves erősen fogyásnak indult.

- Bankkártyát is elfogadok - villantotta rám hiúzos mosolyát a tulaj, egy kifogástalan Armani-öltönyben feszítő, hájas emberke. - Nagy örömeinkre szolgál, hogy a mi karakteres panziókat választották - váltott a miheztartás végett fejedelmi többes számba. - Külön a figyelmükbe ajánlom portánk ékességét, a *Made in China* csodaszarvast. Csoportképhez kitűnően passzol.

Rendíthetetlen önbizalma akkor sem ingott meg, amikor a tudtára adtam, hogy mindkét fürdőszoba használhatatlan.

- A ház mögött havasi hőmérsékletű patak csordogál, s mellette a szellős fabudi a szükségleteknek száz százalékban megfelel - mosolygott igazának tudatában magabiztosan.

Egyszóval adva volt minden, hogy az ötcsillagos szállodai ár fejében kedvüinkre nyomoroghassunk.

- De hát nem azért jöttünk ki, tanár úr, hogy edződjünk a nagybetűs élethez?! - ujjongtak a szabadság tömény budiszaggal fűszerezett levegőjétől megmámorosodott diákok, és mielőtt gondosan összeállított névsorom alapján szobánként szétoszthattam volna őket, saját preferenciáik szerint megtették ők maguk.

Ifjonti lelkesedésük azonban jócskán megcsappant, amikor testületileg fennrekedtek a Tarzanról elnevezett kalandpark kötélpályáján. Csak miután egyenként megeskettem őket, hogy a következőkben visszafogják magukat, támasztottam oda a létrát, hogy a magasból lekecmereg-hessenek.

Délután, amikor a jó ég tudja, hova rejtett, dugi piájuktól ideiglenesen elpilledtek, végre hozzáfoghattam hétvégi dolgozatadagom javításához. Érdekesítő intellektuális foglalatosságomból káromkodással vegyes motorzúgás riasztott fel. Amikor kinéztem masszív ajtajú emeleti szobám ablakából, a szó szoros értelmében tátva maradt a szám: két diákom a rusztikus dekorációnak szánt traktorral az egyenetlen földúton szlalomozott, nyomában az ingujjra vetkőzött, káromkodva loholó tulajjal. Szerencsére cirka háromszáz méter után a muzeális haszonjármű megállt. Mint utólag kiderült, kifogyott belőle az üzemanyag. Nem úgy felmenőink korántsem hízelgő emlegetése a lihegő panziósból. S akkor, érkezésünk óta először, mintha nyugtalankodni kezdett volna. Legalábbis arcizom rángása alapján ezt gondolhatta az ember.

- Ez nem volt benne a pakliban - törölgette verejtékben fürdő homlokát égieket földiekkel összeboronáló repertoárja fogytán, és sértődötten visszavonult *Idegeneknek belépni szigorúan tilos!* feliratú szobájába.

Csak sötétedés után láttuk viszont. A zenegép dübörgésére támolygott ki a bulizáshoz némiképp átrendezett, földszinti terembe. A füstgép szertegomolygó párájában, kezével a hangvezérelt, színes partyfényeket hessegetve, a bejárati ajtóhoz botorkált, és hanyatt-homlok a gyér fenyves felé futott. Nem dicsekvésképpen mondom, de én helyben maradvam a végsőkig kitartottam...

...Emlékeimből fülsiketítő ordítózás térített vissza a jelenbe. A tulaj üvöltözött az éjszakában. Mire kiértem a ház elé, artikulálatlan dühöngése fájdalmas panasszá szelídült.

- A szarvasom, a szarvasom! - jajongott a kapu melletti üres gyepre mutatva. - Hova tűnt az én csodaszarvasom?!

- Biztosan felment a Tejútra - próbáltam megvigasztalni. - Az efféle csodalénynek a csillagok között a helye...

Tudomásom szerint a szarvas azóta sem került elő. Viszont rajta van az osztályról előző nap készült csoportképen. Igaza volt a tulajnak, tényleg feldobja a fotót. Be is ragasztottam *S. O. S. Osztálykirándulás* című fényképalbumomba. Talán az utókor is értékelni fogja.

Gáll Csilla

AZ ÓRA

- Bim-bam, bim-bam - kapta fel fejét a harangozásra. Amióta nagyapját eltemették, nem járt a házban. A falióra úgy kövült a falba nagyszülei hálószobájában, mint nagyapja emléke.

- Te Kíra, mióta áll itt az óra? - kiabált át hűgának a másik szobába.

- Mit tudom én? Amióta világ a világ. Anti születésekor biztosan megvolt már.

Anti volt a legidősebb. A legtalálékonyabb a nyolc unoka közül. Évről évre kitalált valami kópéságot. Nyáron, mikor máskor? Várták, hogy felügyelet nélkül együtt bóklásszanak. Szaglászta az erdőt, „várták, hogy ihletet nyerjenek”, ahogy Anti mondta. Naponta belevitte őket valami örütségbe. Néha kincseket kerestek a folyóban, máskor átkeltek a sodráson. A folyó megtréfálta őket. Megmutatta, ki az úr a természet házában. Négyen vettek részt a kalandban. Mind csuromvizesen mentek haza. Sokáig tanakodtak, melyik mesét vessék be otthon. Végül az igazat mondták. Kár volt!

Egy alkalommal nagyapjuk gombászni vitte őket. Anti telepakolta taplóval a zsákját. Otthon trófeaként dicsekedett vele. Körbehordozta és arra kérte Mancsi nagyit, abból főzzön gombalevest. Az öreg öblös hahotája betérítette a házat. Majd elmagyarázta, hogy a fás tapló nem ehető. Az unokák pedig elmondták, hogy a fiatalok taplónak nevezték az udvariatlan, goromba embereket.

Az eset után évekig ugratta őket: - Taplókáim, egy jó taplólevest vacsorára?

Hűga módszeresen pakolt. A bejárat, a szobák tele voltak felcímkézett dobozokkal. A szatyrokból dunyhák, párnák csücskei kandikáltak ki.

- Megint késtél, holnap reggel át kell adni a házat - ingatta a fejét. Háta közben úgy feszült, mint a fafaragvány az óra tetején.

- Jó, jó, igyekeztem, lehetnél kicsit megértőbb, tegnap szerelőhöz vittem az autót. Írtam neked. Megígérte, hogy korán reggel mehetek érte. Nem tehetek arról, hogy mégsem lett készen - vont a vállát Panka.

- Persze, te és a kifogásaid. Gyermekkorunkban is te voltál a család törékeny orchideája. Hol megváltottad a világot Ugandában, hol eltűntél

évekre, valami szerelmi csalódásból adódóan – szorította össze ajkait Kíra.

– Még mindig jobb, mint óriási puttonyt cipelni múltbéli sérülésekből. Nemhiába jársz ennyire görnyedten. Rendmániádról nem is beszélve. Nálad még a szőnyeg rojtjai is glédában álltak.

Kíra nem szól, tett-vett tovább.

Panka fiatalon elköltözött a szülői házból. Orvosként járta a világot. Húga otthon maradt. Fiatal felnőttként odaköltözött a faluba. Közel a nagyszülőkhöz.

– Hahó leánykák – törte meg a csendet egy rekedtes hang a bejáratnál.

Éltes Feca bácsi integetett a bejáratnál. Évtizedek óta segített nagyapjának. Felvágta a tűzifát, megmetszette a fákat nagyszülei portáján és másoknál, napszámban. Pillanatok alatt kiszagolta az alkoholt, bárhová is rejtették. Kedvence a birsalma volt.

– Ebben van az esszencia, gyermekeim, valamiben el kell pusztulni – vont a vállát a szomszéd.

– Jöjjön be, Feca bá, hogy bírja a szíve és az erei? – tessékelte beljebb Panka.

– Én sem leszek már fiatalabb, édes jányom. Látom, megy a sürgés-forgás. Persze minden unokáját szerette, de valahogy, amikor rólátok mesélt, még a hangja is ellágyult nagyapátoknak. Én mondom, büszke volt rátok – mondta az öreg.

– Azt nekünk is elmondhatta volna – nézett fel Kíra.

– Tudjátok, hogy mi nem szoktunk érzelmekről beszélni. Mikor kell a fattyúnak átadni a házat? – intette Feca bá.

– Holnap, Feca bátyám – válaszolta Kata lehorgasztott fejjel.

– Itt vagyok, biztosan elkel a segítség. Fizetségnek elég lesz egy-két feles, abból a barackból, onnan fentről, ni! – mutatott a kredence Feca bácsi.

– Jöjjön, pakolja be ezeket a kocsikba. A kék jelzésű dobozokat, csomagokat abba, a többit a másik autóba – mondta Panka.

– Micsoda szemrevaló leánykák voltak. Mennyire másak, mégis mennyire egyformák. Itt, a faluban azt találgattuk mind, melyik legény csavarja el a fejeteket. Kár, hogy mégse választottatok közülünkvalót. Te, oszt Panka, elmentél messziföldre. Nagyapád vakargatta is a fejét sűrűn, mondta, hogy itt is lett volna ember, akit meggyógyíthatsz. Jó,

jó, nem kell elpityeredni, nem azér' mondom, csak feltódultak az emlékek – kapott észbe a kisöreg.

A testvérek egy pillanatra összenéztek, majd folytatták a munkát.

Panka körbefuttatta kezét az ünnepi tányérkészlet gravírozásán: hullámvonalak, olívdzöld növényi motívumok. Sóhajtott egyet. Azok az Ilona-napi családi összejövetelek. Egyetlen nap, amikor a felnőttek tiltásai elhalványultak. Diótorta, zserbó és hókiflihegyek emeletes tálakon. Annyi édességet ehetek, amennyi beléjük fért. Nagyanyjuk másnap főzhette a gyógylevest. A piros pöttyös lábában, ami ott árválkodott a sparhelt tetején. Lányainak ő is ezt főzte, ha beütött a szerelmi cunami.

- Emlékszel az özlábgomba füstös ízére? A fáradt siserahad mindent elpusztított, ami ezen a fémlapon sült – szólt át megint a hűgának.

- Aha, aha – bólogatott az szórakozottan.

- Nem pihenünk egyet? Igyunk egy kávét, megérdemeljük – ajánlotta Panka.

Volt még egy főzetrevaló a fémdobozban. Roppanós-illatosra darálta nagyanyja kézi darálóján.

- Mit pizsmogsz annyit, haladjunk!

- Ülünk le, elővettem a cseresznyés porcelánszettet.

- Szeretnék minél előbb végezni. Minél előbb itthagyni ezt a balszerencsés házat – pakolt egyre feszültebben Panka.

A házat, amely ékszerdobozként őrizte több generáció emlékeit. Űkapja tervei szerint készült. Polgári ház volt, az akkori divatnak megfelelően téglából épült, vastag falakkal, cseréptetővel, méretes udvarral, gazdasági épületekkel. Nyári konyha, kocsiszín és istálló is tartozott hozzá. A helyiségeket cserép- és vaskályhák fűtötték. A bútorok fából készültek. A lányok kedvence a tulipános láda és a cifrapad volt.

Sokáig Babi dédi, nagyapja anyja is a házban élt. Üszkös, karvalyszerű körmeitől, az álláról csüngő szőrszálaktól minden unoka irtózott. Dédi sem szívelte a gyerekeket. Ha nem perlekedett, elkerülte őket. Egy dolgot szeretett: a növényeket. Kora tavasztól késő őszig kint tevékenykedett a kertben. Érzelmet ilyenkor láttak csak az arcán.

- Szépséges hortenziáim, nézzétek, milyen derűsek. Bennük nem lehet csalódní. Jóval több örömet szereznek, mint az emberek – mondta.

Kávézaccal és egyéb kotyvalékokkal locsolta a virágokat. A faluban boszorkánynak tartották. Bibirkének nevezték el. Bibirke nem szívlelte nagyobbik fia feleségét. Azt suttozták, megátkozta az aszszonyt.

Idősebb korában kurrogó hangon követelte hosszú szárú cigarettáját. Ha a nagyszülők nem vettek neki, a gyerekeket vesztegette meg némi aprópénzzel. Egyik télen cigarettáért küldte a lányokat. Hazafelé megálltak egyet csúszkálni a jégen. Egyből lett kettő. Beesteledett, mire hazaértek. Kíra zsebében megfagytak a dohányrudak. Remegtek, mint a diófa levelei, amikor átnyújtották a dobozt. Bibirke felpillantott kocsonyás szemével, majd legyintett.

- Mindjárt vége. Már csak a kamra van hátra - szólta bátorítóan Panna, miközben húga könnycsepp formájú sebhelyére tévedt tekintete. Ezt Kíra akkor szerezte, amikor leesett a körtefáról. Nyolc-tíz évesek lehettek. A legfelső ágra másztak, ha szomorúak voltak. A legalsóra, ha bánat érte őket. A fa tetején sutyorogtak egész nap. Egyik alkalommal a távolban egy embert pillantottak meg. Éppen a lovát verte. Kórusban üvöltöztek, rázták a kezüket, ócsárolták a durva parasztot. Kíra akkor esett le a fáról.

Az unokatestvérek, a vérszövetség, sóhajtotta Panka, amikor megtalálta a padláson gyermekkoruk kedvenc játékait: a fonálabákat, amelyeket színes sztaniolpapír ruhákba öltöztettek.

- Mindenki nyolcért, nyolc mindenkiért - kiabálták csatározás közben. Gyermekkorukban gyakran civakodtak, vetélkedtek. Kifelé foggal-körömmel védték egymást. Egyetem után Kíra Anti cégénél helyezkedett el. Összejártak az esküvők, a keresztelők, a temetések körforgásában. Egészen az utolsóig. A végrendelet napjáig.

Panna tett-vett tovább, szeme újra és újra visszavándorolt az antik órára. Míves tokban állt, csiszolt üvegkeret alatt. Ántivilág szaga volt. Papus illata. A láncokat kúp formájú öntöttvas súlyozta. Súlyok, amelyek lehúzták a láncot. Súlyok, amelyek lehúzták családja szívét. Finoman kell bánni vele, ennek lelke van, mondta papi. Csak ő tudta felhúzni. Az unokák kedvenc története az volt, amikor az öreg az óráról mesélt. Ott repültek nagyapjuk lovaskocsiján, vele sétáltak Baden-Württemberg macskaköves utcáin. Nagyapjukkal alkudoztak a kancsal, olajzagú kereskedővel, aki megpróbálta átverni őt. Ki sem tudták mondani a város nevét: Wvürtttt... Nagyapja hangjában ismeretlen

szomorúságot vélt felfedezni, amikor arról a városról mesélt. A végrendelet napján értette meg, hogy miért.

Gyermekkorában várta, hogy megbetegedjen. Akkor ott, a tisztaszobában aludhatott. Lehunyta a szemét. Hol nagyszülei lélegzetvételét, hol az óra szívverését hallgatta. Az óra félkor egyet, egészkor az aktuális óraszámot ütötte. Mindig ugyanúgy. Egy után a kettő, tél után a tavasz. Az inga mély, megnyugtató hangjára nehezedett el szemhéja.

- Ki nem állhattam ezt az órát - követte pillantását a húga.
- Vészjóslóan recsegett, mint a vén diófa ágai, és ahogy az csengett-bongott. Brrr!

- Még mindig haragszol papira? - kérdezte Panka.

- Legszívesebben a nevemet is megváltoztatnám. Abban a pillanatban, amikor az ügyvéd bemutatta Hansot a családnak, a hangom az óra szerkezete közé szorult. Hetekig megszólalni sem bírtam - köszörülte meg a torkát Kíra. - Emlékszel, az ügyvéd annyit mondott:

- Szeretném bemutatni nagyapátok unokáját. Ő Hans. Baden-Württembergből érkezett.

A család dermedten ült a teremben.

- Abban a pillanatban beszippantott valami fekete lyuk. Micsoda, egy újabb unokatestvér?! Ezt hogyan titkolhatta el eddig? - mondta Kíra.

- Elvinném a faliórát, ha más nem tart rá igényt a családból. Mindenki utálta. Tudom, látni sem bírod - sóhajtott Panka.

- Te megőrültél? Átkozott egy szerkezet. Szakembert kell hívni hozzá, a szállítása sem egyszerű. Lejárt az ideje, mint ennek a diófának itt ni - mutatott ki a kertre Kíra.

A vén diófa.

- Becsüljétek meg, ápoljátok közösen. Ültessetek gyermekeiteknek egy fát - tanácsolta annak idején nagyapjuk.

A fa hosszú évtizedeken keresztül bőven ellátta termésével a családot. Jutott belőle süteménybe, salátába. Héjából játékot faragtak, színesre festették. Panni a diótorta oldalát és tetejét pörkölt dióval díszítette. Ahogy nagyanyja mutatta.

Második férje, Zoli a fa alatt kérte meg a kezét. Nyaranta annak árnyékában öltöztették, babusgatták sztaniolpapírba öltöztetett, fonalból készített babáikat.

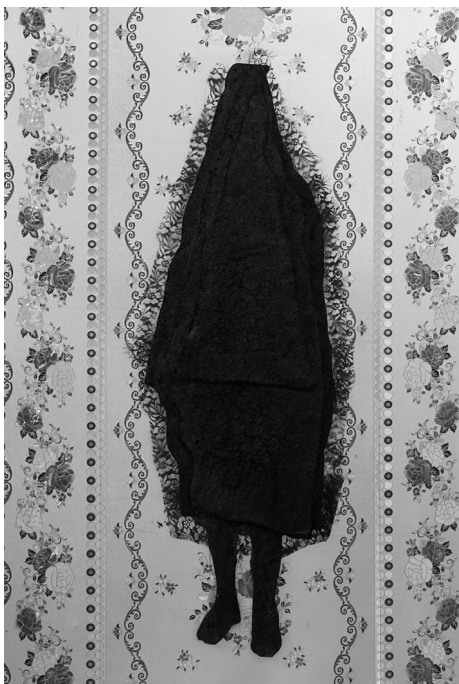
- Emlékszel, amikor papus összekeverte férjeidet - szólalt meg újra Kíra. - Zolit Marcinak nevezte. Első alkalommal, amikor bemutatta

Zolit a családnak, nagypapa leültette pálinkázni. Az öreg élvezettel elevenítette fel régi pecázásukat. Zoli nem szakította félbe. Egyetértően bólogatott. Éjjel kimentek a tóra, megvitatták a világ dolgait. Másnap reggel a piacon vettek négy hatalmas keszeget. Amit utána évekig a nagy fogásként emlegettek. A világ dolgai azóta sem változtak akkorát. Legalábbis, ami az összetartást illeti.

Összenéztek. Egyszerre nevték el magukat.

Kaleidoszkópként összeállt az a világ egy pillanatra.

- A fa még mindig szépen terem – sóhajtotta Panna.
- Vajon azt is kivágja? – merengett Kíra.
- Nem hiszem, hogy megússza. Hans boltot tervez a telekre.
- A ház helyére – tette hozzá Kíra, miközben pulóveréről láthatatlan szöszöket csipegetett lesütött szemmel.

Eröss István: Fekete nő

Szondy-Adorján György

HÁTORSZÁG¹

1. VILLANÁS

Nem mondom el neki, hogy az ő arca is olyan, mint volt szerelmeimé, és hogy szépsége feledtetni tudná velem őket, de azt hiszem, nincs miért erről beszélnem neki, érzi, mit gondolok, ahogyan én is megérezem bármely érzékszervem jelzése nélkül a jelenlétét, most így érzi meg ő is, anélkül, hogy valaha is beszéltem volna róla, utalást tettem volna erre, hogy mennyire tetszik nekem, mennyire szépnek és kívánatosnak találok őt, és már látom szemében megszületni azt a vallásból, hitből kitérítő, bódító villanást, látom, lopva körülnéz, és amikor meggyőződik róla, hogy senki nincs a környéken, aki láthatna minket, közelebb jön hozzám, elélem áll, fejét merészen hátraveti, előrehajol, lehunyja szemét, összezárja, én meg a sóvárgás és a tisztesség között őrlődve inkább arrébb lépek, arrébb és oldalt, majd zavaromban köhintek, kelleetlen megköszörülöm a torkom, s meglazítom ezt a nyers vágyakozást, hogy tudja, érezze, már nem vagyok ott.

---

1 Első rész. Folytatás a 2026. januári számunkban.

2. NYOMOK

Eddig azt gondoltam, ismerem a madarak minden fajtáját, de ma egy ismeretlen madarat láttam az ágon énekelni, és ez jókedvre derít.

Kis ideig ismét gyermeknek éreztem magam, akinek valaki új dolgokat mutat. Hajlongok a kertben, kiszedegetem, ami nem kell, vagy ami elhalt, lemetszem, ami fölösleges; paradicsomnak, paszulyinak karókat állítok, a szőlő indáit helyenként az oszlopok között kifeszített drótokhoz rögzítem; gyönyörű napsütésre ébredtem ma reggel, úgy látom, kitart egészen estig, felhő nincs az égen, enyhe szél borzolja a lombot, mintha zöld hullámok fölött siklana a szőlődomb felé. A levegő lassan elveszíti nyers frissességét, amit éreztem a tegnapi esőzés után, előbb-utóbb ismét teleszívja magát párával folyóból, mocsárból, érből, és a nedvességtől elnehezülve végül felhőkké gyúrja magát, és zengve, ropogva visszahull a földre, mi pedig örülünk a felhőszakadásnak, mert azt mondják, ilyenkor, májusban, aranyat ér. Innen a kertből látható a legtökéletesebben, milyen hatalmas házat építtettem magamnak. Ezért adtam át a barátomnak a nagyobbik szobát. Neki és Sárának nem volt, hol laknia, nekem meg túl nagy ez a ház.

Az útról csak az L alak egyik szára látszik, de a kert felől a teljes L betűt szemügyre

vehetjük, ahogy két szárán a verandával körbeöleli a kertet, majd a rövidebb szár megtörik a nyári konyha alacsonyabb tetője előtt, ami után a veteményes húzódik, majd végig, hátra a Rózsák útjáig a gyümölcsös. Akkor még egészen másképp láttam a jövőmet. Mennyi minden történt azóta! Többnyire kellemetlen dolgok. De nem kívánok számot adni róluk, hogy ne gondolják, elhagyott engem az Isten.

Talán azért örvendek, bevallom, kicsit túlzottan minden apró szépségnek és jótéteménynek, mert az iszonyat szakadásig feszített szövete előtt azok még inkább felismerhetők, különválaszthatók és megtapasztalhatók. Milyen kevéssel beérem most! Egykor még úgy gondoltam, hogy mostanra már gyermekek szaladgálnak itt, és én, a család feje, nagy türelemmel magyarázom el nekik az élet apróbb dolgait, közben meg a feleségem a korlátnak dőlve pihenne vagy gondolna, amire épp gondolni akar.

Nem így történt.

Annyit érek azzal, ha bánom, mint azzal, ha felejttem.

Mégsem könnyű a viszonyulásomat egyik vagy a másik irányba terelnem.

Milyen távolinak tűnik innen a háború. Egyelőre nem látok belőle semmit, és remélem, hogy ez így is marad, és csak a jeleit tapasztalom, csak a nyomait érzem, és pusztán elképzelem a vért, a pusztítást. A rómabeliekhez írott levél jut eszembe, mikor azt mondja Pál, hogy „ami Istenben

láthatatlan, (...) a világ teremtése óta
műveiből felismerhető”. Szent Bonaventura
meg úgy vélekedik, hogy Istent
a nyomaiból ismerhetjük fel ebben
az érzékelhető világban, ugyanakkor
megismerhető a természetes képességeinkbe
oltott képmása által is, hisz képtelenek
vagyunk megérteni bármit, ami ne rögződött
volna valamilyen módon előbb
az emlékezetünkben. Isten nyomai
meg a háború nyomai. Vajon a háborúság
is ugyanúgy eleve belénk oltatott, mint Ő?

3. VALAMI NEVETSÉGES

Hazafelé tartunk, igyekszik lépést
tartani velem, mintha ügyelne,
se elém, se mögém ne kerüljön,
úgy tűnik, mintha kínosan vigyázna
erre, egy-két méterre tőlem balra
halad, jóval alacsonyabb nálam,
ezért egy és fél,
sőt, két lépést tesz
meg, mialatt én egyet, tartom
a ritmust, nem lassítok, konokul
tartom, nem túlságosan gyors, épp
megfelelő, hadd fárassza ki magát,
és már nem tudom, mivel tudnám őt
megvigasztalni, sokszor úgy vélem,
bármit is mondok, hazugságnak tűnik,
és fájdalmát csak olyasmivel tudnám
enyhíteni, miben magam sem hiszek.
Időnként már-már meggyőzőm magam,
találjak ki valami biztatót,
hisz mégis csak könnyebb a helyzetem
az övénel, ki más mondhatna neki

ilyesmit, ki más öntsön belé lelket,
ha nem én, aki a férjének legjobb
barátja vagyok?
Levelek nem jönnek
a frontról, bizonytalanság van, más
nincs. Barátnői rég
elmaradoztak tőle, és talán még
gyanúba is kevernek minket, amikor
valamelyikük padján összeülnek
haszontalan és értelmetlen esti
trécseléseikre, valamiért
azzal vigasztalják magukat,
és egymást is azzal, hogy mással mi
történik, mi történhetne, minek
kellene vele megtörténnie,
és találgatással, vádaskodással,
gyanúsítgatással töltik a napot,
de ez sem dühít, csak zavar,
hogy már ő sem kíván közéjük menni,
de miért is óhajtáná azok
társaságát,
miért, amikor itt
vagyok neki, reggeltől reggelig
beszélhetnénk mindarról, ami épp
eszünkbe jut, és kimondhatnánk végre,
még ha csak egymásnak is mindazt,
amit ha túl hosszan őrzöl magadban,
felőröl idővel, ezért már megint
úgy érzem, én vagyok a hibás,
amiért nincs, akivel bajait megossza,
és az is az én bűnöm, hogy nem
vonulhatok be, és kinevetem
magam, nevetek butaságomon,
hisz végső soron szerencséje van,
hogy legalább én itt vagyok neki,
és kicsit hangosabban nevetek

a kelletténél,
hangosabban, mint
ahogy akarnék nevetni magamon és
magamban, akkor megkérdezi tőlem,
„min kacagsz?”, és hirtelen nem tudom,
mit is találjak ki, mert semmiképp
nem mondhatom meg az igazat neki,
inkább azt mondom, azt hazudom,
és azonnal föl is mentem magam
a lóditás vétke alól a feltevással,
hogy akár még erre is gondolhattam volna,
ezért azt mondom,
s közben félrenézek,
hogy eszembe jutott valami,
valami nevetséges.

4. AZ ÉGRE NÉZŐ EMBEREK

Most csendben utána számolok a napoknak,
hónapoknak, és földézem magamban azt
a hadüzenet utáni augusztust, amelynek a 21.
napján teljes napfogyatkozást figyelhattunk
meg.

„A nagy világrend egyik rendkívüli
érdekességét fogjuk e szenzációkkal teli
időben látni”, jelentette a Természettudományi
Közlöny, meg hogy a jelenség „a verőfényes
augusztusi napot rövid éjszakává fogja
varázsolni”. Mégis hány napja, hónapja tart
ez az éjszaka! És meddig fog tartani még?
Ugyanaz év októberében, a háború első
évében, a kalocsai Haynald obszervatórium
és tudós vezetője, Fényi Gyula, jézustársasági
atya beszámolt egy új üstökösről:
„A Delavan-féle üstökös,
már szabad szemmel is jól látható, és

közönséges távcsővel nézve érdekes látványt nyújt. Jelenleg a Göncölszekértől kissé jobbra áll, és könnyen felismerhető. A távcsőben szép csóvát mutat, magva aránylag nagy, de ködösen elmosódott. Fénye októberben még növekszik, mert csak október 24-én megy át a napközelen.” Intő jelként is fölfoghattuk volna ezeket az égi jelenségeket. Az ég hagy nyomot a földön?

A föld hagy nyomot az égen?

Johannes Regiomontanus ezt írja a Csízíójában:

„Az üstökös csillag egész évre jelent gonoszt, de kiváltképp odafelé, ahová az ő fényét nyújtja, ő mely felé pedig tart, ott lesznek még a gonoszok. Sőt, ha azon időben vagy a holdban vagy a napban fogyatkozás leend, természetesen mind e nyavalyák még annál rettenetesebbek lesznek.”

Nem vagyok babonás. Esténként fölnézek az égre én is, ahogy mindenki más.

5. BERENIKÉ HAJA

Soha nem gondoltam volna, hogy lesz olyan nyár, aminek a múlását várom. A múlását várom, mert a meleg, száraz idő kedvez a háborúnak. Pedig mennyire szeretem ezt a tavasz utáni beteljesülést! Ha este fölnézek az égre, látom a Hattyú csillagképet, alatta a Sast, tőlük keletre meg a Lantot, és e három csillagkép legfényesebb pontjai alkotják a Nyári Háromszöget. Mindenki láthatja ezt az északi féltekén. Bárki, akit az ilyesmi érdekel. Jóval keletebbre a Sárkányon, a Vadászebeken meg az Ökörhajcsáron

túl látható a Bereniké Haja csillagkép,
ami III. Ptolemaiosz, egyiptomi király
feleségéről kapta a nevét. Bereniké
fölajánlotta gyönyörű, hosszú haját
Aphrodité istennőnek, hogy férje
győztesen térhessen haza a háborúból.
Vagy hogy egyáltalán hazatérjen.
Elfogadta az istennő Bereniké áldozatát,
és az égre helyezte. A király
meg dicsőségtől övezve tért haza.

Szép haja van Sárának, néha valami
asszonyi fortéllyal teljesen feltekeri
a feje tetejére, s akkor valóban úgy
néz ki, ahogy Berenikét elképzelem
magamnak. Máskor hagyja leomlani,
szabadon lobogni, olyankor a hátát
verdesi, egy-egy tincs olykor a szemeibe
hull. Sötét haja van, nem fekete.
Újabban le akarja vágatni. Nem
mondom neki, de tudom:
már nincs értelme. Akit eltűntnek
nyilvánítanak, több mint biztos, halott.

6. NYILVÁNVALÓ

Egyre nehezebb a szemeibe
néznem, néha vádat, néha kötődést,
máskor meg a leghűvösebb közönyt
olvasom ki belőlük, de lehet,
pusztán csak én képzelem oda mindezt
a szomorúság mellé, s látok olyat,
ami nem lehet ott,
átmegyünk a függőhídon, a túlsó
parton magasabb a fű, megyünk
a fatelep mellett, én meg azonnal

észreveszem, valamiért igyekszik
egy lépéssel előrébb járni, úgy
tűnik, mintha most kínosan ügyelne
erre, eszembe jut, a múltkor épp
arra vigyázott, se elém, se mögém
ne kerüljön, mellettem, szorosan
mellettem haladjon, vajon mi történt,
mi történhetett?, tünődöm magamban,
lopva az arcára pillantok, látom,
kipirult, egyebet semmit nem veszek
észre, csak azt a lassan szétterülő, élénk
pirosságot, ami olyan jó helyet
talált magának rajta,
„nem vagy éhes?”,
kérdzem,
„már hogy lennék”, mondja, „alig
mentünk valamicskét”, és kicsit furcsán
néz rám, és akkor rádöbbenek, hogy nem
is hoztunk uzsonnát, akkor meg mért
kérdzem, hogy éhes, teljesen mindegy,
éhes, nem éhes, úgyszincs, amit enni,
könnyen megbocsátom magamnak ezt
a szórakozottságot, egyebet
nem tehetek, vissza nem mehetünk,
és megint azon töröm a fejem,
hogy mi egyebet kérdezhetnék tőle,
nem találok olyan kérdéseket
magamban, melyek közömbösek, szürkék,
és azt kérdem, amihez máskor nem volt
merszem, és halkán fölteszem a kérdést,
„te is eltemetted magadban?”, de
nem válaszol azonnal, percek múlnak
közös hallgatással, óráknak tűnnek
nekem,
„te is eltemetted magadban?”,
ismétlem meg a kérdést, és már

nem az erdőszélen járunk, most beljebb
hatolunk, mélyen a fenyők, bükkfák közé,
kerülgetjük a törzseket,
a mélyedéseket, gally reccsen, avar
zörren lépteink alatt,
„hát
nem nyilvánvaló?”, kérdez vissza végül.

7. GYÁSZ

Azt hiszem, utoljára szólaltak meg itt
a harangok. Először a római katolikus
templom harangját szállították el hadi
célokra, majd a református templom
mindkét harangját vitték el, hogy
valami egyéb hasznot találjanak nekik.
Tegnap a szokásos öt helyett csak négy
szál virágot helyezett a vázába Sára,
és úgy rakta le azt az ebédlőasztal
közepére, mint valami jelzőkarót. Azt
hittem, tévedésből tette, de ma szintén
négy szál rózsát látok a vázában,
gondolom, most a gyász napjai jönnek.
Nem lesz nehéz kivárni, szokatlan
se lesz. Azok voltak az eddigiek is.

8. ÉDES, SAVANYÚ

Eszembe jut, milyen gyöngének és
elesettnek láttam őt, most meg csupán
a hozzáállásán változtatott,
és mennyivel másabbak, kecsesebbek
a mozdulatai, mintha
csak korábbi nézőpontját emelné
át a folyó innenső oldalára, és
itt szűrné ki a napsütésből

mindazt,
ami az előnyére válik,
és a sugarak között tallózva végül
a megfelelőt választja és tűzi
bomló hajába, hogy lássam a fényt
játszani rajta.
„Nem nyilvánvaló?”
mondja, és zavarba
ejt az a rövid válasz, nem tudom,
mivel folytathatnám a párbeszédünk,
pedig folytatni akarom, mert úgy
érezem, szavai betöltendő űrt
hagytak maguk után,
amit csak én
számolhatok fel szavaimmal, vagy
valami egyhangú zajjal, ezért
jobb híján azt mondom neki, ami
most legelőször az eszembe jut,
ami közömbös, ami távoli,
és felé fordulva mondom,
„tudod, hogy
az eleségnövények az egész
föld kerektségén egyenetlenül
vannak elszórva?,
léteznek helyek,
ahol egyáltalán nem fordulnak elő,
máshol meg túl sok van belőlük, és
a legismertebb eleségnövények
arról a helyről erednek, mely az
Arab-, a Perzsa-öböl meg a Kaszpi-
és a Földközi-tenger közé esik?,
és hogy az édesebb gyümölcsök íze
akkor a legjobb, legzamatosabb,
ha cukortartalmukhoz, nem csak úgy,
találomra, hanem arányos részben
valami kis savanyúság is járul?”

„igen, hogyan tudtam volna, egész nap ez járt az eszemben!”, válaszolja nevetve,
„akkor minek hagytad, hogy végigmondjam?”
kérdem, még mindig nevet, „mert reméltem, belefáradsz a mellébeszélésbe”,
válaszol, és
ettől aztán végképp elmegy a kedvem a társalgástól, és inkább csak hallgatok, hagyom, hadd menjen előttem, ha már így esik jól neki, de ettől meg én nem érzem jól magam, és igyekszem a nyomába érni, próbálom őt megelőzni,
de nem hagyja, és mindjárt kiérünk az erdőből, a fák közül, már-már szaladunk, talpunk alatt ég, sistereg az avar, akkor megbotlik, egy ágban elvágódik, elterül a földön, megállok, nyújtom a kezem, kacag, kacag a szemembe, lehunyja szemét, és akkor inkább melléheverek.

9. ELFERDÜLT KÖRÜLMÉNY

Számtalan érdekes, figyelemre méltó dolog történt az elmúlt hetekben, hónapokban, mondanám, ha ne lenne szinte mindegyik összefüggésben a háborúval, mert csak békeidőben tűnnek ezek a dolgok érdekesnek, különlegesnek, de most szükségszerűek, már-már „természetesek”, és milyen könnyen válik a háború vagy bármilyen más, elferdült körülmény még itt a hátsószágban is természetes állapottá, egy bizonyos

védekezési mechanizmusnak köszönhetően, ami az embert segíti, hogy túléljen minden körülmények között, aztán önmaga felmentésére és igazolására, felelőségének elhárítására, tehát csak önmaga megnyugtatóására tekinti ezt a felállást „normális, köznapi” állapotnak, és már-már a kort is mentegeti, e hajlama szerint, amiben él. Valamiféle kába és kendőzött belenyugvás meg egy megveszekedett hit morzsái kellenek ahhoz, hogy egyáltalán kedvünk legyen fölkelni, járni, megmosakodni, elhúzni a függőnyt, felöltözni, reggelizni, virágot locsolni, elmenni a hivatalba, és beszélni egymással. Beszélni egymással.

10. MÁS TÖRTÉNETE

„Nagyon rég ettem ilyen nagyszerű gombapaprikást!”,
dicsérem a főztjét,
ő meg elpirul, mintha most először hallana ilyesmit tőlem, és rég kitörlődött volna emlékei közül, hogy tegnap a tárkonyos krumplit istenítettem, azelőtt meg a túrós puliszkát, hisz tudom jól, egyszerű hozzávalókból lehet finomat főzni, de különlegest nem igazán, mert két kiló csülökből meg egy kiló bivalypaszulyból, némi tejföllel, ki ne tudna valami fejedelmet az asztalunkra tenni, s ha kellő meggyőződéssel dicsérek mindent, ami adott, akkor talán magam is elhiszem azt, amit mondok, és nagyobb étvággal fogok megenni bármit, amit élém tesznek, a múlt

héten is gombát ettünk, és az is
volt olyan jó, mint ez, ami előttem
gőzölög,
és fújom, hadd hűljön, közben
van időm dicsérni az illatát,
színét, neki meg tetszik, hogy ilyesmit
mondok, bár látom rajta, tudja, akkor
is így beszélnek, ha egy nagy fazék
búzamagot vagy kukoricát tenne
elém, vagy leforrázott csalánlevelet,
és ki is mondja, de nem azt, amit
gondol, hanem amit én gondolok,
azt mondja ki,
a múlt héten is ilyen
volt, mondja, de nincs a szavaiban,
a hangjában semmi ferdeség, csupán
az, amit most közölni akar, hogy
nem dől be ilyen könnyen, de örül
a dicséretnek, „egyél, mert kihűl”, mondja.

Arra gondolok, milyen távolinak tűnik
az a múlt hét, mintha már évek teltek
volna el azóta, mert teljesen
egyformák ezek a napok, amik
a félelem jegyében telnek, és
nem tudunk különbséget tenni hétfő,
kedd között, súlyos tömbbé merevülnek
a hét napjai, mintha tölünk teljesen
független lenne az idő, a háború
ideje, és úgy távolodna, mintha
nem is velünk esne meg mindez, csupán
egy régi történet lenne, ami
nem a sajátunk, hanem más története,
mire részvétellel emlékezhetünk.

11. ÚJ HÍD

Örülök én is, hogyne örülnék az új
hídnak, mondom a görögkeleti
tisztelendőnek, hisz azon
a véleményen vagyok, hogy minden
válságos helyzettel szemben,
így a rombolással is
a leghelyesebb vagy talán az egyetlen
lehetséges viszonyulás, ha ki-ki
folytatja, amit elkezdett, amíg el nem
jön a perc, ahonnan már csak
velünk együtt pusztulhat minden
felépítmény az építés vágyával együtt,
de hol az a perc, veszi föl
a fonalat a tisztelendő, addig
hányszor és hányszor átmegyünk még
hidakon, vizeken, ha az Isten is
megsegít, s ha nem, hát csak a magunk
akaratából, ami szintén segítségre
szorul olykor, így már nem is tudom,
mi az, amit mi határozunk el, és mi az,
aminek csak a nyomába lépkedünk,
folytatja töprengéseit a tisztelendő,
mert ha mindent rábízhatunk arra,
aki megsegít, akkor mi értelme
egyáltalán a körültekintésnek?, meg
aztán, ha kicsit másfelől nézzük
a dolgokat, ha mindent nekünk kell
kijárni, miért érezzük folyton azt,
hogy az nem elég?, és
nem elég, ezért szerintem inkább
bizonytalan távolságra vagyunk
mindkét elgondolástól, abban
a bizonytalan távolságban, ahol nem
lehetünk biztosak semmiben, zárja

eszmefuttatását a tisztelendő, és szélesen elmosolyodom magamban, lám, a bizonyosság helyett milyen kétségek támadnak benne attól a sok folyóirattól meg könyvtől, amiket rendszeres időközönként kölcsönadok neki, és eltűnődöm, vajon nem lett volna jobb, ha megmarad a „Hiszekegy” egyetlenegyénél, ahelyett, hogy most a bizonytalan lét távolságát akarná fölmérni és kiszámítani a nagy, sötét semmihez meg Istenhez képest?

12. KINEK A NÉZÉSE?

Kinyitom az ablakot, majd alig néhány perc múlva becsukom, magam sem tudom, fázom vagy épp melegem van, Sára furcsán néz rám, de osztozunk a bizonytalanságban.

Kiülök

a kertbe, ott legalább biztosan tudom, hogy fázni fogok, de nem annyira, hogy a hideg visszaüzzön a házba, mégis jól jön majd egy pokróc, ezért magammal viszem azt a vékony kis gyapjútakarót, amit hol a sámlin, hol a verandán felejték, és kint a csendben próbálom a lehető legkisebb zajt meghallani, ami a környezetemben föllelhető, s miután kiszűröm a madarak s a bogarak hangját, halk neszezését hallok, valami léptek nélküli haladást, mintha gyümölcsérést vagy a nedvek keringését hallanám

a fákbán,
de nem,
ezt senki nem képes
meghallani, gondolom, ez már teljes
képtelenség, hogy valaki ilyesmit
észleljen, de minek is ennyire
elrugaszkodni a valótól, lehet,
csak saját szerveim, zsigereim
munkálkodását érzem, s hangosítom
föl magamban,
és akkor végre abba
is hagyom a hallgatózást, miért
hallgassam saját testemet, a bennem
lüktető élet eddigi tudásom
szerint háborítatlan működését?

Egy kis rókát veszek észre a hátsó
úton átsettenkedni, gondolom,
a szomszéd tyúkjaira fáj a foga,
annyira kecsesek a mozdulatai,
olyan nyugodt türelemmel helyezgeti
egyik rőt lábát a másik után,
hogy némi kíváncsisággal vegyes
tisztelet ébred most bennem iránta,
óvatosan mozog, mégis elszántnak tűnik,
tudom, ha megmoccannék, rögtön elszaladna,
ezért visszafojtom a lélegzetemet,
nehogy megneszeljen, és figyelem,
hogy merészkedik egyre közelebb
a kerítéshez, és akkor rádöbbenek,
hogy ennek a tolvaj ragadozónak
a pártján állok, őt biztatgatom magamban,
vajon mit szólna a szomszéd, ha ezt
tudná, nincs itt a szomszéd, honnan is
tudná, akkor Sára kiszól a házból,
„nem fázol?”

a róka fölkapja a fejét,
körüli se néz, szalad vissza, ahonnan jött,
ahonnan visszatérhet.

Sára teát hoz nekem, leteszi
a kőre, kinek a nézését keresi
tekintetemben?, koccan a pohár,
falán hajszálnyi repedés fut végig,
Sára visszamegy, ezt-azt eltesz,
leül, csend van, valamit olvas,
talán a naplóm, ott hagytam a széken.

Lantos Nóra: Gúzsba

Balázs László

KÉNYSZERLAKHELYEN EURÓPÁBAN

– *Naplórészletek, 1944–1946¹* –

Balázs László 1927. szeptember 23-án született Székelyudvarhelyen, Balázs Imre pénzügyi tisztviselő és Balázs (szül. Tamás) Margit háztartásbeli második gyermekeként. 1950-től a Bolyai Tudományegyetem gyakornokaként dolgozott, ettől kezdődően nyugdíjazásáig nyelvészeti diszciplinákat tanított a Bolyai, majd Babeş–Bolyai Tudományegyetem román szakán, és nyelvészeti szakcikkeket publikált jelentős folyóiratokban. 1990-ben hunyt el Kolozsváron. Az alábbi feljegyzések 1944–1946 közötti történéseket összegeznek – ebben az időszakban Balázs László előbb a teljes családdal együtt, tanulóként menekül el Székelyudvarhelyről a közeledő front elől – a család hosszabb időt tölt Egerben, majd Zalaegerszegen, a pénzügyi tisztviselő apa munkahelyi kötelezettségeinek megfelelően. Később, 1945 januárjától Balázs Lászlót leventeként kiképzésre vezénylik Németországba. Friedrichshafenben esik francia fogságba. A feljegyzések nagyobbik része egyfajta második világháborús változatban idézi meg Kuncz Aladár Fekete kolostorának az élményanyagát, egy tizenéves fiatalember lázadozását saját helyzete ellen, illetve a társakkal együtt kidolgozott túlélési stratégiákat.

Balázs László feljegyzései eredeti, kéziratos változatban maradtak fenn, a család birtokában. Mint lánya, Korom Mária írja,² ez a letisztázott kézirat közvetlenül a francia fogságból történt, 1946-os szabadulás után keletkezhetett, a fogság idején készített, de utóbb – a berendezkedő kommunista rendszer logikája felől bármikor „gyanúsnak” minősíthető, hiszen egy ellenséges hatalom hadseregéhez való tartozást dokumentáló – megsemmisített feljegyzések alapján. A stílárís és „világnézeti” jegyek egyaránt arra utalnak, hogy a kézirat 1947 előtti. Szabályos naplóhoz képest olykor utólagos többlettudásról, elrendezettségről tesznek tanúságot a bejegyzések, ezek a jellegzetességek azonban nem kérdőjelezik meg a

---

1 A naplójegyzetek teljes anyaga kötetformában a Kolozsvári Művelődés Egyesület kiadásában fog megjelenni.

2 Korom Mária: Egy tizenéves felnőtté érése. Részletek Balázs László naplójából. *Művelődés*, 2024/6. 22.

megélt történések hitelességét, a beszámolók szubjektív, érzelmi töltetét is beleszámítva.

A cím (Kényszerlakhelyen Európában) a kézirat sajtó alá rendezése során született utólag, Korom Mária javaslata alapján.

A naplószöveg gondozása során az alábbi elveket követtük: egyes szavak helyesírását a ma használatos változatokra írtuk át, így például az „éjtszaka” a publikált változatban mindenhol „éjszaka” lett, a „vagon” helyett a „vagon” szóalakat választottuk. Egyes francia és német szavak, helységnevek helyesírását, ahol szükségesnek mutatkozott, helyesbítettük.

1944.

Székelyudvarhely, szept. 8.

A békés, csendes kisváros meleg, ünnepi csendjébe belemorognak a piszkos, szürke autók. Harckocsik láncai alatt csikorog a kövezet, és a máskor oly tiszta levegő megtelik porral, szeméttel és undorító benzinszaggal.

A városkában, ahol már évek óta csak magyar szó hangzott, most eszeveszett futással menekülő német katonák száguldanak át, jönnek a keleti front déli szárnyáról, s érthetetlen beszédjükkel és felirataikkal megtelik a város. A város széléről porfelhőt hoz a szél. Közel háromszáz mezítlábas, rongyos román hadifoglyot hajtanak a németek. Sokan már alig bírják az eszeveszett ütemű gyaloglást, sokan a földre zuhannak, de kíméletlenül felrángatják őket, és tovább!... Akaratlanul megborzonogok a szerencsétlenek láttán, és egy szörnyű sejtés kerít hatalmába, de elhessegetem a kínzó gondolataimat. Ugyan már, hogy is lehetne belőlem hadifogoly!

Hazatérek ebédelni, de a máskor oly vidám, jókedvű család helyett egy szomorú, hallgatag társaság ül az asztal köré. Vészjósló a csend. Egy kimondhatatlan érzés nehezedik mindnyájunk lelkére. Édesapám komoran megszólal: „Az oroszok áttörtek a Kárpátok szorosain, az ellenálló kisebb egységeket felmorzsozták. A németek ész nélkül menekülnek. Csak az Isten tudja, mi lesz!”

Érzésünk nem csalt meg... Délután négy óra tájban a félreeső, csendes utcánkban is megperdül a dob. A régi idők hagyományaként megmaradt városi alkalmazott, a dobos szomorúan áll a sarkon, és közhírré teszi, hogy az orosz csapatok a város közelébe értek, mindenki hagyja el a

várost 24 órán belül, a városnak semmiféle járműve nincs, mindenki úgy meneküljön, ahogy tud. Édesapámra, mint állami tisztviselőre szintén vonatkozik a kiűritő rendelet. Az indulási parancs este hét órára szól. Nincs vesztegetni való idő. Lótás-futás, gyors csomagolás, itt az indulás szomorú perce.

Búsan bólogatnak a fák az udvaron. Búcsúzóra nyújtom kezemet öreg nagyanyónak. Ne búsuljon, ne sírjon. Viselje gondját mindennek, s imádkozzék értünk, akkor a jó Isten biztosan hazasegít. Fájdalmas könnyek csillognak mindenikünk arcán a lemenő nap búcsúsugaraiban. Elindulunk. Vissza-visszanézek, mintha sohase térnék többé vissza ide a kedves házba, ahol annyi szép, boldog órát töltöttem el. Utolsó pillantásom a kis kerti padot éri, amelyen annyi szép lendületes tervet készítettem a jövőre, s ahol annyi szép percet töltöttem boldog, önfeledt álmodozásban.

Befordulunk a sarkon, s ezzel bezárul boldog, aranyos, napsugaras ifjúságom kapuja, s megkezdődik egy küzdelmes, szenvedéssel, fájdalommal teljes élet, melyet ha előre láttunk volna, bizonyára nem hagytuk volna el otthonunkat.

Nagy nehezen sikerül kevés csomagunkat egy szekérre helyoznünk, mely már csaknem tele van más tisztviselők csomagjaival. Édesanyám és két kicsi öcsém felülnek a szekérre, mi férfiak és leendő férfiak gyalog indulunk útnak.

Nyugat felől még bíborszínben világít az ég, de már a völgyekben sűrű a homály. Fekete palástjával itt az éj. Ragyognak a csillagok, szelíden, békésen bújik elő a hold is az ezüst fodros felhők mögül, de a földön nincs béke, nincs nyugalom. A már nem messze lévő harctereken tombol az öldöklő pokol, itt pedig az utakat ellepik a menekülők száza. Kocsik zörögnek, lovak nyihognak. Távlabbról kóbor kutyák vonítása hallszik. Fenn az égen zúgnak az orosz szállítógépek. Egy falu ég a messzeségben.

Szászlekenca, szept. 12.

A hajnali ködöt széthasítja a tüzes sugarú nap, s ráveti tekintetét egy nyomorúságos vasúti vagonorra. Huszonöt-harminc férfi és fiú bezsúfolva egy-egy nyitott tehervagonba. A nők, lányok és kisgyerekek külön, fedett marhaszállító vagonban laknak. A vagonlakó menekültek nagy

része ki sem mer szállani a vagonból: attól félnek, elindul a vonat. Pedig mozdonynak nyoma sincs sehol. Lekapcsolták, és a nagy kanyarban eltűnt.

A fiatalság azonban nem sokat tétlenkedik! Kilestük, mikor a fehéringes szász csósz másfelé van elfoglalva, s kosarakkal felszerelve elindul a nép szőlőt szerezni. A többiek már rég megrakodtak, és visszamentek. Én gondoltam, hogy ha már itt vagyok, csak szép, érett fürtöket viszek. A választék nagy. A világról megfélelkezve válogatok a szép fürtök között. Végre tele van a kosár. Megkönnyebbülten nyújtózkodom, s már előre látom a nagy örömet az érett szőlő felett. De amint félrenézek, hát Uram, teremtöm, ne hagyj el! Ott látom a csószt alig tíz méterre tőlem, felém rohan, vészjóslóan suhogtatja kezében a nagy botot. Felkapom a kosarat, ugrom egy nagyot, s már én is száguldok lefelé a hegyről. A szász utánam. Rossz helyre tévedtem, lábam körül összecsomósodik a hosszú fű, s teljes hosszúságomban a földre vágódom. A kosárból folyik a szőlőlé. A szász a botját dobja utánam, nem talál. Kiabál, hogy tolvaj, állj meg! Azt hiszi, bolond vagyok...

Kifáradva, lihegve érek a vagonhoz, diadalmasan teszem le a kosarat, melyet a nagy veszély ideje alatt is hűségesen szorongattam. De ha tudtam volna, hogy egyetlen ép szem sem található már benne, nem hoztam volna olyan büszke diadallal.

Megjön a mozdony is, nagyot fütyül, rándul s indul a vonat.

Kerlés, szept. 15.

Mindennapos látvány a vagon sor mellett felállított gyorstűzhelyek körül guggoló menekültek sokasága, akik a nap folyamán a falusi lakosságtól drága pénzen megvásárolt élelmiszereket készítik el.

Milyen szomorú dolog a még néhány nappal ezelőtt elegáns, csinos nőket összekuszált hajjal, kőszénfüsttől piszkos ruhában látni, megalázkodva egy-egy mocskos, román vagy szász paraszttasszony előtt. Egy liter tejet sem adnak a szászok, azt mondják, pénzre nekik nincs szükségük, ingyen pedig a magyaroknak nem adnak semmit.

Szomorúan, bágyadt kinnal telnek a nappalok, keserű gondolatokkal, önváddal, kínzó honvággyal az éjszakák.

(...)

Zalaegerszeg, nov. 21.

Lakásunk közel hét méter magas, ezelőtt raktárhelyiségnek használt két szoba. A nyomorult főispán, Csomay tíz napra egy mázsa fát utal ki, s ez a fa a magas szobákban meleg adása nélkül hamvad el. Kis öcsémnek a lába a szobában lefagyott! Télikabátban ülünk mi is. Hogy mégis valami meleget érzek, egy hatalmas nagy szekrény tetejére egy kis asztalt, arra egy széket teszek, és arra ülök. Ott töltöm a napot.

Reggel sorba állni a pék, a hentes előtt, félig megfagyva haza érünk, s itthon nem tudunk felmelegedni. Majdnem minden nap elmegyek a színházba, ott melegebb van az emberek között, s amíg ott vagyok, legalább semmi másra nem gondolok.

Dec. 4.

Iskolai irataimmal felszerelve elmegyek a fiúgimnázium igazgatójához, hogy beiratkozzam. Az iskolát itt is kórházzá alakították, a leckefeladások a vármegyeház udvarán zajlanak. A tanárok ott vannak, de a diákok nincsenek sehol. Én sem megyek többet oda.

Dec. 12.

Katonai rendeletre be kell vonulnunk Körmentre. Éjjel érünk oda, s jelentkezünk a nagy laktanyában. Ott hálunk az egyik szoba padlóján, részeg falusi fiúk között. Másnap jelentkezünk az irodán: három székelyudvarhelyi levante, nem tudjuk, vonatkozik-e a menekültekre a bevonulási rendelet. Egy őrmester azt mondja, nem. Erre elkészönünk, a kezébe nyomunk egy üveg rumot, avval kiszaladunk, nehogy mégis visszahívjanak. Meglátogatjuk az udvarhelyi, ott lakó menekülteket, elmegyünk a Közjóléti Szövetkezet raktárához is, és csak amikor onnan is eltanácsoltak, akkor indulunk hazafelé, német teherautókon.

Zalalövön, az állomás piszkos, zsúfolt várótermében várjuk a vonatot. Izzadtságsszag, pálinka-, borgőz, dohányfüst, összeköpdösött padló... Az alvó, hortyogó embereket, asszonyokat, bevonuló katonákat alig tudja megvilágítani a piszkos, sohasem tisztított petróleumlámpa.

Végre itt a vonat! Az előbb még alvó emberek ütik, tépik, tapossák, rángatják egymást, pedig hely van bőven. De hát ez a szokás. Lassan dög a vonat, s éjjel érkezünk haza Zalaegerszrege.

(...)

1945.

Jan. 23.

Unalmas, hideg napok teltek el.

Falragaszok jelennek meg a házak falán. Minden 1926–27–28-as, és a bevonulásra még nem kötelezett, 1929-ben született levante köteles Németországba való szállítása végett a vasútállomáson 5 napi élelemmel, meleg ruhával jelentkezni; aki nem teljesíti a parancsot, az agyon lesz löve. A rendelet a menekültekre is vonatkozik, így hát nincs mit tenni, összecsomagolunk, búcsút mondunk szüleinknek. Ilyen fájdalmat még sohasem éreztem. A menekülés nyomorúsága, a zalaegerszegi nehéz élet mégis elviselhető volt, mert együtt voltunk, egymást segítettük, támogattuk, s ez a kölcsönös szeretet megóvott minket minden nagyobb bajtól. És most el kell válnom édesanyámtól, akinek gondos, meleg szeretetét mindenütt éreztük; s el kell válnom édesapámtól, aki megfeszített erővel, küzdelmes élethajszában, mégis fejét magasra tartva, rendületlen sziklaként állta a sors minden csapását. El kell válnom drága kis öcséimtől, akik oly nagy ragaszkodással csüngtek rajtunk. Mennyi szomorú, honvággyal telt órát vidámítottak meg gyerekes beszédjükkel! Mennyi mesét mondtunk nekik, hányszor lovagoltattuk őket hátunkon körbe a szobában!

Az állomáson még nincs szerelvény. Fél napig várunk rá szörnyű hóviharban. Végül azzal az utasítással küldenek haza, hogy minden nap jelentkezzünk a levante parancsnokságon, s ott érdeklődjünk az indulás felől.

(...)

Febr. 6.

Friedrichshafen. Itt ébredünk fel. Kiszállunk, gyalog indulunk el a légvédelmi tüzérraktanyába. Kedélyes, kedves város lehetett ez a háború előtt. Romok, bombatölcsek éktelenítik el az utakat, tereket, parkokat. A városnak szép fekvése van: lankás oldalon, a Bodentó partján fekszik, szemben, a tó túlsó partján Svájc égbe nyúló havasain csillog a délelőtti nap.

Az út mentén gyümölcsösök, villák helyezkednek el. Egyik-másik elrútítva a bombázás nyomaitól. Fák gyökerestül kitépve, mások letört koronával, házak tető nélkül, kormos falakkal.

A laktanyába érünk. Sorba állítanak, minden ruhaneműnket magunkkal víve elmegyünk a fürdőbe. Levetkőztetnek, elveszik a pokrócokat, ingeket, ruhákat, mindent; értéktárgyainkat, iratainkat a cipőbe tesszük, mert azt egyelőre meghagyják. A hideg folyosón ruha nélkül fagyoskodunk, ide-oda szaladgálunk, birkózunk, végre beengednek a fürdőbe, ahol két percig tartó forró fürdő következik, aztán mindenki kap egy inget, egy alsónadrágot és egy sötétkék kezeslábast (overall). Beszúfolnak vagy százunkat egy terembe, adnak egy-egy pokrócot, s a földre fekszünk. Éjfélkor fölzavarnak, adnak egy fél kenyeret és egy szalámit.

Febr. 7.

Nyomorúságos élet. A szétbombázott laktanya körüli ütegállásokból magunk hordjuk az ágyakat, térdig süllyedünk a sárba, ezalatt bőrig ázunk. Más ruhánk nincs. Berendezzük szobáinkat, naponta részt veszünk két-háromszor a számoló sorakozókon. Kegyetlenül hull, zuhog a havas eső, a kezeslábassal percek alatt átázik. Nincs mibe átöltözni, s csak a jó Isten és talán édesanyánk imája őrzött meg a halálos hűléstől.

Így telnek a napok, dideregve múlnak az éjszakák.

(...)

Ápr. 23., este

Földiriadó! Az ellenséges csapatok a város közelébe értek. Felszerelnek: töltenyeket, kézigránátokat, páncélöklöket adnak. Sorba állunk, és kimegyünk a város szélén körös-körül húzódó állásokba. Még gyalogsági harcban nem vettünk részt, s lelkünkben a kíváncsiság, a félelem, a kötelességteljesítés harcol, s nem tudjuk eldönteni, melyik az erősebb.

Csodálkozva, sajnálkozva néz ránk a lakosság. Csak nézzetek, most megyünk értetek meghalni!

A város között, egy sötét bokrokkal szegélyezett utcán pihenünk. Nehéz a felszerelés. Hajnaltájban elérünk a város túlsó végére, s ott két órát kiállítva, egy pincében lefekszünk.

Érdekes, milyen nyugalom fogott el. Senki sem dobálja magát álmában, nem is nyöszörög senki. Lassan az én szemem is leragad.

(...)

Comper, május 8.

Már két napja vagyok a táborban. Csak fekszünk a földön, s töpren-günk sorsunk felett. Egyszer csak megjelenik valaki az ajtó előtt, berúgja az ajtót, s beront a barakkba. Alacsony, bandita kinézésű törzsőrmester. Sorra kutat mindenkit. Órát, ékszert, töltőtollat keres ő is. Azonban elveszi az ingeket, cigarettát is, ha valami szép holmi a kezébe kerül. Elveszi a szebb cipőket is, sőt a tőlük kapott, de a szomjúság miatt meg nem evett konzerveket is.

Napközben többször megjelenik a táborban, s soha nem megy el üres kézzel. Az egyik fiú a kutatás elől a padló alá rejtett zsírt, borotvát, cukrot, dohányt. A pokróc vége beszorult a deszka közé, a francia észreveszi a rejtékhelyet, s amellett, hogy elvesz minden holmit, még jól meg is veri azt, aki odarejtette. Nem volt senki a franciával, vissza is üthetett volna, de akkor egy óra múlva már nem élne.

Van egy züllött képű, sovány, fél lábára sánta hadnagy. Pisztolját német ejtőernyős zsinórra kötve viseli. Két fegyveres őr kíséretében jelenik meg mindig.

A foglyok nevének, nemzetiségének, a fogságba esésük időpontjának és helyének összeírása befejeződött. Minden foglynak adnak egy számot. A táborban nincs arra hely, hogy a foglyokat egybegyűjtve nevüket és foglyszámukat felolvashatnák, így a tábor előtti térre kell kimennünk. Ötös sorokba állítanak fel, s úgy indulunk ki a kapun, melytől jobbra és balra, két sorban őreink állanak fel. Akinek puska nem jutott, az ütészész dorongokkal áll. Sokan vannak ők, de így is olyan rémült arccal néznek a fegyvertelen foglyokra, hogy akaratlanul elmosolyodom: „A gyávák!”

Vesztemre! A már sokat emlegetett törzsőrmester, akit már minden magyar csak Pofmesternek hív, észreveszi, és megérti, hogy gúnyos mosolyom nekik szól. Beugrik a sorba, megragad a mellemnél, kiránt a sorból, s „Nicht lachen, warum du lachen?!“³ kiáltással lead egy jó pár pofont. Rövid másodpercek alatt kaptam vagy tizenöt pofont, de olyant!... Szaladok a többi után, akkor utánam rúg úgy, hogy csúszok vagy másfél métert.

---

3 „Nem nevetni, te miért nevetni?!“ (német)

Felolvassák a nevet és a fogolyszámot. Az illetőnek ilyenkor fel kell ugornia a földről, s futás be a tábor kapuján, az örök sorfala között, akik hol puskával, hol bottal, hol pedig lábbal igen megkönnyítik a szaladást. Ilyen tábor, ilyen őrség, ilyen ország!⁴

Jún. 2.

Égész május úgy folyt le, mint egy rossz álom. Csak egy nap történetét írom le, s abból meg lehet ismerni az egészet.

...Hajnali öt óra lehet. Lassan pirkadni kezd. A vár felett, ahol őreink laknak, vörössé, majd rózsaszínné változik az addig sötétlila ég, s a tó felett lebegő ködön átlövi a nap legelső sugarát. A majdnem nullára lecsökkent hőmérséklet miatt téli köpenyekbe burkolt alakok lépnek ki a barakkok sötétségéből, s érkezésük sorrendjében a konyha oldalánál felsorakoznak, ott dideregnek, vacognak, helyben topognak, várva a reggeli kiadását, a fél liter teát vagy feketekávé, természetesen cukor és más egyéb nélkül. Ugyanakkor egy más sor is kialakul a kenyérosztó ablaknál. A barakk-napos felvételezi a napi kenyéradagot. Kilencen kapunk egy kenyeret, s ahogy az elosztás megtörténik, rá tíz percre nem lehet sehol egy falat kenyeret se látni. Rettenetesen elgyengültünk.

Ahogy a nap emelkedik, a vékony falú barakk mind jobban átmelegszik, végül már kibírhatatlan a forróság. Lázás ajakkal, tikkadtan heverünk; gyötör az éhség, a szomjúság. Lilára vált arccal fel-felemelkedik egyik-másik fiú, többször visszazuhan, aztán imbolygó, tántorgó léptekkel kitámolyog. Nincs egy csepp árnyék sehol. A vízcsapnál fél napig kell sorban állni egy csepp vízért.

Új rendelet: félmeztelenre vetkőzve, feltartott karokkal el kell vonulni a franciák előtt. Azt mondják, lapostetűt keresnek, de mindnyájan tudjuk, hogy ez nem igaz. Akinek a bal karjába a vércsoportot jelző betű bele van tetoválva, azt azonnal félreállítják, mert az SS, német önkéntes, s az ilyeneket azonnal „kezelésbe veszik”, botokkal, kutyával, korbáccsal stb., aztán külön barakkba zárják, örök állanak a bejárata elé, s naponta többször van náluk a Pofmester s a sánta hadnagy a kutyával. Csak meg kell nézni a szerencsétleneket: egyiknek a szeme

---

⁴ A bejegyzés után a naplóban utólag, ceruzával beírva szerepel itt Balázs László fogolyszáma: 470178.

kiverve, másiknak az arca lila, dagadt az ütések nyomán; ruhájuk, bőrük cafatokra tépve a kutya harapásaitól.

Fütyülnek. Ebéd! Csontvázszerű emberroncok vánszorognak csakjárt zörgetve a konyha felé, ahol háromnegyed liter levest kapunk. Ezerhét-száz embernek negyven kiló krumplit hámoznak, így fejenként két dekát kellene kapnunk, de abból a szakácsok kiveszik azt, amire szükségük van. Így tehát a leves meleg víz, semmi más.

A táboron kívül lovak legelésznek. Igazán csak esznek, dolgozniuk nem kell. Helyettük foglyok húzzák a szekeret. A tábor és a vár között húsz-harminc hadifogoly utat épít. A szükséges követ ők maguk fejtik a sziklákból, ők húzzák a szekeret is. Egy francia szakaszvezető, akit mi „Hajcsárnak” hívunk, ott áll a szekér tetején. Korbáccsal üti a foglyokat. Szünet nélkül csattog a korbács a megerőltetéstől alig szédelő foglyok hátán. Holtfáradtan jönnek haza minden este, a nehéz munkájuk jutalmául kapnak fejenként egy-egy főtt krumplit.

A vacsora ugyanaz, mint az ebéd. Hat órákor adják, de utána tíz óráig világosság van. A hőség alábbhagy, s ilyenkor kezdődik a tábor belső élete. Kiülünk a barakk elé, beszélgetünk, írogatunk, az erősebbek sétálnak is, mások kártyáznak. Van a táborban egy magyar könyv is, Vajai Józseftől: Hullócsillagok. Regény Könyves Kálmán idejéről.

Így telik el a nap. Kevés beszéd, sok sóhajtozás mellett, éhségben, kínzó honvágygal. Reménytelenségünkre az éjszaka ráborítja az álom fátyolát. Alszik már mindenki.

(...)

Jún. 15.

Élénk zaj veri fel a tábor egyik sarkát. A kerítésen belül hadifoglyok tömege, kívül szolgálatban nem lévő, sőt szolgálatban lévő franciák állanak. A foglyok kezében ing, pulóver, alsónadrág, cipő, kesztyű, szappan, fogpaszta (az utóbbi nem nagy keletű) és még sok mindenféle holmi.

A kutatások alkalmával sikerült ezeket megmenteni, s most egy-két cigarettáért, egy szelet kenyérért megválnak tőlük. Nagyban folyik az alku. Franciául egyáltalán nem tudó egyének úgy üzletelnek, hogy csoda. Mutatja az inget: „Möszijó!... Möszijó!... Nix?” (Uram, uram, nem akar venni egy inget?) „Combien?” (Mennyi?) – kérdi az őr. A fogoly

mutatja az ujján: 20 cigaretta. „Tü fú!” (Te bolond) – ez a válasz. „10?” „Tü fú!” „5?” „Tü fú!” Végül három cigarettáért megveszi az inget. A francia boldog, mert a katonaingén kívül nincs más inge. (Sokan egy rongyos pulóvert viseltek, s ing helyett újságpapírt dugtak alája.)

Vészjel! Jön a kapitány. A foglyok egy perc alatt eltűnnek, a katonák is elcsattognak facipóikben. De mit csinál az őr? Ő is elszalad. Puskáját, melyet az üzletelés hevében letett, ott felejtette nekitámasztva a kerítésnek. A kapitány dühöng. Leszidja az őrségparancsnokot, az tovább a katonákat. Ezzel rendben van minden.

A táboron kívül ott van a zászló. Reggel trombitászó mellett felhúzzák, este ugyanúgy le. Egyik francia puskával van, a másik nincs. Egyik cigarettázik, másik sapka nélkül van. (Ez nem is katonaság!) Fűjják a trombitát, tisztelegnek. Az egyik húzza a kötélén a zászlót, de nem akar lejönni. Összecsomósodott a kötél odafent. Nosza, az egyik ledobja a puskáját, a kabátját s a facipőjét, mászik a rúdra. Fele úton megáll, lecsúszik. Próbálja a másik, annak se sikerül. Ezalatt a foglyoknak levett sapkával, vigyázzban kell állniuk a kerítésen belül.

Most int az őrparancsnok. Húszt vállalkozó kedvű fogoly is ugrik egyszerre. Mit meg nem tesz egy fogoly, ha egy darab kenyérre vagy egy-két cigarettára van kilátás!

(...)

Jún. 25.

Benn a barakkban lázas munka folyik. Fúr-farag mindenki. Kenyérrért, cigarettáért játékszerek készülnek. Aki még sohasem fogott életében ilyen célból kést a kezébe, az is lázasan farag.

Spárgán táncoló paprikajancsi, fejüket mozgatni tudó tyúkok, kalapáló kovácsok, emléktáblák, hajók, lovak, repülők és még Isten tudja, mennyi minden készül. Rikító színekkel tarkabarkára festjük, mert a franciáknak jobban tetszik egy égővörösre festett repülőgép-tákolmány, mint egy acélszürke, szilárd alkotás. Egy világoskék ló jobban tetszik, mint egy szép barna. No, ha nektek így tetszik, hát olyanra csináljuk!

Egyesek jól jártak a faragásukkal, mások pedig sokkal jobb munkáért alig kaptak egy vékony kenyérszeletet. De azért lázasan dolgozik mindenki a jó fizetség reményében. Mindenki így gondolkozik: „Hátha az én munkámért fizetnek majd a legtöbbet? Mért legyen én a peches?”

És ez így jó. Ha percekre, órákra is, a faragás eltereli figyelmünket szomorú sorsunkról s a folytonos hazagondolásról...

Jún. 28.

Szörnyű betegség tört ki barakkunkban!... Egyszer csak felemelkedik a földről az egyik fiú, s ezer sóhajtással fűszerezve elmeséli, hogy mi neki a kedvenc étele. A másik folytatja, a harmadik is. A hülyeség ragályos, s egyszerre csak minden oldalról repkednek a sült kacsák, gombócok, torták, sütemények. Már a készítési módját is előadják, s vannak, akik írják ezeket a kevés hozzáértéssel, de annál több lelkesedéssel elmondott recepteket.

Hónapok óta nem ettünk egy jó falatot, s most szemünket kimeresztve, nagyokat nyelve hallgatjuk a jobbnál jobb falatokat, a szebbnél szebb ételneveket. Ennek az önfeledt percnek a mámorában kegyetlenül, követelőően megkordul a gyomor. Már tíz, húsz követeli az ételt. Vége a nyugalomnak, kegyetlenül kínoz az éhség, pedig csak egy órája, hogy vacsoráztunk. Hol van még a holnap reggel!

Ha már nem tudunk másról beszélni, csak az ételről, inkább ne beszéljünk semmit. Így hát van, aki napokig nem szól egy szót sem. Legjobb ilyenkor, ha az ember alszik. Álmunkban nem köt semmi a jelen szomorúságához, otthon vagyunk szüleinknél, épen, egészségben látjuk őket, s boldogok vagyunk. Hanem könnyen felriadunk valami erősebb zajra, s akkor látjuk a nagy ellentétet a hazai élet boldogsága s az itteni nyomorúság között.

(...)

Szept. 10.

A koszt javult kissé, de ennek fejében dolgozni kell. Mi, a hetes barakkbeliek benne vagyunk a munkásszázadban, de a másik magyar barakk, a kilences lakói nincsenek benne. Alkalmi munkákat végeznek, s ezért ráadást, repetát kapnak.

Minden reggel a tábor kapujánál leselkednek, várják, hogy valaki munkára viszi őket. Ha valaki jön, húszan is ugranak, lökik, taszítják egymást, ordítognak, integetnek: „mőszijő”, míg valamelyiket ki nem választják. A szerencsés fickó büszkén lépked a francia nyomában, s társai irigykedve nézik diadalát. Amit ezek reggel végeznek, az a

„tombolás”, a tulajdonképpeni munkát pedig „tombolás melónak” nevezik.

A munkára vivő személyből már tudják, hogy mi lesz a munka. Ha tudniillik a tisztí vagy legénységi konyháról jön le valaki, akkor természetes, hogy vízfordás, krumplihámozás vagy valami más konyhai munka következik. Ilyenkor nagy az irigység, mert az illető kap ételt is a konyhán. Ha a raktáros jön, akkor a fogolyra puska- és más felszerelési tárgyak tisztítása vár. Erre már azt mondja a nép: „Nem is jó meló!” (Savanyú a szőlő.)

A tábor német vezetője, aki az őrmesteri rangot viseli (jóllehet mindenki tudja már róla, hogy a német hadseregben csak tizedes volt, s német bajtársait elárulva átszökött a francia hadseregbe), megmagyarázhatatlan kitüntető bizalommal tisztelt meg. Megszerezte nekem az irodasepregetői címet, s azóta minden reggel, ébredés után, seprűvel és lapáttal felszerelve a kapuhoz állok.

Zörgetésemre egy marcona katona felém ordít:

- Mit akarsz?
- Sepregetni kell az irodákban.
- Ma nem kell sepregetni.
- De kell!
- Gyere nyolc óra után!
- Nem lehet addig várni, mert nyolckor kezdődik az irodai munka, s arra már készen kell lenni!

Ilyen szópárbajjal kezdődik minden reggel, s csak ennek a befejezése után indulhatok sepregetni. Mondanom sem kell, hogy az ór sokszor nem enged ki a kapun, s ilyenkor mindig megszidnak a többiek, hogy miért nem sepregettem.

Lemegyek a tóra, megmerem a csajkámát vízzel, mellyel az irodákat kell fellocsolni. Először a folyosót locsolom fel, majd bekopogtatok a 3-as számú szobába. Minden szobában alszik egy irodista francia katona. Itt a 3-as szobában mindig kapok egy-két cigarettát s egy darab vajjas zsemlyét, nem beszélve a sok csikkről, cigarettavégről. Utána az 1-es szoba seprése következik. Ez a telefonos szoba, de a benne lakó katona még az ágyban van. Zörgetésemre nyög, nyújtózkodik, káromkodik. Azután a kapitány szobája kerül sorra.

A csikkeket az ember ősi fogoly szokás szerint a sapka szélébe rakja. Miután a sepregetést ily módon elintéztem, kiürült csajkámmal a legénységi konyhára megyek, hogy egy kis édes kávéért kérek. Ez, az igazat megvallva, jogtalan cselekedet részemről, mert csak este szabad odamennem ételmaradékért.

A franciák és az ott dolgozó német szakácsok méltányolják bátorságomat, de mivel tudják, hogy semmi dolgom ott, legtöbbször eltanácsolnak. Ez úgy történik, hogy meg nem válogatott, gyakran igen durva kifejezéseket vágnak hozzám. Tudják, hogy ez nem fáj nekem, ezért a szavakat fadarabok, néha még vedrek is követik. Ez már fájdalmas. Megtörténik az is, hogy vizet öntenek rám. A lelketlenek! Még ha legalább meleg lenne a víz, de hideg! S a reggeli hűvös időben ez nem valami kellemes. Sőt mondhatjuk nyugodtan: kellemetlen.

Ha még ezek után is hősiezen, kitartóan kérem a kávéért, akkor már ők is elismerik, hogy nem mindennapi állhatatosság lakozik bennem. Ezek után vagy kávéért, vagy egy pár pofont adnak. (Az utóbbi sajnos sokkal gyakoribb.)

(...)

1946.

január 11.

Ismét elszalad egy pár nap észrevétlenül. Munka, hideg, unalom, álomtalan éjszakák...

Tegnap kiadták a rendeletet, hogy mindenki csomagolja össze holmiját. Én voltam a napos, aki a barakk takarításán kívül a barakk élelmiszeradagjának felvételéről is gondoskodik. Ilyen napos sohasem volt, mint én! Ezt büszkén merem állítani, mert mind a 27-en azt mondták: ennyi ételt nem hordott soha senki nekik: reggel fejenként egy kenyeret, délután még kettőt-kettőt. Azonkívül halkonzervet, margarint, lekvárt, dohányt, cukrot, csokoládét, sózott halat, főtt krumplit hoztam. Hát csoda, hogy meg voltak elégedve velem?

Gyéren szítál az eső. Még koromsötét van, de ötös sorokba állítva máris elindítanak. Elhagyjuk a tábor, mely nyolc hónapig minden örömnünknek s még több bánatunknak tanyája volt. Felsőbb rendeletre megszűnik ez a tábor, lebontására maradt itt egy csoport, s minket elvisznek a 40 km-re fekvő Rennes-be (Bretagne legfőbb városa), egy

nagy fogolytáborba. Bizakodva mondjuk: „Ha innét egyszer elmozdítottak, minden lépés közelebb visz hazafelé.”

Gyalog megyünk az állomásig, mely 11 km-re van. Nehezek a csomagok, elszoktunk a gyaloglástól. Kidőlnek a sorból azok, akik túlságosan felszerelték magukat: a szabómester, a szakácsok barátai s még sokan mások. Csak az nem tetszik, hogy annyi ór van velünk. Akik hazafelé indulnak, azoknak nem rendelnek annyi ór kíséretnek.

Az állomásra érünk. Most kezd világosodni. Marhavagonokat látunk. Ezek lesznek a mi szállásaink. Talán már nem is tudnánk személykocsiban utazni?!

Fütyül a mozdony, nagyot rándul a kocsisor, elindulunk. A vagonok ajtaját félig behúzták, s a megmaradt részhez két francia áll. Puska van a kezükben. Egyiknél cseh, másiknál francia puska van. (Vajon be van-e töltve? A raktárban csak német töltények voltak!) Így folyik az utazás. Őreink átnemláthatósága miatt nem gyönyörködhetünk a táj szépségeiben. De úgyis tudjuk, mit láthatnánk. Szürke istálló-házakat, piszkos állatokat, koszos, csenevész embereket, asszonyokat, angolkóros gyermekeket, lenyesett bunkó-fákat; semmi mást.

Szerencsére nem tart sokáig az utazás. Kiszállunk, sorba állunk. Újra megszámolnak lelkiismeretesen, ötször-hatször, nem szökött-e meg valaki, s amikor megúják a sok számolást, elindítanak. Nagy a sor, igen sokan vagyunk (magyarok csak 43-an). Őreink nem tudják, merre kell menni, az itteni lakosoktól érdeklődnek a fogolytábor felől. Végigmegyünk a városon. Az egyik utca kövezve, a másik aszfaltozva van, az utcákban boltok, műhelyek, raktárak tarka összevisszaságban. Látunk itt szép és csúnya, elegáns és jól öltözött nőket, férfiakat; nagyon sok kerékpárost, köztük reverendás papokat, apácákat, öreg, ráncos képű matrónákat; új és régi autókat; bámuló, szájukat tátó utcagyerek-századokat. Ez a Rennes hatalmas város. Amint mondják, akkora, mint Szeged, 120 ezer lakosa van. Amióta Strasbourgon átszaladtunk kedves őreink „biztatására”, nem jártunk még városban. Szokatlan a nyüzsgés. Megfájdul az ember szíve, látva a sok szabadon járó-kelő embert. Szegény fiúk! Mikor jön el a ti szabadulásotok?...

Hát itt vagyunk Rennes-ben. Széles autóúton menetelünk. Már elmúlt két órája, hogy elindultunk az állomásról, és csak most értünk ki a városból. Az út bal oldalán terepszínűre mázolt fa- és téglabarakkokat

látunk. Drótkerítés! Ez a fogolytábor! Jó lesz lakni a fabarakkokban! De nem megyünk be a tábor nagy kapuján? Nem bizony! Megyünk tovább. Nemsokára, jobbra tőlünk egy gyártelep húzódik, dróttal bekerítve. Ide vannak az SS-ek bezárva. Nagyon sok katona őrzi őket. Tovább haladunk, s végre, nagy későre, újra drótokat látunk. Ahol drótkerítés van, ott fogolytábor is van. Nem csalódunk. A nagy kapun hatalmas tábla éktelenkedik: Dépot des P. G. A. No. 1102 (1102-es hadifogolytábor). Az Ellenőrző iroda előtt behajtanak a táborba. A hatalmas tábor blokkokra van osztva, s mindenikbe belefér kb. 3000 ember. Jobbra az egyes, kettes, hármas, balra a hatos, ötös és négyes blokk húzódik. Távolabb még nagyon sok ilyen blokk van. Összesen tizenöt. A múlt nyáron minden blokk tele volt. Több mint 300 ezer ember élt itt. Élt?! Nyomorgott, szenvedett, és éhen halt. Naponta 40-50 ember! Most már csak az egyes, kettes, négyes és hatos blokkban vannak foglyok.

A többi kihalt, üres. A polgári életben egy elhagyatott falu szomorú, borongós gondolatokat ébreszt, minden az elmúlásra emlékeztet. Itt viszont az üres blokkok a szabadulás gondolatát hozzák, egészen felvidulunk ezek láttára. Itt már nem fabarakkok, hanem sátrak vannak. Mennyi sátor! Favázra kifeszített zöld ponyva. Könnyedén, játékosan cibálja a szél, úgy fúj be, ahogyan akar. Az ötös blokkban több sátrat felborított a szél. Pedig minden sátorban elfér 60-70 ember, szükség esetén 110 is.

A hatos blokkba kísérnek be. Minket, 43 magyar fiút külön sátorba helyeznek el. Sem ágy, sem kályha! Szomorúan kuporodunk le a fagyos földre. Ez lesz ezentúl a mi tanyánk? Itt fogunk lakni, ki tudja még meddig. Itt az első nap agyonfagy az ember! Kellett nektek! Jól néztek ki! Szegény nyomorultak!

Franciaország, a szabadság, egyenlőség, az emberi jogok hazája! Most tudom, hogy valójában mi vagy!

(...)

Május 5.

A szabadulás reggele!

Mindenki összecsomagolta már holmiját, az éjjelt is csak úgy, ruhástól lefekve töltöttük el.

Korán reggel sípolnak. Mennyivel szebben szól a síp, mint máskor. Hát még, amit kiáltanak:

- Alles Ungaren sofort fertig machen und heraustreten mit Gepack!⁵

Erre a vezényszóra vártunk éppen egy esztendeje! Máskor tíz-tizenöt percig eltartott, míg mindenki kimászott a sátorból, s most öt perc sem kell, és már menetkészben áll mind az ezerhatszáz ember. Vagonbeosztás szerint indulunk. A németek barátságosan integetnek. Látszik rajtuk, hogy fáj a szívük:

- Alles gute! Angenehme Reise!⁶

Szegények! Szeretném, ha mindenikük szabaddá lenne, hiszen ők is emberek. S ugyanúgy, sokszor még jobban szenvedtek a fogságban, mint mi.

A Control-Bureau főnöke, egy veszett természetű sergeant, aki már jónéhányszor megpofozta a népet, most csodálatosképpen barátságosan integet... A Salle de Service-nél nincs ott a „mindenki közvetlen barátja”, az Állat. Már ez is jókedvre hangol.

A francia ezredes, az összes fogolytáborok parancsnoka beszédet mond. Kereszti dr., a főtölmács fordítja is. De kit érdekel, hogy az a magasrangú tiszt most, indulásunkkor méltányolja és dicséri a magyarok jó magaviseletét! Így végzi beszédét:

- Ne feledjétek, hogy Franciaország adott nektek hajlékot, ételmet és ruhát. Hazatérve terjesszétek el mindenütt azt, amit láttatok!

A jóhiszemű ember! Ő, úgy látszik, nem tudja, milyen volt az életünk, a szállásunk, a kosztunk egy éven keresztül. De azért terjeszteni fogjuk azt, amit megértünk.

Menjünk már! Megnyílik a tábor kapuja, s kilépünk a drótok közül végre. Mindörökre! A marokkói őr boldogan vigyorog. Egy ébresztőóra van a kezében. Csenget. Nevet, villogtatja fehér fogait. Feldobja a piros fezt is, de odamegy egy francia szakaszvezető, jól megszidja. A barna fiú nem érti. Annyit érez, hogy ő most valami hibát követhetett el. A franciák tudniillik csak akkor szólnak hozzájuk, ha valamiért megszidják őket.

Nem kell sokáig gyalogolni. A közeli teherpályaudvaron ott áll már a szerelvény. Azt sem tudjuk, honnan, egyszerre piros-fehér-zöld zászlók

---

5 Minden magyar azonnal készüljön és sorakozzon a csomagjaival! (német)

6 Minden jót! Kellemes utat! (német)

kerülnek a vagonokra, zöld ágakat, virágokat hozunk, s már indulunk is. Negyvenen vagyunk egy vagonban. A fordulónál még egyszer feltűnik a tábor, a sátrak drótkerítéssel körülzárt, szürkészöld tömege. A zöld gallyak búcsút intenek, mi pedig boldogan lélegzünk fel: elindultunk, s most minden kerékfordulás közelebb visz hazafelé.

Érdekes, most nem érzek olyan nagy gyűlöletet ez iránt az ország iránt. A nyesett fák bunkószerű alakja nem olyan visszataszító; már a táj sajátos szépségét is észrevesszük. A vidám napsugarak boldog, megelégedett szemekben csillognak. A zöld tájak, a búzatáblák, a gyümölcsösök ragyognak a fényben...

Egymás után hagyjuk magunk mögött a városokat, falvakat. Nemigen állunk meg sehol, mégis a boldog, ujjongó lelkünk messzire előttünk rohan, feltartóztathatatlanul, és messzire kiáltja mindenfelé: „Örüljtek! Jövünk!”

Közzéteszi: Balázs Imre József

Lőrinczi Inez: Pont, vonal, folt

Simó Márton

BÁNJA-E A SZÉKELY?

– Udvarhelyszéki zárójelentés –

Nem lehet, és nem is érdemes úgy lezárni azt a két kötetet¹, amely az Udvarhelyszék településein végzett terepbejárást foglalja magába, hogy ne készítsünk egy olyan összegezést, amelyben levonhatunk bizonyos következtetéseket a régió falusi/vidéki környezeteire, azok formát őrző településképeire vonatkozóan.

Egyrészt rendelkezésünkre állnak az évek során általunk összegyűjtött friss adatok a harmadik évezred második évtizedéből, illetve a harmadik évtizedének első feléből, másrészt pedig azok az információk, amelyeket az Országos Statisztikai Intézet (Institutul Național de Statistica – a továbbiakban INS) folyamatosan közöl. Emellett publikusak immár a koronavírus-járvány idején elhalasztott, majd annak elmúltával később – 2021 decemberében – elvégzett népszámlálás mutatói is. Előszeretettel használtuk a polgármesteri hivatalok adatait, a megyei tanács által közzétetteket, vagy a kérésünkre elküldött számokat, a kutatóintézetekben, az egyetemi központokban zajló kutatások eredményeit, szociológusok, szociográfusok, néprajzkutatók, építészek és kulturális antropológusok, végzős diákok általunk hozzáférhető államvizsga- és doktori dolgozatait.² Időközben pedig mi magunk is készítettünk egy felmérést arról, hogy milyen volumenű lehet a vizsgált helységekben a hagyományos porták aránya. Ebben a kérdőívben arra is kitértünk, hogy milyen számban vannak jelen Udvarhelyszéken azok a bennvalók, amelyek esetleg visszaállíthatók abba a formába, hogy megfelelően illeszkedjenek a faluképhez. Egy másik szempontunk az volt, hogy megvizsgálva az új építkezéseket, a felújításokat – legyenek azok magán-, lakó-, közösségi vagy ipari-szolgáltatási objektumok –, következtetéseket vonhassunk le arra vonatkozóan, hogy

---

1 Simó Márton: *Bánja-e a székely? I. Riportok udvarhelyszéki falvakban (2019–2022)*. Budapest–Székelyudvarhely, 2024, Erdélyi Műhely Könyvek. A második kötet megjelenés előtt áll.

2 Ezek felsorolását a kötetek bibliográfiájegyzékében találja az olvasó.

megmutatkozik-e a „hagyományos 21. századi udvarhelyszéki falukép”, vagy pedig tanúi vagyunk egy olyan elmúlásnak, „metamorfózisnak”, amely után aztán egy olyan új formakincs következik, amelyet a piac, a divat kozmopolita hullámszáma, a mobilitásból fakadó vizuális információk eklektikus tárgyasulása, a tájékozatlanság és/ vagy az igénytelenség, a szegénység és egyre több esetben pedig a vagyoni gyarapodás határoz meg külön-külön és együttesen.

Köztudott, hogy valaha a hagyományos életszerek egyúttal kisméretű gazdasági műhelyeket is magukba foglaltak. A bennvalóban élő család a lakófelületek mellett mindig kialakította az állatok, a termelő- és munkaeszközök, a termény és az élelmiszer tárolására alkalmas épületeket is, amelyeket elsősorban a szükségszerűség és a praktikum jellemezett.

*Bögözi hagyományos bennvaló
(Bodor Ferenc³ felvétele, 1972)*

3 Bodor Ferenc (1941–1994) könyvtáros, kultúrtörténész, publicista, építészeti és iparművészeti szakíró volt, a Kádár-kori magyar értelmiség egyik egyedi alakja. Fontosnak tartotta a népművészeti örökség ápolását, az eltűnőben lévő népi kultúra emlékeinek megőrkítését, évi rendszerességgel járta Erdély és a Székelyföld településeit. Hagyatéka sajtó rendelkezése szerint közkinccs.

Az udvar minden szegletének, az elő- és a csűrkertnek funkciója volt, mint ahogyan az ott létesített kutaknak, trágyadomboknak vagy a későbbi fejlesztésekhez raktározott műfa- vagy deszkakasztáknak, kőrakásoknak, a bontott és másodlagos felhasználás végett megőrzött nyersanyagoknak is jól átgondolt módon találták meg úgy a helyét, hogy „kéznél legyenek”, de ne zavarják sem az ott élők, sem a szomszédság mozgását, és lehetőleg ne történjék sem környezeti, sem esztétikai szennyezés, mindenki számára legyen élhető és alkalmas, belakható, használható az élettér. Ilyenformán kialakult egy struktúraláncolat, amely a domborzati adottságoknak megfelelően alakította az utcákat, s azon túl a faluszerkezetet, amely ezen a vidéken többnyire halmazos formát öltött az évszázadokon át tartó fejlődési folyamat során.

A falukép rendjét nem a rendszer- és impériumváltozás, nem a két világháború, hanem a mezőgazdaság szocialista – erőszakolt – átalakítása bontotta meg a kollektivizálás befejezését követően (1962), amelynek idején títustervek szerinti „modern” istállók, gabona- és szénarak-tárak, „szajvánok”, gépállomások épültek a közösségi gazdálkodás céljaira, de ugyanakkor megmaradtak a minimalizált családi gazdaságok is.⁴ Élt még az a generáció, amely a „létező és tevékeny, új, a kommunizmust megcélzó ideológiák” ellenében, a megváltozott rendszer mellett megpróbált egyéni módon (háztáji szinten) gazdálkodni, majd az 1990-es föld-visszaszolgáltatás után ott folytatta, ahol majd’ negyven évvel ezelőtt kényszerűen abbahagyta. Ettől a pillanattól fogva

---

4 Az 1930-as évek közepétől a vidéki és mezőgazdasági építészet lett Kós Károly munkásságának központi eleme, amelyet az 1940-es és 1950-es években a kolozsvári mezőgazdasági főiskolában folytatott előadói tevékenysége, illetve a szövetségi gazdaságok épületeinek tervezése követett a létezett szocializmus korában. Ld.: <https://kos.bparchiv.hu/index.php/hu/alkotasok/reformatus-egyhazi-mezogazdasagi-majorja-es-foldmuvelesi-iskolaja-babony> (Utolsó letöltés: 2024. december 10.) – néhány ilyen típusú terve megvalósult; Kós 1945-től a Magyar Népi Szövetség elnöke Kolozs megyében, 1946 és 1948 között parlamenti képviselő (akkori kifejezést használva: tagja a Nagy Nemzetgyűlésnek); a jeles építésznek volt bizonyos ráhatása a vidéki építészetre is, bár hamarosan kiábrándul az államszocializmusból, ki is szorítják a nagypolitikából, nyugdíjazásáig még oktathat a mezőgazdasági főiskolán, adott számára némi lehetőség a tapasztalatok továbbadására, visszafogottan, de sugározhat általa a transzilvanista szemlélet ezen a szakterületen is. Lásd még Kós ide kapcsolódó tanulmányait és köteteit: *A székely népi építészet* (1944), *Erdély népi gazdasági építészete* (1944), *Falusi építészet* (1945), *A kollektív gazdaság üzemi épületberendezése* (1954), *Mezőgazdasági építészet* (1957).

- viszonylag rövid ideig, mintegy másfél évtizedig - egyfajta „törvény-szerű tehetetlenség” vitte tovább a falvakat; a birtokukba visszahelyezett akkor 60-70 éves gazdák (Horthy Miklós egykori katonái), a még bőven aktív közvetlen leszármazottak - a középgenerációhoz tartozó akkori 40-50 évesek (Gheorghiu-Dej katonái) -, illetve az iparból „kiléptetett” friss (kényszer)nyugdíjasok próbálkoztak a hagyományos gazdálkodással, „ott folytatták, ahol abbahagyatták” velük, amely aztán a következő generációváltással - nemsokára, ahogy Románia csatlakozott az Európai Unióhoz (2007. január 1.) - jelentősen alábbhagyott. Kifulladt ez a tendencia. Megjelentek a Brüsszelből érkező mezőgazdasági támogatások, amelyek jelentékenyen megváltoztatták a termelési gyakorlatot: nem a néhány - 4-10 - haszonállatot tartó kiscgazdáknak, hanem a frissen létrejött vállalkozói rétegnek, a közepes vagy annál nagyobb - 50-100, esetenként még nagyobb egyed számmal rendelkező - „farmereknek” kedveznek. Voltak, ma is vannak próbálkozások különböző szövetkezeti formák létrehozására a mikrogazdaságok számára, de valahogy ezek a közösségek nehezen működnek, vagy pedig pár év múltán teljesen elszorvadnak, ha nincs meg a tagságban az együttműködési hajlandóság, ha nincs meg az együttműködési készség,

Hagyományos szántás (Sánduly Lajos felvétele, Zeteváralja, 1990 körül)

illetve a bizalom. Valami görcs maradt a következő nemzedékben is, amely valósággal viszolyg a szövetkezet eszméjétől.

A „zsigerből gazdálkodók” – holott életkoruknál fogva már nem találkozhattak a „kolhoz-szerű” téeszekkel – a beszélgetések során határozottan kijelentik, hogy „nem közösködnek senkivel”. És így is viselkednek: az egyéni boldogulás (a túlélés) lehetőségét keresik. *„A gazdálkodás máma sem úri dolog; ha azt akarod, hogy legyen, akkor rabja vagy, éjjel-nappal ott kell lenned, és ünneped sincs soha, nem hiányozhatsz pár óránál hosszabb időt, s akkor is szólsz valakinek, hogy nézzen reja a marhákra.”* Néhány, talán 3-4 családi gazdaság társulásával létrehozható lenne egy-egy jelentősebb tőkével, komolyabb gépparkkal és földterülettel, illetve állatállománnyal rendelkező, „összedolgozó” és szakosodott gazdasági egység. Nem bomlik fel a birtokszerkezet, több ilyen apró „szövetkezetnek”, huzamosan társuló kiscgazdák csoportjának is van esélye a fennmaradáshoz egy adott településen belül, amely felveheti a versenyt a szubvencióhajhász (tájidegen magatartású, az eredeti tőkefelhalmozás útját járó) farmerekkel, cégekkel, ráadásul idő szabaddal fel, amelyet szabadon használhatnak fel pihenésre, kikapcsolódásra, önképzésre, kialakul egy következetes és ciklikus munkarend, jól megszabott belső fegyelem, amely követi azt a standardot, ami az adminisztrációban, a köz-, illetve a versenyszférában létrejött (esetleg a Nyugat-Európában tapasztalt munkakultúrát jellemzi, és nem lépi túl a 40 órás munkahetet, ráadásul a benne résztvevő személyeket a nyugdíj- és egészségügyi biztosítások világa iránt tereli...⁵)

---

5 Nem találtunk ide vonatkozóan külön statisztikákat a mezőgazdaságban tevékenykedőkre, de jellemző, hogy az Udvarhelyszéken élő falusiak jelentős része valóság fel orvoshoz menni, kórházi szolgáltatásokat igénybe venni; igen gyakori, hogy sürgősségi esetekben derül ki az élő biztosítás hiánya, amelynek pótlása legalább féléves hozzájárulás befizetését igényli ahhoz, hogy az illető személy teljes jogú ellátásban részesüljön; másik jelenség: tartós rokkantság esetén, illetve a nyugdíjkorhatár elérésekor állapítja meg az Országos Nyugdíjpénztár (CNPP – Casa Națională de Pensii Publice) ilyen ügyekben illetékes megyei kirendeltsége, hogy a befizetett biztosítás összege nem éri el a minimumot – 16 év –, vagy pedig az aktív életpálya hosszán teljesen hiányzik. Az Országos Egészségbiztosítási Pénztár (Casa Națională de Asigurări de Sănătate – CNAS) 2023-as kimutatása szerint 20,01 M állampolgár jelentkezett be az ellátási rendszerbe az évek során valamikor (a nagykorúságot elért állampolgároknak 2014-től kezdve postázzák ki a háziorvosokhoz történő bejelentkezés után aktívva váló kártyákat) háziorvoshoz, de 2023-ban 18,03%, azaz 3,61 M fő nem rendelkezett élő biztosítással, ami némi csökkenést jelenthet 2022-höz viszonyítva, hiszen ez a szám akkor még 3,74 M volt.

Azonban ez a réteg, a „zsigerből gazdálkodók” csoportja egyelőre képzettségi hiányosságok miatt, kellő rátermettség híján alkalmatlannak látszik az (ön)szerveződésre, a saját foglalkozása intézményesített keretei megteremtésére, úgyhogy a terep az „új földesurak” és a kívülről érkező, gyakorlatilag tájidegen „projektek” számára továbbra is nyitott marad az udvarhelyszéki vidék falvaiban... Ebből a környezetből jórészt hiányoznak a valóban okos és képzett gazdák, hiszen a kis- vagy nagyvárosi életforma, Magyarország, Nyugat-Európa, a felső- és a magasfokú szakoktatás folyamatosan „lefölözi” a kisfalvak elitjét.

Az ilyen jellegű települések általában a „maradékot” és az időnként jelentkező, kis létszámot képviselő, a vidéket újra felfedező – gyakran naiv, de olykor azért életképes programokkal érkező – értelmiségiek, illetve a még valamilyen tevékenységet kereső nyugdíjasok csoportjait fogadják be. Voltak időszakok, amikor a juh- és kecsketartást kiemelten támogatták, majd a tejelő és a húsmarhákra irányult az APIA⁶ szubvenciók politikája. Ily módon kialakult egy viszonylag tehetős, ám „tájidegen” módszerekkel dolgozó réteg, amely komoly gépesítéssel, kevés emberi munkaerő részvételével tevékenykedik.

Akár a kisebb lélekszámú településeket (7-500 lelkes), akár a népesebb (500-5000 fős lakossággal rendelkező) községeket, községközpontokat vizsgáltuk, arra következtethettünk, hogy 2015 és 2025 között Udvarhelyszéken (is) visszaszorulóban van a mezőgazdaságból élők száma, csökken a megművelt szántóföldek aránya, mindamelllett, hogy egyre jelentékenyebb az ideérkező támogatások aránya, amelyeket – értelemszerűen – a már meglévő közepes vagy annál nagyobb, szakosodott vállalkozások kapták/kapják, nyerik el koncentráltan a következőkben is. Ez jórészt érvényes az anyaországból jövő agrártámogatási rendszerekre is. *„Annak adnak, akinek már van. Ebben a játékban a kisebb gazda nem érdekes. Akár az Unió adja, akár Magyarból jön valami pénzmag, azoknak kedveznek vele, akiknek önrész van a kezibe’, akik ezt meg azt fel tudnak mutatni, hogy nekik már megvan az alap.”*

6 Azaz: Agenția de Plăți și Intervenție pentru Agricultură – magyarul: Mezőgazdasági Intervenciók és Kifizetési Ügynökség, amely 2004 óta működik Romániában a mindenkor Mezőgazdasági és/vagy Erdészeti és Vidékfejlesztési Minisztérium alárendeltségében, az Európai Unió Mezőgazdasági Vidékfejlesztési Alap általi finanszírozott támogatási alapok kezelését végzi, az intézkedések végrehajtását felügyeli. (A szerk.)

Mivel egyre kevesebb a kisgazda, csökkenőben azon bennvalók száma is, ahol mezőgazdasági termelés, illetve állattartás zajlik. Emiatt fölöslegessé válnak a gazdasági épületek; eltűnnek a csúrsorok, a gabonások, a szekerek és a különféle földművelő eszközök tárolására alkalmas színek. A feljavított vagy bővített, esetenként az új családi házak már nem követik a hagyományos építkezési formákat, hanem a megváltozott igényeket tükrözik, ahhoz igazodnak, hiszen alkalmasak arra, hogy azokat a benne lakók jórészt pihenésre, beltéri tevékenységekre használják. Magasabb a komfortigény, majdhogynem általános a 4-5-6 szoba, a tágas nappali kialakítása – még akkor is, ha azokra a „normális” életvitelhez semmi szükség –, amelyek fűtése házi hőközpontokból fával vagy gázzal történik. A megváltozott életmód azt is jelenti, hogy a jövedelemszerzés az aktív lakosság körében nem helyben, hanem valamely közeli városban történik, növekedőben a mobilitási tendencia, a más régiókban, illetve külföldön történő munkavállalás. Ma már nem jellemző a többgenerációs együttélés: a „faluba beálló” házaspárok általában új hajlékokat építenek. Jelentős számú a meglévő faluszerkezeten belüli ingatlanfejlesztés, de a fiatalabb népességgel rendelkező településeknél megfigyelhető a kültelkek megszerzése is, azok rácsatlakoztatása a már meglévő út- és közműhálózatra; sok esetben ezeket a folyamatokat az önkormányzatok is hatékonyan támogatják. A gazdálkodók/farmerek új istállókat építenek – általában távolról érkező, engedélyezett vagy javasolt típustervek alapján –, azokat gyakran külterületeken, az általuk felvásárolt vagy tartósan bérbe vett területeken helyezik el. Ellentétben az egykori udvarhelyszéki kisbirtokosokkal, akik átlagosan 4-20 hektáros – nadrágszíj-parcellákra felosztott – tulajdonnal rendelkeztek, az ilyen újsütetű vállalkozások már 200-300 hektárt birtokolnak, amelyet legeltetésre, részben pedig takarmány előállítására használnak.⁷ Alig néhány százalékra csökkent a szántóföl-

---

7 Udvarhelyszéken nem maradtak fenn, nem jöttek létre korábban igazi nagybirtokok. Ha voltak is egyes – arisztokrata származású vagy „tőkés” – családok tulajdonában jelentősebb földterületek, azokat 1948-ban már államosították. Az 1950-es években – a több hullámban – pusztító kulákosítás idején már a néhány hektárnyi magánterület / a rendszerellenes magatartás / egy-egy apró megnyilvánulás / a falvakban tevékenykedő párttagok és tisztviselők rosszindulatú (fel)jelentései bőven elegendőek voltak a megbélyegzéshez, ami szigorú beszolgáltatási kvótákkal és jogvesztéssel járt, hiszen a kuláknak nyilvánítottak gyermekei nem foglalhattak el „bizalmi” állásokat, sőt igen gyakran eltávolították őket az egyete-

di gabona, a pityóka és a vetett takarmány termesztése; szünetel a gyümölcsösök telepítése is. Ennek oka egyrészt a kártékony vadak indokolatlan arányú jelenléte. A „szakosodás” másik gerjesztője a lassú megtérülés.

Nagyon kevesen tudnak, vagy nem is képesek húsz-harmincéves folyamatokban gondolkodni. A „vállalkozásszerűen” gazdálkodók egy része – ha a falvak belterületén marad – szétfeszíti a megszokott rendet: általában úgy fogalmazzák meg helyenként a falusiak, hogy „ezek már nem képesek megférti a maguk udvarán” – egyre több szomszédos bennvalót vásárolnak fel, amelyek egy részét gépek és takarmányok tárolására, másik részét pedig idegen formájú és kivitelű gazdasági épületek létesítésére használják, de előbb tudatosan és „szakszerűen” lerohasztják a meglévő hagyományos épületeket.

Szigetszerű tömbök jönnek létre a „domíniumokon”, amelyek elkülönülnek a falu többi részétől. Gyakori esetben rombolják a megszokott utcaszerkezetet, még akkor is, ha szigorú előírások vannak az állattartásra, az építkezésre, az ingatlanhasznosításra vonatkozóan. Számos ilyen megoldást láthatunk, ha egy szomszédos domboldalról, madár- vagy dróntávlatból közelítünk egy-egy településre. Az újfajta gazdálkodás „tájszennyező” és fölöttébb veszélyes hozadéka, hogy megfelelő színek, garázsok híján a gépparkot is az utcákon tárolják. Az önkormányzatok csak kevés esetben, kitartó munkával, bírságolással, pszichológiai ráhatással képesek néhol ezt a gyakorlatot megfékezni. Ahhoz pedig olyan polgármester és tanács kell, aki/amely újfajta választási ígéretként, valódi kötelességeként éli meg a településkép-védelmet, és nem fél a konfrontációtól, még akkor sem, ha azzal fenyegetik a polgárok, hogy majd olyant választanak meg legközelebb, aki „béfogja a száját”.

---

mekről és a középiskolákból is. Ld. Lőrincz György: Kulákok a két Homoród mentén. In *A Homoród füzes partján*. Csíkszereda, 2000, Pro-Print Könyvkiadó, 181–186. p. (A dolgozat szerzője táblázatot is közöl az érintettekről, akik valamilyen okból fennakadtak a rendszer szűrőjén. A listából kiderül, hogy kivétel nélkül kisbirtokosokról van szó, nem a vagyonosság volt a döntő, hanem a bátorságra valló mentalitás, az osztályidegen magatartás, illetve az is számított, ha szorgalmas és szavatartó, közmegebecsülésnek számító gazda volt az illető, máris kuláknak minősíthették.) Az egy birtokosra jutó művelhető földterület (1930-as adat) Udvarhelyszéken Böződi szerint 1,9 ha! In *Székely bánja*. 155. p. Forrás: <https://mek.oszk.hu/08000/08075/08075.pdf> (Utolsó letöltés: 2024. december 6.)

Változó falukép Alsósófalván (A szerző felvétele, 2021)

EGYSZER A MEGYE, AZTÁN BENNE UDVARHELYSZÉK

A városok vonzáskörzetében – vagy valamilyen vasúti, esetleg közúti csomópont közelében – „alvónegyedek és -utcák” jönnek létre a „bebírók” jóvoltából, akik urbánus vagy idegen környezetből származva nem kötődnek túlságosan az adott településhez, s akár etnikai, vallási, kulturális szempontból is más irányú a kötődésük. Udvarhelyszéki viszonylatban azonban ez nem annyira releváns – nem szembetűnő a „jövevények” aránya, hiszen az egykori székely anyaváros népessége napjainkban 30 ezer fő körüli – a 2021-es népszámlálás⁸ szerinti 31 335 lelkes lakosságból 29 455 magyar (94%), 861 román (2,5%), 19 cigány⁹, további 1202 (3,8%) más nemzetiségű (olasz, német, ukrán, török, kínai stb.), vagy pedig nem nyilatkozott a nemzetiségére vonatkozóan feltett

8 <https://www.recensamantromania.ro/rezultate-rpl-2021/rezultate-definitive/> (Utolsó letöltés: 2024. december 6.)

9 Székelyudvarhelyen a „romák” aránya 2021-ben 1,58% (496 fő), az ErdélyStat szerint (2017) 3% körüli a jelenlétük, valamelyest meghaladja az ezer főt; magyar anyanyelvűek, körükben 5% alatti a román nyelv színvonalas kommunikációra, folyékony társalgásra alkalmas vagy érdekvérvényesítési szintű ismerete, mindössze 15-20 személy beszél, használ vagy anyanyelvként határoz meg valamely roma dialektust.

kérdésre; Székelykeresztúrnak ugyanekkor – a becsatolt falvakkal együtt – 8797 lakosa van, amelyből 7673 magyar (87%), 239 cigány (2,7%), 220 román (2,5%), a fennmaradó 665 (cca. 8%) nem adott választ anyanyelvéről, nemzeti, nemzetiségi identitásáról (feltételezhetően német, olasz, ukrán stb., aki munkavégzés vagy ottani vállalkozás indítása miatt letelepedett külföldi).

Jelentős a Székelyudvarhelyről történő kirajzás, vagy inkább „mérsékelt kiáramlás”, amely több irányban is megmutatkozik: kelet irányban Fenyéd, Küküllőkeményfalva, Máréfalva, nyugaton Székelyszentlélek, Malomfalva, Farkaslaka, a város déli kijáratánál pedig Felsőboldogfalva, Bikafalva és Lengyelfalva felé. Az utóbbi két-három évtizedben Székelyudvarhely lakossága mintegy 10 ezer fővel csökkent – 1992-ben 39 959, 2002-ben 36 948, 2011-ben 34 257 lakosa volt a megyei jogú városnak –, ami részben a bútór- és a gépgyártóipar (Gábor Áron Gépgyár, Matricagyár, a cérna- és készruhágyár)¹⁰ megszűnésének következménye; az onnan elköltözők egy része külföldön telepedett le, de egy jelentős hányaduk a szomszédos településekre áramlott. Az említett városközeli települések lakossága általában szépen gyarapodott 1990 után: Fenyéd község lakossága – Küküllőkeményfalvával – 1603 (1992) főről 2122-re (2021); Máréfalva ugyanakkor 2017-ről 1995-re apadt, bár az itteni polgármesteri hivatal közlése alapján megmaradt a 2011-es állapot, hiszen akkor ugyancsak 1995 főt számoltak a kérdezőbiztosok; Felsőboldogfalva (falu, községközpont) 531-ről 808-ra; Bikafalva 431-ről 486-ra; Lengyelfalva 346-ról 397-re; Nyikómalomfalva 733-ról 779-re; Székelyszentlélek 632-ről 684-re; Farkaslaka (falu) 1871-ről 1908-ra növekedett. A Székelyudvarhelyről kiáramlottakat – vagy

10 Dr. Vofkori László (1944–2008) főiskolai tanár, egyetemi docens, a Székelyföld népességföldrajzának kiváló szakembere írta anno (1980 körül) összeállított tanulmányában (A társadalmi mobilitás, a foglalkozási-területi átrétegződés vetületei Székelyudvarhelyen. In *Változó valóság*. Bukarest, 1984, Kriterion Könyvkiadó, 178–201. p.), hogy akkor mintegy 22 ezer munkahely van Székelyudvarhelyen, amelynek egynegyedét faluról ingázók töltik be, az ipar a foglalkoztatottak 72,6%-át „szippantja” fel. Ekkor az állítólagosan „uralkodó réteg”, azaz a „munkásosztály” képezte a város gerincét a beáramlókkal együtt. Lásd még: https://efaidnbmnnnibpcajpcgclefindmkaj/https://adatbank.ro/html/alcim_pdf12206.pdf. (Utolsó letöltés: 2024. december 7.) Ez a tendencia 1989-ig tart, olyannyira, hogy az iparban dolgozók kontingense eléri akkor a 30 ezer főt, immár népesebb körökben az ingázók rétege is, mintegy 28%, ám ők lesznek azok, akik az 1992-től kezdődő leépítések során „hazaszorulnak”, hiszen földjeik, házaik vannak – feltételezhető, hogy valamilyen megélhetési lehetőséggel otthon is rendelkeznek.

azok gyermekeit – ezekben a falvakban kell keresni, illetve olyan távolabbi községekben, mint Korond, Oroszhegy vagy Zetelaka, hiszen mind a három közigazgatási egységben növekedés mérhető, amely nem csupán helyi „gyökerű”.

Hogy mivel foglalkozik ma pontosan a Székelyudvarhelyen és vonzáskörzetében élő aktív népességréteg, azt nehéz pontosan meghatározni. Vofkori László említett tanulmányában akkor – a korszellemnek megfelelően – az iparosításban és a szakképzett, valamint túl- és felülképzett dolgozói rétegben, a műszaki értelmiségben látta az erőt, vélte felfedezni „a jövő letéteményesét” egy zárt rendszerben, hiszen a mobilitásnak abban időben, a „létezett fénykorszakban” állami, ideológiai szinten szabtak gátat, az emberek gyakorlatilag vasfüggöny mögött éltek, a munkavállalás pedig kötelező volt.

Hargita megyében 115 701 munkavállaló volt 2021-ben¹¹, amelyből 12 282 folytatott valamilyen mezőgazdasági tevékenységet, 42 971 az iparban dolgozott – ebből azonban 12 988-at az építőiparban alkalmaztak, többet, mint az agrárszektorban összesen (!) –, igen markáns foglalkoztató ágazat volt még megyei szinten a kereskedelem (20 451), a szállítás/logisztika (6007), a tanügy (5736), a szállodaipar/vendéglátás (3771), az egészségügy (5862), a közigazgatás (5724)¹², a szolgáltatások területe (1834), ez összesen 104 938, a többi 10 763 – azaz a fennmaradó 9,3% az egyéb kategóriákban szerepelt, amelyet külön-külön bontásban nem ábrázoltunk. Mivel Udvarhelyszékre lebontott, átfogó statisztikát nem találtunk, magunk próbálkoztunk ezeket az adatokat begyűjteni és összegezni a riportsorozat indításakor kidolgozott módszertan segítségével, amely hasonló ugyan a hivatalos adatokból származóhoz, de mégis másfajta mutatókat eredményezhet. Akár pontosabb is lehet.¹³

---

11 Az adatokat a 2021-es népszámláláskor összeírtak alapján közöljük, a www.recensamantromania.ro nyomán. A továbbiakban: REC21.

12 Ez a számadat magába foglalja a rendvédelmi erők, a titkosszolgálatok és a hadsereg alkalmazotti állományát.

13 Több adatsor létezik: a népességnyilvántartó székelyudvarhelyi kirendeltsége (SPCLEP Odorheiu-Secuiesc), a megyei tanács, az Országos Statisztikai Hivatal közül egymástól 1-2%-ban eltérő adatokat, amely általában nem egyezik az önkormányzatoktól elkért „népességmentesítő” számokkal. Itt általánosan a legutóbbi népszámlálás adatait használjuk, amely majd összehasonlítási alapot, jól meghatározott standardot képvisel más régiók vizsgálatakor.

A megye lakossága a legutóbbi népszámláláskor 291 250 volt. Az 1992-es demográfia csúcsot követően – akkor 348 335 lakos élt itt – egy közepes városnyi ember tűnt el, nagyjából annyi, mint Csíkszereda és Székelykeresztúr lakossága együttvéve. Ez országos jelenség is, de mindenképp számottevő (-17%), hiszen meghaladja az országos átlagot (-16.4%).¹⁴ Utolsó letöltés: 2024. december 7.)

Nyilvánvaló, hogy vannak jóval szegényebb, sokkal inkább érintett megyék is – Erdélyben Hunyad megye, ahol gyakorlatilag megszűnt két igen fontos ágazat: a bányászat és a kohászat (ott ebben az időszakban 34%-os a fogyás!) –, de a tehetősebb városoknál, ahová jelentékenyebb külföldi tőke és hazai befektetés koncentrálódott, ott is csökkent a népesség. Ilyen Kolozsvár és környéke – tulajdonképpen egész Kolozs megye (-7,8 – ez az ott érvényes népességfogyási mutató) –, Temesvár (-25%), illetve Nagyszeben (-21%) és Brassó (-28,1%) a maguk agglomerációs övezetével. A metropoliszövezetek igen kiterjedtek, viszont jóval kisebb bennük a népsűrűség, hiszen kertés és sorházak épülnek – horizontálisan terjeszkednek – szemben az urbánus környezettel, ahol a vertikális, egymásra tevődő, sokemeletes „lakógépekről”, a múlt rendszerből származó tömbháznegyedek sokaságáról beszélünk.

Tulajdonképpen az sem volt szerencsés kormányzati döntés a mai Hargita megye szempontjából, hogy Brassó, Fehér, Kovászna, Maros és Szeben megyével együtt a közép-romániai fejlesztési régióba került (1998), nagyon erős a két közeli nagyváros tőkeelszívó hatása, és a „perifériákon” kisebb a befektetési hajlandóság, hiszen logisztikai szempontból is gyengébbek – ilyenkor mérvadó az úthálózat, a vasúti csomópontok, a repülőterek, a fejlett közép- és felsőfokú oktatás megléte, amely biztosíthatja a jól képzett munkaerőt bármely szektorban. Ide érdemes egy adatsort beilleszteni 2019-ből, amely az egy főre

---

14 A hivatalos statisztikák mintegy 4 milliós népességfogyást ábrázolnak, viszont a helyzet sokkal aggasztóbb, hiszen az aktív népesség jelentős hányada – mintegy 4-5 millió állampolgár – ideiglenesen vagy huzamosan, hivatalosan, a „szürke gazdaságban” vagy „feketén” (láthatatlanul) dolgozik külföldön. A diaszpórában élő románok lélekszámát 5,2 millió főre becsülik, amelyből mintegy 4 millió 1990 után „keletkezett”, jelentős közösségeket hozva létre Olaszországban (1,2 M), Spanyolországban (1,1 M), Németországban (450 E), az AEA-ban (1,1 M), Nagy-Britanniában (1,7 M), Kanadában (210 E), Franciaországban (200 E), Ausztriában. Lásd még: <https://www.worldometers.info/world-population/romania-population/>; <https://kronikaonline.ro/kulfold/mintegy-nyolcmillio-roman-allampolgar-elhet-ukulfoldon>. (Utolsó letöltés: 2024. december 7.)

jutó külföldi működőtőkét (FDI) ábrázolja néhány erdélyi megyében és a Székelyföldön: Temes megyében 6214 euró, Hunyad megyében 1011, Brassó megyében 4712, Kolozs megyében 2751, aztán Maros megyében – amelynek nagyjából fele sorolható a történelmi Székelyföldhöz – 3110, Kovászna megyében 644, Hargita megyében pedig mindössze 365 eurónyi ez az összeg.¹⁵

GAZDASÁGRÓL, ÚTHÁLÓZATRÓL – CSAK NAGYVONALAKBAN

Az egykori Csík- és Gyergyószékkel ellentétben, Udvarhelyszéken csak egy, ma már jórészt kihasználatlan vasúti szárnyvonal létezik Héjjasfalva és Székelyudvarhely között, egyetlen országút (DN13A), aztán két olyan megyei út – Héjjasfalvánál (DJ137), illetve Kőhalomnál (DJ132) csatlakozva –, amely „kifelé” létesít kapcsolatot a DN13-E60-as európai út Segesvár és Brassó között haladó szakasza iránt. Kovászna megyébe – tehát a Székelyföld egy másik nagyobb tájegysége, Háromszék felé – egy jelenleg fél sávon (!) működő megyei úton (DJ131) lehet eljutni, Oklándot elhagyva (az utolsó „empirikus” információgyűjtés 2024 novemberéből származik); Gyergyószék a Bucsin- (DJ138), illetve a Libán-tetőn (DJ138) átvezető megyei utakon közelíthető meg; Maros megyébe – Etéd községen áthaladva – két közlekedési lehetőség létezik: Szolokma, illetve Erdőszentgyörgy (DJ136A) felé, amelyek ma már személy- és tehergépkocsikkal is bejárhatók. A meglévő országos és megyei utak tehermentesítése akkor történhet meg, ha a községeken belüli úthálózatot is kiépítik, modernizálják, s ezek rácsatlakozhatnak a meglévő közlekedési folyosókra. Ilyen sikeres projekt volt a 2019-ben átadott, Homoródalmást és Homoródszentmártont összekötő, a Leányerdőn áthaladó út (DJ132A), a Székelymuzsna–Agyagfalva közti községi útszakasz aszfaltozása (DC9). Oroszhegy község is nyitott¹⁶ a „világ” felé: ma már műút vezet a Szejke irányába, Ülkén, Székelyszenttamáson át (DC39), és Székelyudvarhelyre is Kadicsfalván át (DJ134B). Új közlekedési alternatíva jött létre Lövete és Kirulyfürdő között, amelyen ki lehet jutni az egyetlen országútra, hatékonyan lerövidítve Csíkszereda felé a távolságot. További lehetőség mutatkozik a Homo-

15 Forrás: Erdélystat

16 Az 1989-es fordulat a községet viszonylag hátrányos helyzetben találta: csak gyenge minőségű makadámúton lehetett a község településeit megközelíteni.

ródszentmárton–Gyepes–Homoródremete–Kerekerdő–Székelyudvarhely szakaszon (a mai 17,5 km-es alternatíva mellett kiépülhet egy új, 12,2 km hosszúságú, amely Szentmárton központjától számítva is rövidítés, de előnyt jelent a Homoródamásról, Lövétéről abba az irányba közlekedőknek), amelyen – amennyiben közös pályázat jóvoltából megvalósul három érintett önkormányzat együttműködésével – Székelyudvarhely könnyebben elérhetővé válik, és valamelyest tehermentesül a Székelyudvarhely–Felsőboldogfalva–Homoródszentmárton szakasz. Ugyanakkor Korond és Varság, Zetelaka és Varság, Oroszhegy és Székelyvarság is összeköthető a meglévő erdei és dűlőutak fejlesztésével. Külön megemlítendő itt, hogy Udvarhelyszék legnagyobb kiterjedésű tanyavilágában, Varságon 2010 és 2021 között modernizálták a teljes községi utca- és úthálózatot, ami 150 km, ennyit kell tisztítani és karbantartani a következőkben.

Vannak olyan megvalósítások is, amelyek kevésbé sikeresek. Néhol perek zajlanak az önkormányzatok, vagy a megye és a kivitelezők között, amelyekre itt külön nem térünk ki, hiszen azok valamilyen módon rendeződnek, s a hatályos bírósági döntéseket követően „had-

A zetelaki tájház (A szerző felvétele, 2022)

rendbe” állnak ismét a munkagépek. Olyan uniós források mutatkoznak, amelyeket kár lenne nem kihasználni, az Európai Unióhoz való csatlakozás komoly lehetőségeket nyitott meg. Erre mondja olykor a hely lakója, hogy „1962-ben a kollektívek helyett utakat kellett volna építeni, így ez a program legalább hatvan évet késett”. Kétségtelen, hogy van ebben igazság is. De hol volt akkor „ez” az Európa?! És hozzá kell tenni még azt is, hogy „Vajon mi érkezett volna a falvainkba ez idő alatt, ha aszfalt van és államilag korlátozatlan mobilitás? Mit tett volna velünk Európa, ha nincs itt nálunk, a kapun belül a Szovjetunió?” Kétségtelen, hogy másképp, máshol állnánk. Nem biztos, hogy jobbak lennénk! Másmilyenek. A helyzet azonban ilyen. Amilyen.

A két kötet megírása idején – nagyjából 2019 nyara és a 2024-es év eleje közötti időszakban – felkerestük a történelmi Udvarhelyszék 22 községét, amely összesen 120 falut foglal magába¹⁷, és (hibrid jellege miatt) egy kisvárost is, túl ezen pedig meglátogattunk három ugyancsak udvarhelyszéki „érdekeltséget”: Homoróddarócot, Homoródjánosfalvát és Székelyzsombort. (Azért vizsgáltuk e falvakat, mert annak ellenére, hogy erős bennük az Udvarhelyszék, Hargita megye iránti kötődés, ma már részei a „székely tömbnek”, mindhárom település Brassó megyéhez tartozik.) Lehetett volna Erdővidéken is vizsgálódni, vagy a Kis-Küküllő mentén – egyébként tettünk már mindkét irányban utazásokat, készítettünk felvételeket, gyűjtöttünk adatokat –, hiszen ezek a kistájak részei voltak egykor a széknek vagy a vármegyének, de úgy határoztunk, hogy majd a következő kötetekben fognak szerepelni, a mai közigazgatási rendszer szerint haladunk arra tovább. A vidéket megcélzó munka során a városokkal „településképi” szempontokat figyelembe véve nem nagyon foglalkoztunk. Itt-ott azért a becsatolt falvakat megnéztük, a vidékhez soroltuk, amennyiben még elkülönülnek földrajzi értelemben – Fiafalva, Betfalva –, emlegettük ugyan a beolvasztott településeket – Bethlenfalva, Szombatfalva, Kadicsfalva –,

---

17 Tulajdonképpen valamivel több, mert hozzáadható a listához Küküllőmező, Soly mosiláz, Firtosiláz, Békástelep (vagy Békástanya), Bucsin, Sásverés, Kíruylfűrdő, Szencsed. Ezekkel együtt 128 faluban jártunk, de közben megadtuk a „rangot” Homoródszentmárton Bükkfalva nevű utcájának, így 129 lett a falvak száma. Van olyan település – például Sásverés –, amelynek ma egyetlen lakója sincs. A többi itt felsorolt falu vagy tanya a községekről szóló riportok valamelyikében azonban felbukkan.

de anélkül, hogy foglalkoztunk volna a még valamelyest látható népi építészeti örökséggel. Ahol hibrid településsel talákoztunk – Szentegyházán, hiszen igaz a mondás, „hogyan ez a falu város” –, ott külön figyelmet szenteltünk a „falusi” és a „városi” településrészeknek. Mikro- és makrogazdasági, demográfiai szempontból vizsgáljuk a Hargita megyében levő udvarhelyszéki településeket, a három Brassó megyei falut most ide nem vesszük be, összesítéskor külön kezeljük egy kisebb fejezetben.

Udvarhelyszék rurális jellegű települései közt 90 olyan falut, tanya-bokrot találtunk, amelyekben 500 fő alatti a lakosok száma, ez 17 816 lakos. Ugyanakkor 36 nagyobb népességgel rendelkező település is van¹⁸, ahol 54 716 lelket számláltak 2011-ben, ez összesen 72 532 fő volt akkor. Ugyanezen a területen 2021-ben a következő népességi mutatókkal találkozhattunk: a kistelepülésekben 16 011 – a fogyás 11,3%-os –, a nagyobbakban 57 127, ami összességében 73 138 – ez 4,4%-os növekedés –, és ami itt összevontan, átlagosan 0,8%-os növekedést eredményez. Ha megfigyeljük Udvarhelyszék népességét, és a 2021-es „vidékiek” kontingenséhez hozzáadjuk Székelyudvarhely (34 257) és Székelykeresztúr (7379) „városi” lakosságát, akkor 114 168 az össznépség (2011), majd a tíz év múlva rögzített adatok figyelembevételével – 31 335, illetve 7224 – ez a mutató 111 697 lakost jelez (-2,16%). Jóval enyhébb az apadás az országos átlagnál (-5,2% ebben az évtizedben).¹⁹

A HÁROM „ELCSATOLT” TELEPÜLÉSRŐL

Homoróddaróc és Homoródjánosfalva jelenleg a román túlsúlyú Kaca²⁰ községhez tartozik, de megőrizte magyar többségét. Darócon 2021-ben 495 lakost írtak össze, ebből 386 volt magyar (78,6%);

18 Ide soroltuk a városi ranggal ugyan nem rendelkező Parajdot, illetve a városként nyilvántartott Szentegyházát – a helyi előljárók mind a két esetben „hibrid településként” beszéltek az általuk irányított önkormányzati egységekről.

19 REC21

20 A községközpontban 1373 lakos élt 2021-ben, amelyből 211 (15,4%) magyarnak vallotta magát. Ugyanakkor jelen van itt is egy román tudatú, bizonyos statisztikákban – amennyiben az előnyt jelent számukra – egy magát romaként meghatározó réteg is, amely adott esetben – becslést 2011) – 1118 lélek lehet (45%). Olyan magyar-cigány csoportok is vannak körükben, akik annak idején kiváltották a magyar igazolványt, illetve később megszerezték a magyar állampolgárságot, de a valós identitásuk „hullámzó”. Kaca falu népessége időközben jelentősen gyarapodott 1196-ról 1373 főre (+15,6%), vélhetően a románoknak köszönhetően, akik immár jórészt románként határozzák meg magukat. (REC21)

Homoróddaróc főutcája (A szerző felvétele, 2019)

Jánosfalván 140-et, amelyből 138 magyar identitásúnak vallotta magát. Tíz év múltán Darócon 432 (-12,7%), Jánosfalván 117 (-14,3%) volt a lélekszám. Székelyzsombor községközpontja Homoród. Itt 467 lakost regisztráltak 2011-ben (a magyarok aránya 78,5%), amely aztán 2021-re 412-re apadt (-11,7%).

Homoróddarócról 1945 és 1995 között eltűntek a szászok. Helyüket jórészt az udvarhelyszéki Hegyaljáról betelepülő székely-magyarok foglalták el az évtizedek során. Mivel megmaradtak a régi családi házak,

Székelyzsombori utcakép (A szerző felvétele, 2021)

a gazdasági épületek, az evangélikus szászok erődtemploma és iskola-épülete is – amelyben ma a Török Sándor Általános Iskola működik –, elmondható, hogy jórészt épnek számít a fútca hosszán a településkép, amelyet megbontanak itt-ott az új építmények és a beavatkozások, de közakarattal akár fenntartható is lehetne. Ami fölöttébb bosszantó és összképromboló – s a földrajzi adottságok miatt igen szembeötlő –, az az igénytelen aspektust mutató gazdálkodási formák nyoma, amelyeket a közterületen hagyott haszongépjárművek, esetlegesen elhelyezett szénabálák²¹ sokasága, a hevenyészett épületek és a közszemlére kihelyezett géproncsok jeleznek. A 13. század elején (1220 körül) épült „elődtplomból” kialakított templomvár sokak által felkeresett objektum, amelyet ugyan „kibeleztek”²², több évtizeden át, romániai költségvetési pénzből részben felújítottak, jelentős vonzerővel bír, s akár regionális hatású programok helyszínévé is válhatna. Darócnak amiatt is jelképes és kiemelt értéke van, mivel a Szászföld és a Királyföld, később pedig Udvarhelyszék, Udvarhely vármegye határfaluja, kapuja volt (még a második bécsi döntést követően is ide sorolták 1940 és 1944 között).

Székelyzsombor is szász alapítású, de eredeti népességét a járványok következtében elveszítette, már a 16. századtól kezdve a két Homoród folyásának felső szakasza mentéről érkező székelyek telepedtek ide, majd folyamatosan Udvarhelyszék más kiserégióiból jöttek, ahogyan románok is a Homoródok mentéről, valamint Dél-Erdély különböző vidékeiről. Erre vonatkozóan a 18. század elejéről vannak adatok.²³ A közigazgatási,

21 Új jelenség a körbálák megjelenése. Ahogyan növekedtek a szubvenciók, úgy sorvadt el a hagyományos takarmánygyűtés gyakorlata. Az utóbbi húsz évben eltűnt a képből a szénaboglya. A gépesített kaszálás során a fosszilis energia dolgozik. Nincs szükség emberi munkaerőre, a kaszálás mint a családi erők koncentrálsának egyik színtere megszűnt, ahogy a hozzá kapcsolható kaláka is, ugyanakkor kiment divatból az a gyakorlat is, amikor bevetették „a brazil gépsort” – ezt a sajátos kifejezést helyi cigányokra, más, alkalmilag mozgósítható, a szénacsináláshoz értő napszámosokra vonatkozóan használták (a Nagy-Küküllő és a Gagy mentén bukkant fel a tájnyelvben az ezredforduló körüli években).

22 Az 1980-as években orgonáját és bútorzatát a Szeben melletti Nagycsürre (németül: Groß-Scheuern vagy Großscheuern, szászul: Griuss Scheiern, románul: Şura Mare – község Szeben megyében) szállították. Egyik 14. századi harangját az első világháború idején – amikor hadi célokra rekviráltak fémekeket az egyházaktól (is) –, mint különösen értékes darabot, Budapestre menekítették, ma azt a Magyar Nemzeti Múzeum őrzi.

23 Ld.: Oláh Sándor: Székelyzsombor, 2000. In *Lokális világok. Együttélés a Kárpát-medencében*. Budapest, 2003, MTA Társadalomkutató Központ, 139–164. p. (Forrás: <https://mek.oszk.hu/19200/19264/19264.pdf>)

határ- és rendszerváltozások ellenére a magyar többség mindvégig domináns maradt. A magyarok evangélikus, református, unitárius és római katolikus vallásúak, viszont az a tény, hogy a többség – a feltételezett „őslakosság” – az evangélikus-lutheránus felekezetet választotta a reformáció folyamatában, tartós szász hatást, jó esetben „barcasági csángó” kapcsolatokat is jelent. Hiába volt helyben domináns a magyar vagy székely-magyar etnikum, évszázadokon át gazdasági és kulturális kapcsolatokat tartott fenn a környező falvak szász lakosságával, ami a magas- és a népi kultúrában, a földművelésben és állattartásban, de az építkezési stílusban is megmutatkozott és fennmaradt. A múlt század utolsó évtizedében tett látogatások során a főút mentén lévő utcakép siralmas képet mutatott, azonban a helyiek viszonylag hamar ráébredtek a megőrzés fontosságára. Ilyen irányú pozitív előjelű tevékenységről már Oláh Sándor társadalomkutató is beszámol az ezredforduló táján kelt tanulmányában.²⁴ Ezt követően a felújítási hajlandóság még inkább szembetűnő, ami jelzi a mentalitásváltást, a helyi ízlés alakulását és a múltból örökölt építészeti értékek fenntartását. A szomszédos egykori szász településeken, ahol ma román vagy cigány többség telepedett meg domináns elemként, ott ez a szemléletmód egyáltalán nem látszik érvényesülni, a felbecsülhetetlen értékű épített örökség romokban hever és folyamatosan pusztul. Ha jól sáfárkodnak Zsomborban a helyiek a meglévő faluképpel, a ma még romos parasztvárral, a meglévő szántó-, legelő- és erdőbirtokok kihasználásával, a szarvasmarha- és juhtartással, a kapcsolható élelmiszer- és kézművesiparral fel tudják mutatni a létezett székely-magyar-szász-román együttélés tárgyi és szellemi emlékeit, anyagilag is képesekké válnak prosperálni a helyi termelésből és az időnkénti turistaforgalomból.

Ezekkel a településekkel a továbbiakban nem foglalkozunk – maradnak „bizonyítékként” a korábban elkészült riportok²⁵ –, a statisztikákban sem szerepeltetjük a rájuk vonatkozó adatokat, hiszen az egykori Udvarhelyszék Hargita megyében levő részében „utazunk”, erre az egybe- és összefüggő tájegységre koncentrálnak összegzünk. Az viszont pozitív előjelű döntés lenne, ha mindhárom település kérné a közigaz-

---

24 Uo.

25 I. k. 85. p.

gatási beosztás megváltoztatását és a Hargita megyéhez való csatlakozást.²⁶ Ezek a közösségek „organikusan” kapcsolódhatnak azokhoz a folyamatokhoz, amelyek talán jó, és mindenképp a fejlődés irányába terelik a „szerencsésebb” szomszédságukat. Konszenzussal, közakarattal nyilvánítással és bukaresti hozzájárulással akár létre is jöhetne a sokat emlegetett területi újabb átszervezés során ez az állapot.

HÁZTARTÁSOK, BENNVÁLÓK – MEGMARADT ÉS MEGMENTHETŐ HAGYOMÁNYOS PORTÁK

Átfogó, ide vonatkozó statisztikát 2017-ből találtunk.²⁷ Ez sem pontos, hiszen nem készült egyazon időben teljes (népi) építészeti állapotfelmérés, összegzés. Történetek kutatások, a megyei tanács rendelkezik ilyen programmal,²⁸ voltak/vannak egyetemi, akadémiai, interdiszciplináris szintű, ide kapcsolódó egyszeri vagy ismétlődő próbálkozások (a Babeş–Bolyai Tudományegyetem, a Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem, az Eötvös Loránd Tudományegyetem, a Modern Üzleti Tudományok Főiskolája, a Budapesti Corvinus Egyetem, a Pécsi Tudományegyetem, a Zsigmond Király Egyetem [2018-tól Milton Friedman Egyetem], a Moholy-Nagy Iparművészeti Egyetem, a Nemzetstratégiai Kutatóintézet stb. részéről; és 2007-től komoly fórum a kétévenként megtartott Énlaka-konferenciák sorozata, amelynek munkálataiban több erdélyi és magyarországi intézmény vesz részt), ám azok térben és időben „szétszóródnak”.

A már említett Vofkori László szerkesztett egy átfogó tanulmánykötetet,²⁹ amely érinti ezt a témakört, de annak is már majdnem három

26 Ilyen községleválás több is volt a megyében. Udvarhelyszéken a két Galambfalva vált sikeresen külön, akárcsak Fenyéd és Méréfalva (mindkettő 2004-ben). Volt hasonló kísérlet még a két Sófalva részéről, de az sikertelen volt, annak ellenére, hogy az adottságok, a népességi keretek megvoltak és ma is meglennének. Az erős helyi identitással bíró Alsósófalva végül egymagában kívánt leválni (2008), de ez a kezdeményezés nem vezetett eredményre. Székelyzsomboron is próbálkoztak (1993), ott megyehatárt kellett volna módosítani, a leválás Homoród községről létre is jöhetett volna, csak hogy a központi szervek nem biztosították a község működéséhez szükséges pénzügyi kereteket. (Erről is ír Oláh Sándor az említett tanulmányban. 156. p.)

27 Az ErdélyStat – statisztikak.erdelystat.ro – készített akkor ilyen összesítést.

28 <https://epitettorokseg.ro/udvarhely-regio/> (Utolsó letöltés: 2024. december 8.)

29 Dr. Vofkori László: *Település- és területfejlesztés Udvarhely térségében. Regionális fejlesztési koncepció és területrendezési kerettanulmány*. Székelyudvarhely, 1997, 250 p. Lásd még: chrome-extension://efaidnbmnnpbpcjpcgclefindmkaj/https://adatbank.ro/html/cim_pdf1936.pdf (Utolsó letöltés: 2024. december 8.)

Atyha – Alszeg 1943 karácsonya táján (Id. Vinczeffy László családi albumából)

*Atyha napjainkban (Molnár Sándor felvétele, 2022,
az Erdélyi Mária Út Egyesület albumából)*

évtizede. Jóval a rendszerváltást követően írta, megérte ugyan a létezett szocializmus lebontását, teljesen más népeségföldrajzi, makro- és mikrogazdasági mutatókat tapasztalt, de váratlan halála miatt már nem érhetette meg, nem láthatta, hogy az újfajta kapitalizmus „még 2024-re sem készült el”, s mi, udvarhelyszékiek ma is erősen keressük benne a helyet és az irányt. De nem találjuk – holott ismét eltelt egy emberöltő...

A településkép megőrzésére vonatkozó kutatásoknak és beavatkozásoknak az a nagy baja – minden jó szándék és pozitívum ellenére –, hogy miközben elidőznek egy-egy „felkapott” településen – Énlaka, Siklód, Abásfalva kerül gyakran előtérbe –, az idő alatt a közvetlen szomszédságukban levő falvakban ez az örökség teljesen szétmállik, vagy átalakul valami mássá.

Ilyen gyors, rossz irányú változást Gyepesben, Homoródszentpálon, Felsőófalfván és Atyhában láttunk. E néhány negatív példa mellett tucatszám sorolhatnánk a „fejlesztés” során bekövetkezett változásokat, amelyeket ráadásul (!) maguk a tulajdonosok is a haladás jeleiként értelmeznek... Még a dinamikusan fejlődő népes falvakban – Korondon, Parajdon, Farkaslakán vagy akár Lövétén – is lehetett volna jobban figyelni arra, hogy bár egy-két ház sor, utca mementóként fennmaradjon, itt nem a skanzen jellegre, hanem lakott épületekre gondolunk, amelyek bizonyíthatnák, hogy azokban is lehet 21. századi színvonalon élni. Az így felmutatott örökség és annak megfelelő karbantartása – mindamelllett, hogy elvárható kötelesség lenne – növelheti a helyiek komfortérzetét és erősítheti a település vonzerejét.

Itt érdemes megjegyeznünk, hogy nagy hibát követünk el, amikor erőltetjük a turizmust és azt majdnem kizárólagos húzóerőként emlegetjük. Ezen a téren évtizedek óta léteznek aktív települések,³⁰ hiszen a helyi erőforrások – gyógyvizek, altalajkincsek, természeti környe-

---

30 Több helyi érdekeltségű, kiemelt idegenforgalmi jelentőségű községet („zone/comune turistice de interes local”): Parajd, Korond, Farkaslaka, Zetelaka, Varság; illetve üdülőhelyet (stațiuni): Homoródfürdő, Hargitafürdő tartunk számon. Több minősítési folyamat jelen pillanatban (2024 decembere) is zajlik.

zet –, a vallási, a néprajzi hagyományok, a sportolási lehetőségek valósággal provokálták ezt az ágazatot, és magától értetődően jelentkezett a kereslet. De a turizmusnak akkor van értelme, ha a különböző gazdasági szereplők közvetlenül kapcsolódhatnak rá, az ellátás, a teljes gasztronómia, a kiszolgálás is helyi forrásokból, helyi munkaerővel, helyi nyers- és alapanyagokból történik, amelyek mellé csak ritkán kell igényelni a külső struktúrákat. Csak néhány példát említünk: hús, zöldség, gyümölcs, szeszesitalok, üdítők biztosítása helyi beszállítók segítségével, akik – nyilván – a maguk vagy a közvetlen környezetükben előállított alapanyagokból kínálják eladásra szánt termékeiket. Amennyiben van belső piac, ha létezik megfelelő színvonalon, kellő mennyiségben helyi termelés, és az beilleszthető a közéletmezési, közegészségügyi standardokba – akkor van igazán hozadéka az idegenforgalomnak.

Udvarhelyszék vizsgált területén 34 069 lakóingatlant számoltunk.³¹ Igyekeztünk úgy beszerezni az adatokat, hogy kiiktassuk a többszörös számbavételt – társasházakat és a két vagy több háztartást befogadó ingatlanokat egy „élelsrukek” vettük –, illetve besoroltuk a lakatlanul álló bennvalókat is, amelyek főleg a kisebb településeken gyakoriak, de nagy részük hagyományos, vagy küllemében akár visszaállítható lenne, ha mutatkozna rá hajlandóság. Ezzel a módszerrel 969 kiválóan vagy legalább valamelyest jól konzervált portát írtunk össze, nem számított, ha romos csűr vagy szín tartozott hozzá, „egészukek” számoltuk; viszont ha tájidegen anyaghasználatot észleltünk – amikor vasból hegesztett, esetleg fémlemezéből vagy műanyagból készült kerítést/kaput, színes cserepet láttunk –, azt kivettük innen, és a feljavítandó/megmentendő csoportba soroltuk. Így az összesből 2,85% található jól konzervált állapotban, lakják, időnként nyaralóként vagy második „rezidenciaként” használják, bérbe adják, esetleg tájházként üzemeltetik.

---

31 Amikor lehetett, magunk számoltuk a bennvalókat (néhány esetben pontos leírás/leltár áll rendelkezésre – Énlaka esetében például 80 élelsrukek), máskor pedig a polgármesteri hivataltól kértünk számadatokat. Amennyiben egyéni számlálás-kor nagyobb lett az eredmény, engedményt alkalmaztunk: a nagyobb adatot használtuk, olykor jelentékenyen megnövelve így a „visszaállíthatók” kontingensét.

„Csend-élet” Székelyszentmiklóson (A szerző felvétele, 2021)

Egyfajta „aranytartaléknak” számít a visszaállítható csoport: 2378 bennvaló, ami az összes 6,98%-a. Megfigyeltük – néhány községközpontot leszámítva –, hogy többnyire a kevés lélekszámú és félreeső településeken maradtak meg nagyobb arányban ilyen hagyományos házak (Siklód, Tordátfalva, Bágy, Székelypálfalva, Homoródkeményfalva, Abásfalva, Székelyszentmiklós stb.). A helyzet azonban napról napra romlik, gyorsan változik, amit ma látunk, holnap már nem biztos, hogy ott lesz a helyén.

MI LENNE A TEENDŐ?

Mi lenne a teendő, hogyha mutatkozna valódi összefogás, olyan stratégia, amely arra törekszik, hogy kiemelve a sajátost, az erdélyi, a székelyföldi építészet motívumait és anyaghasználatát. Néhány községben a helyi vezetők, de az építőiparban dolgozók és a tulajdonosok maguk is elmondták, hogy fokozottan vigyáznak arra, lehetőleg ne használjanak látható tájidegen anyagokat, olyanokat sem engedélyez-

nek, amelyek színvilága elüt a megszokottól. Fölöttébb ritkán fordul elő a vidékre nem jellemző vakolatminták, bádogozás használata, de amennyiben egy ilyen jelenség felüti a fejét, akkor ragályossá válik. Az újonnan építkezők egymást túllicitálva húznak fel „cigoda”³² jellegű építményeket. Néhány éve mi magunk is tanúi voltunk egy hasonlóknak az egyik, „esztétikai szempontból fertőzött” településen, amikor örömmel újságolta a tulajdonos vagy egy hozzá közel álló személy, hogy milyen szép, ami épp alakul, valósággal kérlelt minket is, hogy igazoljuk a kijelentését: – Ugye milyen gyönyörű, főnök úr?! Majd hozzátette: – Jöjjenek vissza holnap, amikor tesszük fel a „turnuléceket”! Kicsit el kellett gondolkodnunk – elvégre mi a székely enklávéban élünk, valamiféle burookban, ahol a román nyelv használata nem magától értetődő, nem mindennapos –, hogy az mi lehet, aztán rájöttünk: a turnuléc, az turnuléc!...³³ Annyit még hozzá kell tenni, hogy ezek a házak általában a főút mentén épülnek, és egyre több ilyen lehet látni. Mihelyt egy megjelenik, gombamód emelkednek mellettük a többiek is. Ebben a faluban az „öslakos” székely-magyar parasztok levonulnak az országút mentéről, eladogatják a telkeiket, s hátrább húzódnak, ahol aztán maguk is az új módi szerint építkeznek, mert jó „lelépési pénzt” kaptak... Gyakran mediterrán jellegű családi házakat, mert olyant már láttak valahol... A „formai tobzódásnak” pszichológiai okai lehetnek a cigányoknál, valamilyen belső frusztrációt vetít ki a valóságba, a dolognak talán tudatalatti gyökerei is vannak, valahonnan távolról hozott élmények, hiszen ezek az építmények valóban pagodaszerűek, arra hivatottak, hogy a feltörekvést, a révbe érkezést, az anyagi jólétet és a biztonságot, a táj, a hely fölötti uralmat igazolják. Ez nemcsak a

32 A cigoda a *cigánypalota* és a *pagoda* szavak összevonásából keletkezett. Talán a *Népszava* című napilapban írták le először újságcikkben (2004), van erre hivatkozás, bár a világháló elérhető médiafelületein magát a kapcsolódó publikációt jelenleg nem lehet megtalálni. Az utóbbi évtizedekben ez a kifejezés általánosan ismertté vált, Kárpát-medence-szerte elterjedt a magyar nyelvben. A mai román nyelvben: *palat țigănesc* – azaz: *cigánypalota*. A „cigánybarokk” ma már képzőművészeti alkotásokon is megjelenik, lásd Eröss István *Paplanok 4* (2010) című művét (Forrás: <https://eloszekelyfold.ro/2020/09/28/charta-xxi-banffyhungad-kimittud-124/>)

33 A turnuléc jelentése: *tornyocska*, azaz: *turnuleț* (román). Itt kívánjuk megjegyezni, hogy a zárótanulmányunkban helyenként közölt (népi) idézetek valós személyek részéről hangzottak el. Nem kívántuk külön megnevezni őket, így, névtelenül közöljük, ezáltal elvonatkoztatathatunk, általánosíthatunk, hiszen több helyen is tapasztalható negatív vagy pozitív jelenségekhez kapcsolódnak.

Székelyföldön jelenik meg, hanem Bánffyhunyadi, Tordán, Vajdahunyadon is – ott érdemes kinézni a várkastély egyik nyugatra néző ablakából, ha nem akarunk közelebb menni –, de talán a legjellemzőbb példa a Kárpátokon túli területeken jelentkezik, tehát nem csupán erdélyi jelenség (!): a Teleorman megyében található Buzescu településen épült ki a „romániai Beverly Hills”, ahol több utcányi 3-4-5 szintes, tortaszerű építményeket lehet látni, amely jórészt Nyugat-Európában szerzett bevételekből származik. Nem csupán szimbolikus ez a térfoglalás, hanem valóságos üzenet: a romákkal itt mindenképp számolni kell.³⁴ Még Székelyföldön is. Az Európai Unió lehetővé tette számukra a széles körű mobilitást – erre is van némi gúnnyal vagy irigységgel megfogalmazott megállapítás székely-magyar részről: „*hadd menjenek, mert az nekik való, azt szerették örökké, az úton levést*” –, s a több országban megszerzett jártasság, az idegen nyelvek ismerete, kereskedéssel, munkával, a szociális háló kihasználásával, a szürkegaz-

34 Az 1990 után tartott népszámlálások alkalmával e népcsoportnak, nemzetiségnek is adott a lehetőség, hogy nyilatkozzon identitása kapcsán: 2011-ben 621 573 román számoltak az országban, 2021-ben viszont 1 232 797 főt. A cigány népességen belül – hivatalosan – 105 000 magyar anyanyelvű az ErdélyStat szerint. Ez nyereség, hiszen a romániai magyarság a statisztikák szerint így (még) a második nemzetalkotó etnikum. A becslült (és a tényleges) lélekszám azonban ennek akár kétszerese is lehet. Közép- és Dél-Erdélyben gyakorlatilag elfoglalták a szászok helyét, olyannyira, hogy egyes településeken már többségbe is kerültek. Egységes politikai és kulturális megjelenésüket a társadalomban a közös nyelv hiánya akadályozza – különböző dialektusokat beszélnek / nem beszélnek egyet sem anyanyelvüként –, illetve látszólag vagy valóságosan is asszimilálódnak ahhoz a többséghez, amely mellett élnek, ahonnan bizonyos csoportjaik, amennyiben abból valamilyen előnyük származik, visszatérnek eredeti identitásukhoz. A riportok keletkezése idején különösebben nem vizsgáltuk a Székelyföldön kívüli roma közösséget, de két alkalommal is „szembejött” velünk a téma: Kaca községben (2021. december 8.), ahol a helyi tisztségviselők beszámoltak a „nemzetiségi ingadozásról”; ott 22,5% volt a romák aránya (2011), ami 539 fő, viszont ebből mindössze 7 (0,3%) vallotta roma anyanyelvűnek magát; községi szinten becslült lélekszámuk 1118 (45%), közülük 322-nek (29%) volt magyar az anyanyelve. (REC21) Szeben megyében, Újegyház faluban, községközpontban (Nocrich, Leschkirch), annak ellenére, hogy rossz családi helyzetben élő és/vagy hátrányos helyzetű gyermekek és fiatalok integrálásával foglalkozik egy alapítvány az egykori evangélikus parókia épületében és annak telkén (Nocrich Scout Centre H. C. Habermann – Hans-Christian Habermann [1938] mérnök-vállalkozó tiszteletére; a látogatás és „mintavétel” 2022. február 10-11-én történt), a roma etnikum – bár az is egyértelmű, hogy 1989 előtt a Kárpátokon túlról telepítettek egész családokat a helyi állami gazdaság munkaerő-szükségletének lefedésére a kivándorolt szászok ingatlanaiába, miként az is, hogy létezett ott korábbi, látványosan gyarapodó roma közösség – csoportja nem jelenik meg a statisztikákban: községi szinten a 3188 regisztrált lakos 87%-a román, 0,35%-a „más etnikumú”, 12,05% pedig „ismeretlen” a 2021-es évben tartott census alapján.

Cigánybarokk Vajdahunyadon (A szerző felvétele, 2017)

daságban folytatott tevékenységekkel, amely formába sok egyéb is belefoglalható.

Ide kapcsolódóan van egy másik történet is, amelyet a helyszínbemjárások idején hallottunk: új fémlemezket vásárolt egy atyafi, vápaelemeket és egyéb bádogozást kívánt készíttetni az újrafedett házára. Értelemszerű volt, hogy igénybe vette egy közelben lakó szakember munkáját. „Szóltam neki, hogy megyek ekkor s ekkor. Megegyeztünk az időpontban. Évek óta nem jártam bé a kapujukon, menyek, s há’ látom, hogy a házuk végibe’ kicsi műhelyt építettek. Mondja a purdú – nekem purdú, mert él az apja, velem egyidős forma, s azótától ismerem ezt a gyermekit, amikor csak akkora volt, mint a kujakom –, hogy várjak egy kicsit, me’ jön, csak átöltözik. Aztán jött is, overall rajta, kesztyű. Megyünk bé a műhelybe. Mingyá’ békapcsolta a laptopját. Van neki hezza programja, mondta, s meg is mutatta, hogy milyen. Kiszámítja az optimális vágási vonalakat, s felosztja neki a szoftver úgy, hogy semmi hulladék nincs, vagy nagyon kevés. Mutatta. Tényleg jól nézett ki, s közben számolt, hogy mi mennyi. Ennyi s annyi. Megmondta, hogy vihetem nyugodtan, lézerrel fogja vágni. Hogy igazolja a tudását, megmutatott pár fotót a monitoron. Megnéztem, s há’ mit láttam? Ott volt a purdú, tényleg, s

még vagy kettő a párizsi Notre-Dame tetején!... És még egyebütt is. Ilyen referenciái voltak neki. Aztán ügyesen megcsinálta.”

Hargita Megye Tanácsa elindított egy hagyományos házakra vonatkozó építészeti programot, amely nem volt sikeres. Legalábbis nem látni azt, hogy annak szellemében történének a bejárt területen felújítások vagy új építkezések. Aki annyira elszánt volt, az maga tervezetett abban a modorban, vagy önerőből „mentett” át – olykor költöztetést követő újjáépítéssel – egy-egy régi bennvalót.

A használatból kivont csűrökkel kapcsolatosan is született összefoglaló tanulmány/kiadvány,³⁵ ilyen téren és ebben a szellemen viszont láthatunk megvalósult felújításokat. Megemlítendő, hogy a média jóvoltából kiemelten népszerűsített objektum mellett, tanúi lehettünk néhány kiváló magán- és civilkezdeményezésnek (Atyha – Kakasülő Galéria, Farkaslaka – Kultúrcsűr, Homoródalmás – Kézműves Kultúr-csűr), ezeket saját eszközeinkkel – nem csupán a jelen kiadványban – mi is dokumentáltuk. Érdeemes ezekre a projektekre figyelni, hiszen kulcsfontosságúak. Csűrök esetében az lenne a nagy áttörés, ha egész csűrsorokat, több szomszédos épületet ismét használatba tudnánk helyezni az újragondolás által, hiszen minden ilyen akciónak településképvédelmi hatása lenne.³⁶ A fantázia a csűrök kapcsán úgymond végtelen: lakást, panziót, foglalkoztatóházat, sajtomanufaktúrát, asztalosműhelyt, rekreációs központot lehet elhelyezni bennük. A tulajdonosok számára nagy nyereség, hiszen meglévő telken, meglévő objektumban gondolkodhatnak, azt fejleszthetik kellő fantáziával, valamelyest olcsóbban, mintha újat kellene vásárolniuk/építeniük, s ugyanakkor alázattal viseltetnek az elődöktől örökölt hagyaték és a hagyomány iránt.

---

35 *Csűrjeink újrahasznosítása.* A projekt kezdeményezője/lebonyolítója a Csík-Gyimes Natúrpark Egyesület volt, amely Esztány Győző építész koordinálásával (2015) erről háromnyelvű – magyar, angol, román – katalógust is megjelentetett: https://issuu.com/esztanystudio/docs/csurjeink_ujrahasznositasa_a3. A továbbfejlesztett változat – II. kiadás, 2018 – a világhálón ugyancsak fellelhető: <https://www.esztanystudio.com/szekely-csur-ujrahasznositas>. A riportok készítése idején három „revitalizált” csűrt mi is dokumentálhattunk (Homoródalmás, Kányád, Csehétfalva), amelyekben életvitelszerűen laknak, dolgoznak, kulturális tevékenységet folytatnak a mostani tulajdonosok. (2024. december 8.)

36 Ilyen volumenű megvalósításra ez idáig egyedül László János vállalkozó volt képes, aki az általa megvásárolt bennvalókban néhány csűr is felújított az utóbbi másfél évtizedben.

Nem mellékes az sem, hogy az utóbbi évtizedben több udvarhelyszéki településen közösségi, egyházi tulajdonban levő épületen történtek komoly felújítások – Lövétén a Népiskola, Székelyderzszen a Régi Iskola –, amelyek követendő minták. Homoródalmáson is így rehabilitálták az unitárius egyházközség parókiája udvarán levő a csúrt, és építettek fel hozzá illeszkedően egy új ifjúsági és konferenciaközpontot; Oklándon az unitárius templom szomszédságában levő ifjúsági és kultúrotthont – tulajdonképpen a hittanteremként ismert objektumot – sikerült újra rendeltetésének megfelelő állapotban visszahelyezni a gyülekezet szolgálatába. Különösebb hírverés nélkül újultak meg itt-ott kultúrházak, iskolák és polgármesteri hivatalok. Egyik-másik jól sikerült, javítja a településképet, visszautal arra az örökségre, amely a népi motívumkincsből, illetve az Osztrák–Magyar Monarchia, a dualizmus korából származik, s annak a példátlan fejlődésnek a hozadéka, amely – a sok negatívum és gátló tényező ellenére – 1867 és 1914 között itt lezajlott. Fontos megjegyezni, hogy a községeknek is volt Udvarhelyszéken polgári/közigazgatási/„urbánus” jellegű „centrumuk”. Ilyen lepusztult környezetet az egykori járásszékhelyen, Oklánd központjában lehet ma is látni. Másik jellegzetes épület az egykori városháza Nagyaluban – Szentegyháza falusi övezetében, szemben a Gábor Áron

A felújított lövétei Népiskola (A szerző felvétele, 2023)

Művelődési Házzal –, itt székeltek egykor Székelyváros/Oláhfalú³⁷ törvényhatósági jogú város tanácsa.

Romániai és magyarországi pályázati keretekből, valamint az Európai Unió forrásaiból is jelentős pénzek érkeztek udvarhelyszéki felújításokra.³⁸ Az utóbbi évek legnagyobb volumenű programjának eredményei mostanában kezdenek megmutatkozni. Amennyiben minél több ilyen elképzelés válik valósággá, akkor annak már jól látható nyomai lesznek.

A BÁNJA-E A SZÉKELY?... PROJEKT ÉRTELME ÉS LÉNYEGE

Minden szempontból komoly eredménynek számít, hogy a riportszorozat Udvarhelyszék falvairól elkészülhetett. A munkatársak külön megköszönik mindazok szíves közreműködését, akik valamilyen szinten – községi tisztviselőkként, lelkészekként, pedagógusokként, társadalomkutatókként, vállalkozókként, tulajdonosokként vagy felelősséget érző egyszerű polgárokként – segítették a munkánkat az évek során. Külön köszönet jár a támogatást nyújtó közalapítványoknak – a Bethlen Gábor Alapnak, a Communitas Alapítványnak, a Csoóri Sándor Programnak –, amiért befogadták és támogatásban részesítették a pályázatainkat. A hozzánk közel álló vállalkozások és vezetőik, tulajdonosaik hathatós segítségét szintén örömmel nyugtáztuk, itt elsősorban László János „nyugalmazott” ügyvezető-tulajdonos magánemberként nyújtott segítségét és az Arkum Cégcsoport hozzájárulását kell említenünk, de jól jött Szőke Domokos mérnök-vállalkozó éves rendszerességgel érkező támogatása is, aki az anyagiakon túl több alkalommal tanácskozási helyszíniként ajánlotta fel az általa üzemeltetett Zétavár Panzió és Kemping nagytermét, szintén támogatói jó szándékot jelentett Bálint Gáspár – a MedoConstr Kft. tulajdonosának – segítsége, illetve az utóbbi évben (2024) a Kolozsváron élő Szabó Gyöngyvéré, az Exing Construct Kft. részéről, aki önként kapcsolódott a támogatói körhöz.

37 Az 1848-as, agyagfalvi, székely népgyűlésen veszik jegyzőkönyvbe Szentegyházafalut Kápolnásfalúval együtt, Székelyváros néven, 1872 és 1876 között Oláhfalú néven törvényhatósági jogú város, majd 1877-ig rendezett tanácsú város.

38 Ez *A hagyományos falu útja* [Drumul satului autentic] nevű program. Ennek keretében Etéd és Homoródszentmárton községben láttunk megvalósulás alatt levő felújításokat. Etéden négy objektumot adhattak át (2024), amelyek egy része magántulajdonban van, de az az elvárás, hogy azokat meg kell nyitni a közösség és a látogatók előtt, kapcsolódó programokat kell bennük megvalósítani.

A riportsorozat egy részét a *Hargita Népe* és a *Háromszék* napilapok, azok internetes változatai (is) közölték. Úgy tűnik, hogy Háromszék esetében az együttműködési hajlandóság a továbbiakban is fennáll, ami nagy segítség, hiszen az olvasók megismerhetik a munkánkat, megkedvelhetik azt a fajta tevékenységet, amelyet népszerűsíteni igyekszünk. A saját honlapon, illetve reméljük, hogy egyéb fórumokon is folytatódhat a publikálás, amikor más régiókban kezdünk működni, illetve elkészülnek a publikálásra szánt riportok. „Koncertet játszunk, amelyhez megvan a kotta és a hangszer. Csak olvasni kell tudni belőle és megszólaltatni az épített zenét.”

Székelyföldi kortársaink közül Köllő Miklós építész foglalja össze a leglényegretörőbbben egy frissen megjelent munkájában³⁹ a teendőket: „Furcsa, ha építésként azt mondom: nem a szegényes anyagok házi készítésű szükség szerkezetei a szégyellnivalók (sőt ma ezt kézműveseknek hívjuk, és igazából újrafelfedezzük, mentjük a régiből, mi menthető, és kísérletezünk, hogyan lehetne a hagyományos mesterségeket hasznosítani a kortárs építészetünkben). Nem lesz minden egyből tökéletes, így nem lehet elvárni, hogy egy szintiszta, széles körben elterjedt székelyföldi ütős építészet a semmiből csak úgy előbukkanjon,

*Valami biztató. Új ház, új kapu Küküllőkeményfalván
(Dimén Levente felvétele, 2017)*

39 *Öreg házak új élete. Hagyomány és korszerűség – székelyföldi építészeti útmutató.* Csikszereda, 2024, Hargita Megye Tanácsa, 174 p.

és mindenki egyből felkarolja – pedig de jó volna! Alakul, vannak eredményei, és a kísérletezésnek helye kell legyen. Ezért tartom úgy, hogy nem feltétlenül az »ízléstelen« építészet a káros (vagyis ami eltér a közízléstől), hanem az, »mely szükségtelen, használatlan, tarthatatlan, és a mások – a szomszédok, az élő természet – (alapvető) igényeire fittyet hány. Vagyis értelmetlenül szabályszegő és kivagyji. Az építészet nem lehet öncélú, mindenkit egyenlően, méltósággal kell szolgálnia – kirekesztés mellett hiábavaló a szépség. Egy régió építészetét nem a csúcok, nem a remekművek határozzák meg, hanem az átlag. Ezért kell korrekt, jó épületeket létrehozunk. És ezek mindannyiunk feladatai.«⁴⁰

Ha minden jól alakul, akkor nem csupán egy könyvsorozat keletkezik, talán sikerül(het) koncentrálni az erőket, megtanulhatunk ismét összedolgozni helyi és kormányzati, civil, egyházi és vállalkozási szinteken, hogy valóban értékes, gazdasági, esztétikai, környezettudatosági vonatkozásban is megújhódott, elsősorban általunk élhető és használható vidéki környezetet adhassunk át az utódoknak itt, a Székelyföldön. Egyfajta nosztalgia ez, amely által az író megélheti a maga természetes „szolgálatigényét” és feltámasztja a transzilvanizmus éltető eszmeiségét.

Nagyjából egy évvel ezelőtt vettünk részt azon a konferencián, amelyet a gyönyörűen felújított Székely Nemzeti Múzeumban tartottak a tervezőépítés, Kós Károly születésének 140. évfordulóján.⁴¹ Akkor

---

40 I. m. 12. p.

41 *Műhelybeszélgetés Kós Károly születésnapján.* – Az Országépítő Kós Károly Egyesülés (OKKE) és a Székely Nemzeti Múzeum (SZNM) közös rendezvénye. Az OKKE és az SZNM szervezésében 2023. december 16-án megünnepelték Kós Károly születésnapját az általa tervezett múzeum felújított épületében. Egy nyílt rendezvény, műhelymunka keretében adóztak a nagy mester emlékének. Köszöntőt mondott a világháló segítségével, videón bejelentkező Kolumbán Gábor OKKE-elnök; Vargha Mihály szobrászművész, a SZNM igazgatója Kós Károly szellemisége a Székely Nemzeti Múzeumban témával tartott házigazdaként tárlatlátogatással egybekötött előadást; Zakariás Attila a SZNM-ben lezajlott előkutatásokról beszélt; Bányász József teológus-közgazdász, szarvasmarhatartó gazda Testamentum és Agrikultúra címmel mondta el kapcsolódó gondolatait; Anthony Gall, Ausztráliában született magyar építész, építészettörténész, egyetemi oktató Kós Károly öröksége a 21. században címmel tartotta meg előadását; dr. Köllő Miklós építész, egyetemi oktató, szakíró gondolatait az Ökoregionális építészet és ennek kapcsolata Kós Károllyal című előadásában foglalta össze. Ebből az alkalomból került forgalomba Anthony Gall: *A székely nemzetnek kultúrházat akartam. Kós Károly és Sepsiszentgyörgy* című kötete (SZNM – Alapfő Stúdió, 2023, 200 old.), amelyben a szerző – többekkel együtt – feltérképezte és bemutatta a Sepsiszentgyörgyön és a mai Kovászna megyében Kós Károly által tervezett és megvalósult épületeket.

felvonultak azok a csoportosulások, társadalomkutatók, művészettörténészek, építészek, akik elkötelezett hívei a témakörnek. Jól látszott, megmutatkozott, hogy Kós Károly üzenetét sikerült áthozni a 21. századba. Ebben a közvetítésben azonban vannak hiányosságok: túlságosan magasröptűek, belterjesek, szakmai berkekben látszanak működni. Ki kell vinni a témát a nép közé, a köztudatba kell helyezni, mert ez nemcsak szűk értelmiségi eszmefuttatást vagy úri passziót jelent, hanem működnie kell ott, ahonnan származik, s ahol hat és megfog az építészet valóságossága által: a tájban, a városi és a vidéki életterben.

Megválasztott tisztségviselőkkel beszélgetve ezekről a témákról, időnként felmerült az igény, hogy ők maguk is vegyenek részt az általunk szervezett konferenciákon, segítsék pozitív hozzáállással és pontos adatközléssel a munkánkat. Nem minden esetben fogant meg a kezdeményezésünk.

Volt olyan előjáró, aki a szemünkre vetette, hogy: „Mit akartok azzal a sok viskóval? Úgyis összeduavadnak hamarosan! Újat kell építeni, s minél többet, mert az a jövő, ami modern.” Elgondolását nem tudta kifejezni pontosan, de vasra, üvegre, betonra, kocsibeállóra és vaskerítésre, euró-százazrekre gondolhatott. Egy másik előjáró pedig, aki rendszeresen eljárt a programjainkra, sőt partnert látott bennünk, ezt mondogatta: „Olyan kell legyen ez a vidék, ahol mű lakunk, hogy amikor valaki a vásárhelyi repülőteret elhagyva jobbra fordul, vagy jődögél fel azon Héjjasfalvától, s áthajt a Nagyküküllő hídján, vagy Kőkösnel jön bé a Székelyföldre, mindjárt éreznie kell a látottak nyomán, hogy olyan, mintha egy másik országba került volna át.” Ez a beszéd! Gyakran azonban olyanok is vagyunk, mint a sok pénzből építkezést álmódó polgármester, vagyunk annyira korlátoltak, hogy másodszor, sőt harmadszor is visszaválasztjuk, s aztán csodálkozunk...

Végezetül, de nem utolsósorban meg kell említeni a családi segítséget. És itt az Élő Székelyföld Munkacsoport és Egyesület egyes szám első személyre vált: nem tudtam volna elkészíteni a riportokat, majd megszerkeszteni sem ezt a két kötetet, ha nem állnak mögöttem a legközelebbieik, a családom tagjai. Mert oda jutottam az évek során, hogy a kezdetben meglévő munkatársak közül gyakorlatilag mindenki félreállt menetközben, egy idő után nem tett semmit, vagy pedig

kiválasztott egy-egy tetszetős pásmát ebből a munkából, s azt végegeti. Minden felebarátunk képes a hagyományos széthúzásra és a szétfejlődésre, ha látszólag haszna van belőle. Ha nincsen, még akkor is. Ebben művészek vagyunk, akár sima magyar testvéreink, akik a székely mivolt cafrangja nélkül is képesek ilyesmire bármikor. Egyébként, ha a szöveges és a képi információk egyberostálásán túl nem lesz egyéb haszna e vállalkozásnak, akkor is megérte elkezdni és folytatni, hiszen ilyen volumenű és ennyire kiszélesített spektrummal végzett riporter és jelenfeltáró munka erről a viharvert nagytájegységről nem készült egy sem az utóbbi évtizedekben.

Új falumúzeumot avattak Etéden⁴²
(Forrás: Etéd Község Polgármesteri Hivatala, 2024)

---

42 Etéd korábbi falumúzeuma összeomlott, 2024-ben közösségi összefogással és pályázat segítségével felújítottak egy régi házat, amelynek így új funkciót találtak.

A SZÉKELYFÖLD FOLYÓIRAT DÍJAI, 2025¹

Mirk Szidónia-Kata:

IANCU LAURA LAUDÁCIÓJA

Iancu Laura nevével először a '90-es évek közepén találkoztam. A gimnáziumban működő néprajzi kör vezetője, aki történetesen édesapám volt, lelkesen számolt be arról, hogy más középiskolákból is csatlakoztak hozzájuk, és néhány moldvai csángómagyar diák is van közöttük, akik értékes gyűjtésekkel, dolgozatokkal tértek vissza a nyári vakáció után. Csángóföld reménységei, a moldvai magyar értelmiség első fecskéi – mondta. Bevallom őszintén, nemigen tudtam akkor osztozni lelkesedésében, mert habár néprajzosként ismertem a rólok szóló alapl műveket, de nem jártam Moldvában, nem ismertem személyesen egyetlen csángót, egyetlen csángó sorsot sem. Azt is csak később értettem meg, és csak később tudtam átérezni, hogy az ember miért ott a legfájóbb magyar.

Ezen első fecskék egyike volt Laura, aki ma már a moldvai magyar kultúra egyik legismertebb nagykövete, József Attila-díjas költő, a néprajztudományok doktora, a Magyar Tudományos Akadémia munkatársa. Az egyik legkeletibb moldvai csángó településről, Magyarfaluból indulva, Csíkszeredán, Szegeden és Pécsen keresztül jutott el a magyar tudományos élet élvonalába, ám sohasem feledte, honnan jött, hiszen kutatói tevékenységének fókuszában a moldvai magyarság vallásosságának vizsgálata és identitásának kérdései állnak.

De kanyarodjunk vissza egy kicsit az időben. Laurát voltaképpen az Erzsike nénihez írt leveleiből ismertem meg, jóval azelőtt, hogy személyes találkozásunkra sor került volna. Történt ugyanis, hogy 2000 januárjától Ferenczes István átvette a *Moldvai Magyarság* folyóirat kiadását, és én is a szerkesztőbizottság tagja lettem. Borbáth Erzsébet tanárnő, a csíkszeredai csángó oktatás megalapozója hívta fel a figyel-

---

1 A *Székelyföld* folyóirat 2025. október 10-én adta át idei díjait: Székelyföld-díjban részesült Iancu Laura néprajzkutató, költő és Kelemen Hunor író, költő; a Székely Bicskarend-díjat Terék Anna költő kapta, a Szabó Gyula-emlékdíjat pedig Varga Balázs. Az elhangzott laudációk szerkesztett változatait közöljük.

műnkét egykori tanítványa leveleire, amelyeket elolvasva rádöbbenünk, hogy ezek tényleg nem csupán egyszerű üzenetek, beszámolók, hanem őszinte, mély vallomások a hitről, a felelősségvállalásról, a honvágyról, az útkeresés nehézségeiről. Hadd idézzek néhány sort az első levélből: „fölfedeztem lelkem mélyén egy határozott felelősségtudatot életem iránt, Isten iránt, a magyar nemzet iránt. Szeretném tudásomat gyarapítani, s szolgálni a magyarságot – ahogy csak lehet.” Az azóta eltelt évtizedek bizonyítják, hogy Laura sohasem ingott meg ebben az elhatározásában.

Az irodalmi igényű levelek után aztán versekkel is jelentkezett. Költői indulásában meghatározó szerepet játszott Ferenczes István, aki nemcsak első kötetének szerkesztője volt, hanem további támogatója is. Évekkel később így vallott róla: „Ferenczes István gyermeke vagyok, tőle kaptam az irodalmi és szakmai közeget is, s az ő személye volt a garancia a megelőlegezett bizalomra.” Laura ma már többkötetes költő, s noha elsősorban lírikusként tartják számon, számos más műfajban is otthonosan mozog.

De ma elsősorban nem a szépíró, hanem a néprajzkutató Iancu Laurát méltatjuk és ünnepeljük. Azt a kutatót, aki nemcsak adatokat gyűjt, hanem sorsokat őriz meg. Aki olyan közösségek emlékezetét dokumentálja, amelyek évszázadokon át nyelvi, kulturális, vallási határok peremén éltek.

A néprajztudomány eszköztárával felvértezve, ugyanakkor mély együttérzéssel és személyes elkötelezettséggel fordul az emberek felé, akiknek sorsa és története munkásságának középpontjában állnak.

Nem pusztán megfigyelője, tudatos szemlélője, hanem részese annak a világnak, közösségnek, amelyet kutat, hiszen életét belülről ismeri. Éppen ezért képes meglátni és megmutatni azt, amit más talán észre sem venne. A gyűjtés nála nem egyoldalú „kikérdezés”, hanem bizalmon és kölcsönösségen alapuló beszélgetés, az adatközlők pedig egyenrangú partnerei.

Néprajzi gyűjtéseket, kutatásokat már egyetemista korában végzett, ennek első eredményei a két magyarfalusi mesegyűjteménye: a *Johófiú Jankó* és az *Aranyréce*, valamint *Magyarfalusi történetek* című fényképmonográfiája. Aztán diplomás etnográfusként szinte évente jelentkezett

önálló kötetekkel a moldvai magyarok ünnepi szokásairól, a moldvai katolikusok vallásosságáról, történetükről és elcsángósításukról.

Vállalásainak, szolgálatainak számát sorolni is nehéz lenne, mi őszintén örülünk annak, hogy rendszeresen kapunk tőle kéziratokat.

Ha magyar, miért csángó, ha csángó, miért magyar? című tanulmányában arra keresi a választ, hogy vajon mi készítette a 19–20. század magyar utazóit, kutatóit, hogy a Moldova területén élő magyar nyelvű, döntően római katolikus vallású népcsoportból, a csángó jelző alkalmazásával, a megkülönböztetés és az elkülönítés révén „létrehozzon” egy új népcsoportot, „csángók” néven. A kérdésfelvetést az is indokolja, hogy míg a magyar köztudat már a 19. század elején Moldvában élő csángókról beszélt, a moldvai magyarok nagy többsége még a 20. században sem találkozott ezzel a kifejezéssel.

A magyar nyelv kiszáradásának oka című írásában egy moldvai születésű páter papi életpályájának bemutatása révén bepillantást nyerhetünk az 1950-es évek papnevelő intézetébe és a moldvai katolikusok vallásos életébe.

Egy másik dolgozatában azt vizsgálja, hogy vajon a Ceaușescu-érában, 1967 és 1989 között az olvasók mit tudhattak meg a moldvai magyarságról azokból a sajtótermékekből, amelyek a hétköznapi életet, a korabeli általános állapotokat érintették.

A júliusi számunkban megjelent legutóbbi tanulmányában pedig a csángó himnusz keletkezéstörténetét vázolja fel. Annak jár utána, hogy az első ízben 1866-ban *Csángó szomorúság* címmel megjelent vers miként terjedt el a Kárpátoktól nyugatra élő magyarság körében, ki zenésítette meg, és végül hogyan vált csángó himnusszá.

Kedves Laura! Fogadd elismerésünk, tiszteletünk és szeretetünk jeléül ezt a díjat! Együttműködésünket már évtizedekkel ezelőtt megpecsételtük, és nem hiszem, hogy ezen bármi is változtatni tudna a jövőben.

Fekete Vince

IFJÚSÁGI KLUB

ROMÁNC

Laudáció helyett Kelemen Hunornak

Mit is csinálhatnának ebben a városban ahol csak egy mozi van ott is többnyire román filmeket meg réges-régi amerikai westerneket vetítenek ezek mentek apja-anya gyermekkorában is annyi csak annyi különbséggel hogy most már orosz filmek sincsenek mert itt van ez a peresztrojka úgyhogy azok sem mehetnek egy alagsor félhomályában ülnek olyan szag van mint egy dohos pincében a csiszolatlan hajópadlót motorolajjal kenték be a rozoga asztalok mellett csak néhányan ülnek szörpös vizet kortyolgatnak a sok mosástól megsárgult műanyag poharából volt egy féldecinyi bastion konyakjuk de az is elfogyott és a diana sorsborszesz is amit olcsón be lehetett szerezni a patikából délelőtt tízóra után de az is kiürült a táskájukból félhomály van abban ülnek mintha észre sem vennék a lányokat nézik miközben Stela Enache vagy Angela Similea vagy Margareta Pâslaru vagy valaki más szenvedélyesen énekel a szerelemről a fekete-fehér képernyőn a szerelemről ami ugye elmúlik és nem jön vissza soha máááár mint ahogy a nyáááár is és az őőőős jön és az is eeeeeel-múúúúúliiiiik nézik ahogy nagy beleéléssel széles gesztusokkal vonaglik csillogó-villogó nadrágjában horgolt felsőjében a falra szerelt tévében és rágyújtanak fűjják a füstöt kortyolgtják a szörpös vizüket nézik az üres

poharuk fenekét odapillant látja hogy egy lány feléje fordítja a tekintetét aztán lesüti a szemét ha ő visszanéz rá és a falhoz bújik amikor a szűk udvar mögött fel-felugat egy-egy házőrző kutya mint a valóság is a nyolcvanas évek eleje-közepe-vége ahogy betüremkedik amiből rövid időre percre pillanatra csak de sikerült kicsusszanniuk...

Fekete Vince
A SEMMI

Laudáció helyett Terék Annának

Azt mondták hozzák vizet borvizet nekik a borvízről vettem a literes üvegeket és a drót üvegtartóba raktam s irány a borvíz-pataka de nem álltam meg a küpünél ahol már nagyon sokan váraoztak üvegekkel korsókkal hogy *kicsapják* a borvizet minden hétvégén így szokták s aztán arra hogy sorra kerüljenek hogy kivárják a sorukat szóval nem álltam meg a váraozók között nem álltam be a sor végére hanem kimentem a Kicsifenyőhöz ahol a múltkor egy fához kikötözött szamarat vertek ostorral a legények és megkerestem a helyet a dugás az elrejtés helyét ahol még gyerekkorunkban eldugtuk elrejtettük egy nagy kő mögé az értékeinket egy öngyújtót valamelyikünk nagyapjáé volt azt hiszem gombfocit kártyát és egy kis zászlót amit mi fabrikáltunk magunknak és az volt a harcizászlónk noha soha nem harcoltunk nem kellett senkivel sem leültem a kőhöz üres volt a lyuk nem volt alatta semmi hiába mozdítottam el toltam félre

a lyuk előtti nagyobb követ de nem is lehetett mert legalább húsz esztendeje hogy itt játszottunk a szomszéd fiúkkal és csak ültem ott mert egy kicsit ülni akartam csak bámulni csak nézni ahogy megy le a nap arra gondoltam hogy vajon ilyen-e annak a látványa vajon ha teszem azt a földgolyó túlsó oldaláról nézik... valakik vagy netalán az űrből állítólag oda is felmentek már jó ideje annak arra lettem volna kíváncsi igazából igen csak arra és csakis arra mialatt ott üldögéltem a tátongó rejtekhely a kifordított kőfedő mellett azt szerettem volna megkérdezni valakitől de olyantól aki választ is tud adni rá hogy ugyanaz a napkorong látható-e majd amikor meghalok abból a másik vagy más világból abból a túliból ahová... vagyis onnan a semmiből mi látható majd és hogy vajon ilyen-e? vagy nem...

Zsidó Ferenc

SÚLYPONTON TÚLI LÉTÁLLAPOT

Varga Balázs Szabó Gyula-emlékdíjához

Az elmúlt években több olyan szerzővel találkozhattunk, aki némi-képp talán megkésve, pályája derekán, különböző vargabetűk és énkeresések után talált rá az irodalomra, hogy aztán az meghatározóvá váljék életében. Említhetnénk példaként Tompa Andreát vagy Mátyus Melindát, de hogy szorosabban a témánál, vagyis a kötettel még nem rendelkező, pályakezdő Szabó Gyula-emlékdíjasoknál maradjunk, a 2022-ben díjazott Bangha Mónika életébe is viszonylag későn „toppant be” az irodalom, de tavalyi jutalmazottunk, Horváth Szekeres István is elég későn vétette észre magát tollforgatóként.

Idei díjazottunk, Varga Balázs is számos vargabetűt írt le – mi mást írhatott volna, nomen ist omen –, hogy néhány éve rátaláljon a költészetre, ami új dimenziót hozott számára. Úgy is fogalmazhatnánk, viszonylag későn, de nem túl későn, kis túlzással élve szinte megváltásként jelent meg életében a vers.

Varga Balázs olyan költői alkat, aki elsősorban befelé figyel, az érzetekre, a zsigeri dolgokra, azokat pászítja össze a külvilág elemeivel, képpé változtatva azt, ami nehezen kimondható. Az olvasó úgy érzékeli, a színész Varga Balázs számára a költészet ajándék, nyitás, új utakon való elindulás lehetősége, a belső szabadság megtalálásának ígérete.

Szabadverseket ír, de azoknak van egy sajátos ritmusuk, lüktetésük, belső zenéjük. Mintha a háttérben a színészagy is munkálkodna: az előadhatóság lényeges szempont a versei esetében. Varga Balázs alkotásain tehát érződik a kimondás öröme, a szorongás szavakba öntésének megkönnyebbülése, a gyermekkori traumák kimondásának felszabadító hatása, de ami lényeges, hogy ezeknek az élményeknek, érzeteknek, emlékeknek poétikailag érvényes, a befogadó által dekódolható nyelvi formát tud adni, metaforizálás, „megemelés” révén át tudja minősíteni költészetté. Költői jelentkezésének újdonsága ebben áll, ezért tartotta őt érdemesnek a *Székelyföld* szerkesztősége a Szabó Gyula-emlékdíjra: nagyon bensőséges, nagyon alanyi, de nem szenvelgő traumaköltészet az övé, és megvan benne a kívülről látás és láttatás nyugalma, bölcsessége is. A kor, a tapasztalat tehát egyértelműen előnyére válik ennek a lírának – huszonevesen nem lehetne efféle szelíd eleganciával írni ilyen súlyos dolgokról. Akkor egy sokkal vehemensebb, fájóbb és szenvedőbb költészet született volna meg, így, a fájdalmakra sztoikus nyugalommal való tekintés olyan belső vibrálást produkál Varga Balázs verseiben, ami figyelemre – és díjazásra – méltó.

Ahogy a *Székelyföld* októberi számában megjelent, *Vízre dőlt jegenye* című versében fogalmaz: „abban a súlyponton túliságban / de még nem beelésésben / akkor lefényképezett az isten / kimerevített otthagytott / a képben azon bajlódom / azóta is a / visszabilenésen / beelésésen.” Ebben a súlyponton túli létállapotban, a visszabilenés és beelésés köztesében születnek tehát Varga Balázs versei, feszültségben és elengedésben, kérdésben és megértésben, fájdalomban és az általa generált katarziszban. A költészetben nem a fájdalom az kunszt – tudjuk,

abból mindenkinek van –, hanem: megtalálni hozzá a kimondás módját, a megszólalás nyelvét, az adekvát formát. Varga Balázs nem poeta doctus, de ösztönös tehetségként nagyon jól ráérzett erre, így szavai nem hatásvadász ömlengések, nem is csupán néma tátogások, hanem a feszültségek képpé szelídítése révén költészetté válnak.

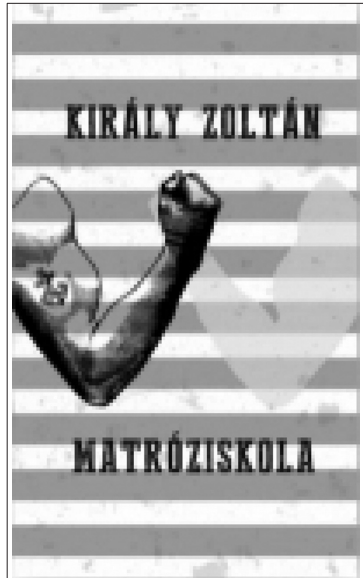
Gratulálok a Szabó Gyula-emlékdíjhoz!

Gálhidy Péter: Szív

Borsodi L. László
MATRÓZKÖLTÉSZET¹

Akárhóvá tekintünk a magyar költészet történetében, a magyar költők soha nem engedhettek a l'art pour l'art kísértésének, hogy bezárkózzanak az elefántcsonttoronyba. A társadalmi-politikai történések mindig úgy alakultak a kelet-közép-európai, ezen belül a magyar történelem folyamán, hogy az adott korban érvényes értelmiségi státus és költőszerep szerint vagy tevőlegesen is részt kellett venniük azokban, vagy alkotásaikkal reflektálniuk kellett mindarra, ami végbemegy körülöttük, velük és általuk is. Elég csak a klasszikusokra, Balassira, Zrínyire, Kazinczyra, Petőfire, Adyra vagy a transzilvanistákra gondolnunk. A vázlatos, inkább a példálózás kedvéért való felsorolást természetesen ki lehetne terjeszteni a 20. század második és a 21. század első felének poétikáira is, de kellőképpen kifejtett magyarázat hiányában (amire jelen írás keretei között nincs lehetőség) eleve kudarcra ítélt vállalkozás lenne. Ezért csak arra a megállapításra szorítkozom, hogy a kései és a posztmodernség lírikusai többségének életművében poétikai-esztétikai, nyelvfilozófiai – és még ki tudja, hányféle – meg gondolás okán nem élvezett ugyan elsőbbséget a szavakkal történő közéleti szerepvállalás, de nem is számolódott fel. Miután a kommunista diktatúrák bukását követően a Buda Ferenc, Csoóri Sándor, Farkas Árpád, Kányádi Sándor, Nagy Gáspár vagy Szepesi Attila költészetéből

---

1 Király Zoltán: *Matróziskola*. Kolozsvár, 2024, Erdélyi Híradó Kiadó – Sétatér Kulturális Egyesület.

kiolvasható Illyés Gyula-i alapozású közéleti/közösségi költőszerep (e két fogalom tisztázása is megérne egy külön írást) részben érvényét veszítette, csupán egy-másfél évtizednek kellett eltelnie ahhoz, hogy az 1960-as évek második felében és az 1970-es évek elején-közepén, illetve az 1990-es évek második felében, a 2000-es évek elején született költők közéleti kérdésekben megszólaljanak. Természetesen más, a saját koruk kihívásaira érvényesen reflektálni akaró, a társadalom pluralizálódásának következtében elődeiknél összetettebb, nehezebben körvonalazható problémaköröket és azokra adható válaszlehetőségeket igyekeztek megfogalmazni. Íme, néhány téma a teljesség igénye nélkül: a mai középgeneráció szövegeiben a kommunista múlttal való szembenézés és elszámol(tat)ás, a demokratikus világ és kapitalizmus torzulásainak szavá tétele, az új politikai elit hibáinak és bűneinek a bírálata; a posztkommunista éra első évtizedében és az ezredforduló körül született fiatalok lírájában a globális szorongás, a társadalmi elidegenedés, a technológiai fejlődéssel összefüggő elgépiesedés, az elszegényedés, a családon belüli erőszak stb. Mindeközben az 1950-es években születettek – főként az erdélyiek – sem hallgattak el, csak áthangoltak, és új esztétikai alapokra helyezve alakították tovább lírájukat. (Bármiféle névsorolvasástól szintén a bővebb indokolhatóság miatt tartózkodnék.)

Az 1977-es születésű és az 1990-es évek közepén jelentkező, kolozsvári születésű Király Zoltán már indulásától jelét adta költészetében a társadalmi-politikai problémák iránti érzékenységének. Korábbi kötetekben,² valamint az azok válogatását és új verseket is tartalmazó *Lassúban*³ a közéleti témák poétikailag valamiféle avantgárd nyelvi játékban oldódnak fel, illetve a *Férfifiók*ban megalapozott szerepjáték részeként válnak értelmezhetővé, amennyiben a férfi-nő viszony hagyományos költői témájának ironikus kifordítása a közélet, a történelem, a politika abszurdításával alkot versvilágot.⁴ Tehát tematikailag ugyan még teret hagy a magánszférának, de a szerelmi költészet regiszterét

2 *Szombat, szobámban képzelődöm*, Erdélyi Híradó Kiadó, Kolozsvár, 2000; *Avantgárd keserves*, Erdélyi Híradó Kiadó, Kolozsvár, 2002; *Lejárhatás*, Fiala Írók Szövetsége, Budapest – Erdélyi Híradó Kiadó, Kolozsvár, 2004; *Férfifiók. Válogatott és új versek*, Erdélyi Híradó Kiadó – Előretolt Helyőrség Szépirodalmi Páholy, Kolozsvár – Ráció Kiadó, Budapest, 2009; *Szítűzoltóautó*, Sétatér Könyvek, Kolozsvár, 2013

3 *Lassú*, Orpheusz Kiadó, Budapest, 2019

4 Vö. Borsodi L. László: *Irodalomgrammatikák*, EME Kiadó, Kolozsvár, 2025, 310.

a közélet, a politika és a kultúra negatív jelenségeinek kritikájává változtató gesztus már jelzi: magán- és közélet egymást befolyásoló, meghatározó, átíró, átrendező közegek – nem élhető és nem is értelmezhető egyik a másik nélkül. Ugyanakkor a *Lassú* mindössze tizenegy új verset tartalmazó *Burok* című ciklusa azt is jelzi, hogy Király versei egyre komorabbá válnak, amit az mutat, hogy a közélet jelenségeinek bírálatában elmegy a szarkazmusig.

Tekintettel arra, hogy a *Matróziskola* című új könyv a *Burok* című ciklus *sejtszótódása*, vagyis a költő annak tizenegy verséből tizet *újrahasznosított*, és a harminckét versből álló kötetben szétszórt, a régiek az új versekkel együtt azt mutatják: az „avantgárd keserves”-nek, a sírva vigadásnak, a közéletet fricskázó nyelvjátéknak, kizárólag a nyelv bensőséges-biztonságos terében létrejövő költőszerepnek és szerepjátéknak, de még a magánéletiségnek sincs már tere. (Kivételt az anya elvesztését megrendítően megjelenítő *Retina* és a beszélő fiatalkori énjének szerelmi légyottját sejtelmesen érzékeltető *Vétkeztem, Uram, de fák alatt* című versek képeznek.) Azért nincs, mert – vélhetően Király ars poeticája szerint – érvényét veszítette. Amiről és ahogyan szólhat a vers: az már nem pusztán nyelvi brillírozás, hanem elköteleződés, olyan megszólalásmód, amely nem írható le pusztán esztétikai érvek alapján, mert etikai dimenziói is vannak. Olyan költőszerep, amely – szűkebb vagy tágabb kontextusban (Erdélytől a nagyvilágig) a történelemben, a politikában, a társadalomban, a kulturális életben észlelhető visszasságokat, anomáliákat, torzításokat, manipulációkat és bűnöket bírálja. Így hát, ha maradt is a korábbi könyvekből az ironia, a lírai én már nem enged a nevetésnek, hangja inkább szarkasztikusan bíráló és – mert változtatni nem tud, csupán szóvá tenni, és ez a legtöbb, amit tehet – reflektív-interpretációs versbeszéde folytán elégikus (*Csatolmány; Lassú*). Valószínű, hogy a könnyedebb, de korántsem könnyű, talán derűsebb ironiától a maró gúnyig való elmozdulás az egyetlen mentsége annak, hogy egy ilyen viszonylag kis terjedelmű könyvnek az egyharmada (bár tudom, nem mennyiségre mérik a költészetet) *régi* vers. Ez lehet, túl sok átvételből két egymást követő kötet között, de jóhiszeműen el akarom fogadni, hogy a korábbiak olyan hívó versek, amelyek köré megképződtek az újak, érzékeltetve, hogy Királyt évtizedek óta ugyanazok a problémák foglalkoztatják, hogy újra és újra visszatér, mert

vissza kell térnie ahhoz, amit utólag is érvényesnek érez, mert (mily szomorú!) nem változott a világ (*Hősök*), sőt annak újabb/más, többnyire még ijesztőbb arcai mutatkoznak meg. Így az újabb versekben a korábbi dilemmák aktualizálódnak, miközben a spektrum szélesedik, mélyül, továbbíródik, a problémákról való tudásnak és azok láttatásának újabb dimenzióit nyitva meg, talán azzal a céllal, hogy hátha bölcsebb lesz a költő, a versbeszélő, a befogadó egyaránt.

Király Zoltán *Matróziskolája* mindent szóvá tesz, ami Kolozsvárról (*Csontszilánkok*) és a lokálisnál szélesebb, azaz gondolati nézőpontból látható. Kritikai attitűdjében a Kincses Város a kiindulópont, ahonnan világosan-szomorúan látszik Erdély, Románia (közel)múltbeli és jelenkori közélet, Kelet-Közép-Európa társadalmainak bűnei, az emberi méltóságot megsemmisítő kommunizmus abszurdításai (*Történelemóra. Oral history*), a diktatúra bukása utáni, attól rendszerváltást remélő 1990-es évtized lelkesedését feledtető kiábrándulás (*Nadrágszj*). Az ezredfordulót követő negyedszázad globalizálódó világa techno-kultúrájának új ideológiai pedig azért képezik bírálat tárgyát, mert tulajdonképpen a régi világ stratégiáival működnek új köntösben – ugyancsak az alapvető emberi jogok, az egyén méltósága és elemi szabadsága ellenében (*Baráti hadgyakorlat; Alljon meg a menet!*).

A szabadversekből álló könyv nyelvi megformáltsága nélkülöz mindenféle manírt. Az élőbeszédszerű nyelv és a versekbe beemelt társadalmi-politikai referenciák interpretációjának mikéntje adja ennek a lírának a poétikai erejét, ami egyben a beszélő kritikai alapállásának a hitelesítője is. Azt gondolom, Király őszintesége a sebész szikéjéhez hasonlítható: azért vág, hogy fájjon, és azért fájjon, hogy később meggyógyuljon, vagy legalább elviselhető legyen a létezés itt, Erdélyben, kisebbségben és egyáltalán emberként a Földön. Olyan érdekmentes emberi-költői magatartás érhető ugyanis tetten, amely nem állítja magáról, hogy a mindentudás birtokában van, beszéde alapján viszont kijelenthető, hogy ismeri és folyamatosan még jobban meg akarja ismerni világát, foglalkoztatja mindaz, ami körülveszi, ami körülötte, így benne is zajlik, véleménye van róla, és úgy gondolja, észrevételeivel – ha nem is mozgathat hegyeket (á la Petőfi) – elgondolkodásra, felelős társadalmi magatartásra készítheti olvasóját. Teszi mindezt olyan nézőpontból, mint aki óhatatlanul része az értelmezett világnak, de

igyekszik olyan distanciát teremteni, amely rálátást biztosít a vizsgált problémákra, ugyanakkor mélységes empátiával, szeretettel, részvétellel jelenít meg és elemez. Így válik a versbeszéd egyszerre emelkedetté, elégikussá és szarkasztikussá, s ez az összetett értékviszony az, ami szerintem magával viheti a könyv olvasóját. Ennek egyik jó példája a *Szeretők* című vers, amelyet azért érdemes teljes egészében idézni, mert Király történelemfelfogását és a kötetben felvonultatott korszakokat összekötő-átívelő Erdély-képét is jól megmutatja: „Erdélyt mindig el kell veszíteni. / Erdélyt mindig vissza kell nyerni. / Erdélyt mindig szét kell osztani. / Erdélyt mindig felvigyázni kell. / Erdélyt mindig elfoglalják mások, / akik nem mi vagyunk. / Erdélyt mindig simogatni, / vigasztalni kell. / Erdélyből ki-be mindenki, / mint törökvécéből. / Erdély létezne, ha engednék szeretői.”

Nevetni lenne kedvünk, de a versek egy percig sem engedik feledni, hogy amin nevetünk, az siratni valóan szomorú, hát nem is lesz ebből felszabadult hahotázás, maximum vigyor, legyintés. Király versei ezért nem engednek a metaforának, csak annyiban, amennyiben az allegóriává válhat, ugyanis az allegorikus költészetekre jellemző reflexet váltanak ki az olvasóból – összekacsint képzeletben a szerzővel, belső dialógusában a művel, mondván: értjük mi egymást. Ki érti? Aki legalább valamennyire ismeri azt a történelmi-társadalmi kontextust, amely a közelmúltban volt érvényes, aki látja, hogy épp mi zajlik, vagy sejti, miért marad el a jelenben a múlttal való nyílt szembenézés (*Transsylvaniaicum. Hungaricum*), s ez milyen károkat okoz, minimum az önismeret terén. Aki meg nem ismeri, vagy nem veszi a fáradságot, hogy körülnézzen, és gondolkodjék, az egy másik csapatban futballozik.

Meggyőződésem ugyanis, hogy a *Matróziskola* versei nem olvashatók kizárólag nyelvi univerzumokként, nem engednek a nyelvközpontú, a szövegek kijelentéseit csak a szövegvilágon belül értelmezhető interpretációs stratégiáknak. A társadalmi-politikai és kulturális életből beemelt referenciák értelmezhetősége kontextuális olvasatot követel. Az a mélységes hit járja át ugyanis a beszélőt, hogy az értelmiség feladata szóvá tenni, ami mindannyiunkat károsan érint, a költő ars poeticája ennek megfelelően pedig talán az, hogy élhet és élnie kell szellemi szabadságával, a versírás nyújtotta lehetőséggel, és kimondja, ki kell mondani mindazokat a vonatkozásokat, amelyek saját és ember-

társai létét ellehetetleníteni látszanak. E mögött pedig az a nyelvfelfogás húzódhat meg, hogy a nyelv mint világértelmezés leképezése az úgynevezett nyelven kívüli, tapasztalati valóságnak. Az már persze ízlés kérdése, hogy ez a fajta kontextuális beágyazottság kinek hogyan illeszkedik befogadói elvárás-horizontjába.

Túl azon, hogy minden költő úgy és azt ír meg, ahogy akar, és főleg ahogy tud, adott mégis a kérdés: van-e létjogosultsága ennek a fajta közéleti/közösségi versbeszédnek ma? Úgy gondolom, van, amennyiben a közéletiség, a közösségi élet mindig is költői téma volt az irodalom, különösen a magyar irodalom történetében. S ha a hagyományra való hivatkozás nem nyújtana megbízható támpontot, akkor állandósult erdélyi kisebbségi létünkől fakadó sajátos, mindig újragondolásra, felülvizsgálatra késztető helyzetünk, valamint a „vétkesek közt cinkos aki néma” etikátlanságával a közösség tagjai (és önmagunk) ellen elkövetett gyarlóságaink, bűneink kellő indíték lehet arra, hogy ez a költőszerep időről időre (újrangszerelve) helyet követeljen magának az irodalmi beszédben. Mert alkalmas arra, hogy szembesítsen – közösségileg (annak minden deformációjával és újragondolandó paraméterével együtt) honnan indultunk, merre tartunk, van-e annak iránya, milyen elvek szerint élünk, vagy milyen elvtelenségeket követ(t)ünk el, mit miért teszünk meg, vagy miért nem, hogy kik is vagyunk valójában. Persze a szkeptikusoknak is meglehet a maguk igazsága: ez a fajta őszinteség, direktség, valamint a referenciáknak epikus szálakként való beépítése a versbe – minden allegóriateremtő szándék mellett/ellenére – nem akasztja-e meg azt az elemelési kísérletet, ami egy verstől elvárható: engedi-e, hogy többértelművé váljék? Nem megy-e ez a direkt, a társadalmi élet referenciáit nyelvi referenciákként kezelő, élőbeszédszerű megszólalás magának a lírai nyelvnek a rovására (ha egyáltalán még van ilyen!), átvéve például az esszé vagy a glossza funkcióját? Vagy éppen ebben a beszédek közötti átjárásban, beszédhatárok provokációjában jelölné ki magának a líra a 21. században egyik új tendenciáját? Nem tudom. De végiggondolásra érdemesnek tartom.

Akármelyik megközelítésből is indulunk ki, egyvalami bizonyosnak látszik: az Erdélyben élő költő, író, különösen az olyan alkotó, mint a politikai-társadalmi-kulturális életben tapasztalható visszasságokra,

torzulásokra, mulasztásokra, bűnökre érzékeny Király Zoltán, nem teheti meg, hogy hallgasson. Nem spórol(hat)ja meg, hogy művével ne rezonáljon, vagyis hogy a (költői) nyelv szövetén ne válják érzékelhetővé az a kontextus, amelyben létrejön. Valamiképpen alkotóetikai kötelességének érzi megfogalmazni bírálataát a jobbá tétel, a szembenézés és szembesítés igényével egy olyan félmúlt után, mint a kommunizmus, amelynek nacionalizmusa átöröklődött a demokratikus világba is (*Torreádor-dal*), egy olyan konzumszemléletű, digitális-zöld-„píszí” korban, amely ideológiateremtésben, abszurdításával (*Kórlap; Burok*), kultúraellenességével (*Tárlatvezetés*) elmegy a végsőikig. Jól érzékeli, hogy ez ellen nincs más fogódzója és lehetősége, mint a költői szó, a vers, vagyis értékteremtéssel tiltakozni az ember, a kultúra, az identitás védelmében. Ennek a maradéktalan megszólaltatásáért Király Zoltán a maga költői eszközeivel minden tekintetben igyekezett eleget tenni annak tudatában, hogy ez a törekvés soha nem juthat végpontra, nem juthat el a beteljesedésig. Mózes Attilára hivatkozva maga mondja, hogy mindig és mindenütt ott voltunk, „*ahol csak egy kicsit is veszíteni lehetett*” (kiemelés az eredeti szövegben – *Nadrágszűj*). Jöhet hát a kultúrateremtéssel való tiltakozás újabb köre – a veszteség mint közösségi léthelyzet ellenében megszólaltatható újabb versvilágok alkotása, talán más nyelvi megközelítéssel, más hangon és nézőpontból. Kérdés, ehhez elég lesz-e lecserélni a nyelvet, nézőpontot váltani, lehet-e majd egyáltalán (újra) érvényesen megszólalni, ha erdélyi kisebbségi létünk alapproblémái akuttá válva ugyanazok maradnak, vagy még olyanabbak lesznek. (A *Szép új világ* című vers mintha arról árulkodna, Királynak nincsenek illúziói a jövőt illetően sem.) Akárhogyan is lesz, a költőnek egy lehetősége marad: folytassa a munkát, matrózköltészetét, keresse tovább a verssé változtatás új lehetőségeit, a költői nyelv új hangjain szólaltassa meg perlekedését, a jóba vetett hitével, esztétikai vonatkozásban még jobb versekkel mutasson rá az emberi romlottságra, a különböző társadalmi-politikai rendszerek embertelenségére, amelyekben – az *Epilógussal* szólva – „új / gazemberségek / épülnek / régi / fundamentumon”.

P. Buzogány Árpád
TEREPSZEMLE
JÓL ISMERT HELYEKEN¹

Bözödi György jól ismert szociográfiai munkája, a Kolozsváron 1938-ban kiadott *Székely bánja* címére utalva közölte Simó Márton az elmúlt években Hargita megye egyetlen napilapjában, a *Hargita Népe*ben falujárásai eredményeként azokat a riportokat, melyeket aztán könyvvé szerkesztett. Szokványosnál nagyobb könyvformátum, négyszázat meghaladó oldal-szám, sok színes felvétel, utazgatás a jelenben úgy, hogy vissza-visszanézünk, amire érdemes.

Erőteljesen változik környezetünk: a táj, amit egyre jobban belakunk, az épített környezet, amit folyamatosan bontunk és építünk, illetve benne az ember, aki mára jórészt nem gazdaként él, viselkedik, hanem vagy szolgaként, vagy erőszakos kényúrként. Ez a valóság kissé sarkított, felerősített képe. Nem kedvező, és nem szolgálja a tájban élő embert, annak elle-

nére, hogy csak a megyénkben az elmúlt 35 esztendőben többször készítettek építészeti felméréseket és fejlesztési stratégiákat. Ezek, ugye, azért szükségesek, hogy ne történhessenek visszafordíthatatlanul káros emberi beavatkozások – ám mégis történnek. Meg hogy jó példával szolgáljanak a jövőendő tulajdonosoknak. Ennek ellenére azt látjuk, hogy pusztul, romlik a tájépítészeti értéket képviselő épületek

1 Simó Márton: *Bánja-e a székely? I. Riportok udvarhelyszéki falvakban (2019–2022)*. Budapest–Székelyudvarhely, 2024, Erdélyi Műhely Könyvek.

állaga, hogy az évszázados normáknak, szokásoknak, sőt észérveknek is fittyet hányva épülnek (hivatalosan) a ronda, ízlésromboló, az utcasorból kirívó lakóházak, melléképületek. A korábbi falu- meg utca- kép helyett valami egészen más jelenik meg, az itt élő számára idegen formák, szokatlan színek... Nem vonzó a ma építkező ember legtöbbszörnek a hagyományos térelrendezés, sem a méretek, hiszen életvitele sem hasonlít a nagyszülőkéhez.

A szem és az elme örvend, amikor helyrehozott, felújított régi épületeket látunk, és azt is tudjuk, hogy egy-egy felújítás többbe kerül, mintha újat építenének... Simó Márton udvarhelyszéki riportsorozata nem csupán a települések fejlődésének útjait, az élhetőségük mibenlétét vizsgálja, hanem székely falvaink arculatának változásait is számba veszi. Házak, porták, utcák meg az ott élő emberek viszonyát próbálja megragadni. Nem mellékesen ettől függ, hogy milyenek lesznek, megmaradnak-e egy vagy tíz emberöltő múlva azok a szépséges kis székely falvak, miket olyan szívesen ajánlunk mások figyelmébe?

Ez a hosszúságú újságírói munka – a falujárások, vezetőkkel és lakókkal való beszélgetések eredményeként – fényképfelvételekkel illusztrált, írott szöveggént hétről hétre megjelent a *Hargita Népe* hasábjain, illetve a szerző által működtetett honlapokon (ezek az Élő Székelyföld Egyesület és az azonos nevű munkacsoport folyamatos tevékenységét is bemutatják), valamint a Kovászna megyei napilap, a *Háromszék* is figyelemre meg közlésre érdemesítette.

A kiindulópont a jelen helyzete (Bözödi György említett székelyföldi szociográfiája tükrében). Hogy miért nem tudott a székely is nagyobbat lépni előre, már Bözödi idejében, azt ő maga is megfogalmazta. Egyrészt a gazdaság elmaradottsága (ezen aztán 1940–44 között a magyar állam lendített-fordított), vagyis a szegénység és a szervezettség, az infrastruktúra hiánya volt az ok. Ma ez nem akkora gond, mint három nemzedékkel korábban, de mégis az, hiszen a fiataljaink nem a szülőfalujukban, hanem inkább városon, vagy nem Székelyföldön, hanem külföldön építik fel lakásaikat. Nem a nagyszülőkhöz, hanem a mai nyugatiakhoz viszonyítják életfeltételeiket, lehetőségeiket. Ezzel kapcsolatos a megoldás egykori és mai víziója: a kivándorlás. Ebből fakad a külhoni lét átka, a szétszóródás, egy következő nemzedék számára majd a nyelvvesztés. A kisebbségi sors átkainak is

mondhatjuk mindezt, de attól még nem lesz másabb, ha éppen hallgattunk róla.

Simó Márton vidékenként, kistájanként és azon belül községenként járta a falvainkat. Arról a szűkebb környezetről (vagy: tágabban értelmezett szülőföldről) van szó, mit legjobban ismer újságíróként. Nem hagyta ki a telet sem, pedig akkor készült fényképeit talán szívesen kicserélné hangulatosabb tavasziakra. Bár – mint megjegyezte – a kopárságban szembetűnőbbek a romok meg a csúnya beavatkozások, meggondolatlan átépítések...

Ha pontokba szedjük a terjedelmes könyv elolvasása után, hogy mikre figyelt, akkor a következőket emelhetjük ki: átalakítások miatti faluképváltozás, ami nyilván összefügg a gazdasági helyzettel: van-e pénz jó munkát végeztetni, vagy megelégedünk a toldással, tákolással; megmutatja a székelyföldi változásokat: a modernizálást, a kényelem miatti átalakítást vagy pusztítást, ami eltünteti a régit vagy újjáépítésre sarkallja a gazdát; rámutat az arculatváltásra, a minták követésére, az igények változására – ebből derül ki, miért lesz egy új lakóház olyan, mint Nyugaton. A finomságok, az árnyalatok az értelmezésben, az egyéni véleményekben rejlenek. Több helyen is sejteti a szerző, hogy a mai állapotok, a változtatások vagy a hagyományok iránti tiszteletlen viselkedés meg a hagyományokból való kivetkőzés nem pusztán anyagi kérdés. A neveltetéssel, az igényekkel függ össze. Fel kell tehát tenni a kérdést mások helyett is: kell nekünk ez?

Közvetve pedig a következőkről kapunk képet: mennyire értékes az, ami a sajátunk, magunkénak érezzük vagy tényleg ki fogjuk dobni? Mitől székely a falu, ha már a külső megjelenése egyre inkább semleges, netán idegen? Elérkezünk ahhoz a kérdéshez is: majmoljuk-e az idegeneket? További kérdések is adódnak: követünk-e más példákat; miért vagy miért nem; kihez akarunk hasonlítani?

És ez már a rajzórák iskolai feladata: milyen lesz 100-200 év múlva a székely falu?

Simó Márton riportkötete terjedelmes leírás a faluról, falvainkról, melynek riportjellegét erősíti a sok kép, frissek és régiek egyaránt. Döbbenetes hatású a száz évvel ezelőtti utcaképet összevetni a maival... Egyéni vélemények és szakmai szempontok is megjelennek a leírásokban, értékelő jellegű mondataiban. Folytatja Orbán Balázs, Sepsiszéki

Nagy Balázs meg más néprajzosok hagyományait (leírás, értelmezés, kutakodás), hiszen rájuk alapoz. A könyv már első kötetével is rálátást nyújt egy nagy földrajzi tájra, Udvarhelyszékre, ahol vannak kis falvak, apró tanyák és nagyközségek is. Meg a vidék gazdaságára, és azokra a törekvésekre, melyek a fejlődés irányát meghatározhatják. Képet kapunk az itt élő emberek gondolkodásmódjának alakulásáról is, hiszen annak eredményei szembeötlőek, jó meg rossz értelemben egyaránt.

Az egyes riportok újságbeli megjelenésükkel eljutottak a megye lakosaihoz, könyv alakban egy más körbe is el fognak jutni. A szerkesztés során a szövegek változtak, mert új felismerések is bekerültek a riport mondataiba, helyenként újonnan megszerzett adatok is szerepelnek.

A szerző több szempontot is megfogalmaz *Az olvasóhoz* címzett hosszabb bevezetőben, néhol kíméletlen szókimondással: „A másik falukép-formáló tényező: a pénz megléte. A viszonylag sok pénz.” Aztán mégis bizakodó hangnemben zárja ezt a részt: „Bízunk benne, hogy a szép példák nyomán élhető falvakkal, esztétikusabb külsővel, hozzánk illő összképpel biztathatjuk majd a jövő nemzedékeket.”

A gazdálkodásról, földművelésről szóló következő, általános részben szó esik az életmódról, mesterségekről és előregedésről is. Aztán a pálinkás Oroszhegygel kezdi a települések sorát. A hagyományos építkezési formából van, amit számba venni. Bár a községközpont terjeszkedik, a faluszerkezetet a gazdálkodás új formái még nem feszítették szét. Szó esik a jó példákról, majd röviden a közigazgatásilag ide tartozó többi településről.

Lövéte az építkezésén kívül több más dologgal is példaként (Népiskola felújítása, tájház stb.) szolgálhat. Homoródalmás sem gyenge szem a láncban. Oklánd községben is van, amit felleltározni az újságírónak. Karácsonyfalva és Újfalva piros meg fekete pontokat egyaránt kapna, ha a tényeket vesszük számba. A már más megyéhez sorolt Székelyzsombort sem hagyja ki a szerző, mint a vidék magyar népességéhez tartozót. A völgy bejárásával már kis könyvnyi terjedelmű részt lapozott át az olvasó, az építészet mellett a helyi természeti, környezeti meg ember teremtette, ember képviselte értékekkel is megismerkedhetett. Aki arra jár, már tájékozottnak számít az értékeket illetően.

A párhuzamos völgy, a Nagy-Homoród falvaival folytatódik a terepszemle. Városfalva, Homoródszentpéter, Homoródszentpál, Recsenyéd régi, szászos jellegű lakóházainak sorával jelzi, hogy a Székelyföld e határvidékén a szászok példája, hatása erős volt. A romló épületek, az egykori szövetkezeti mozgalom utáni helyben tapogás részben az előző rendszer népességpolitikájának tudható be. Külön részben mutatja be a dombon ülő Bágyot meg a helyi látnivalókkal (Múlt Idő Háza és Román Viktor emlékpark) jellemezhető, a községközpont részét képező Bükkfalvát. Homoródszentmártonhoz több falu tartozik közigazgatásilag, azonos jellegű értékekkel és hasonló, kis falvakra jellemző gondokkal. A völgy alsó felén megyehatárral elválasztott Homoródjánosfalva és Daróc a teljesség kedvéért ez esetben sem maradt ki a vizsgálódásból.

Az egykori vármegye ettől távoli vidéke következik a könyvben, Etéd község. Más a táj jellege, a gazdálkodás egyik fékje a lakosságfogyás, a másik a vadak jelenléte, kártevése. Fényesebb a múlt, mint a jelen. Erről a völgyről írta Bözödi György *Otthon így szoktam szólni* című versében: „itt is emberek élnek, / kik annyit dolgoznak, hogy a lelkük szakad meg belé, / életük örökös kínlódás, s fájdalmak sortüze / oltja ki mécsük”. Énlaki unitárius templom, kőrispataki szalmakalap-múzeum, siklódi harangláb, küsmödi Bereczki Zsigmond, Bem apó trombitásának kúriája, etédi néprajzi gyűjtemény – csupán egy-egy nevezetes látnivaló a felsorolásban.

Majd ugrás a Viharsarokba: Székelyderzsbe és Székelymuzsnába, kőművesek földjére. A következő riport Jásfalvába, Égébe és Székelydályába visz. Petek, Abránfalva, Homoródszentlászló, Kányád – kis falvak, nagy gondok. A könyv felénél tart az olvasó, és az életes, nehéz sorsú Székelyvarság következik. Zetelaka környéke még a havasok világába tartozik. Fenyéd község a vidékközponti város előszobája. Nagyobb települések következnek: Máréfalva, Kápolnásfalva, Szentegyháza. A gazdálkodásban nincs kommunista örökség, egyébben, épületekben is azonban bőven van korszerűtlen.

A Sóvidék zárja a könyvet. Terjedelmében külön könyvnyi rész ez is, Parajd, Korond község hegyi falvaival. Van itt minden: szegénység is, fejlődés is, jó példa is, izléstelenség is. Korond olyan, mint a lakmuspapír: megmutatja a külső hatást. A pénz hatalma felülírja azt, amit

Simó Márton keresgél és követendő példaként élénk tár, ám ugyanez a Korond őrzi azt a tetszetős építkezésmódot, népi tudást is, amit az egész Kárpát-medencében ismernek.

Ennyit tervezett az első kötetben élénk tártani a szerző, kettéosztva udvarhelyszéki falurportjait. A kötet szakirodalommal és a felhasznált munkák jegyzékével zárul.

A települések bemutatása terjedelemben attól is függ, hogy mennyi láttnivaló van és mennyi a szerző mondanivalója. Egyik-másik település egész fejezetet érdemelt, másik fejezetben négy-öt falucska szemrevételezését is belesűrítette Simó Márton. A merítés mélysége sem lehet azonos minden esetben, de nem kalandozik el mindenféle más téma irányába a leírások során. A számára fontos témáktól nem tágit.

Nem tudjuk, vajon bánja-e a székely, a riportok megjelent első kötetét végigolvasva, hogy így él, így kell élnie? Próbál-e nagyobb változtatni életén, saját sorsán, mint amit időről időre ígérgetnek neki, ám annak kézzel fogható eredménye vajmi kevés? Van-e benne erő és hajlandóság, hogy a mindennapok lassan hömpölygő tehetetlenségéből kilépjen, a középszerből kiemelkedjen? Vagy csak várja továbbra is, hogy mi lesz? Nem ez a jellemző. Fajtánkat ismerve (mindenféle nemzetgyűlölő, fasiszta árnyalattól mentesen értem ezen székelyeinket, hiszen épp annyira enyéim, Simó Mártonéi, amennyire az Orbán Balázséi voltak) hisszük, van annyi ereje, akarata, illetve hajlandósága és anyagi lehetősége, hogy nagyobb lépéseket is megtegyen, mint amiket az utóbbi 35 évben láttunk. És hogy ezek a lépések nem hátralépések lesznek, mert erre magunk körül elég példát láttunk már.

Az egyén része a közösségnek, amint egy ház része az utcaképnek. Egy rothadó almától pusztulni kezd egész ászok gyümölcse... Hát így függnek össze a dolgok, és ezt száz évvel korábban is tudták az itt élő elődeink.

Nem hallgatható el, hogy nagy a közömbösség, nemtörődömség. Ezzel harcolni kell, amennyire lehet. A hivatalok, úgy tűnik, jórészt feladták az építészet, falukép szempontjait, és a szép szónak kevés a foganata.

Mit tegyünk, mit tehetünk?

Először jó kérdéseket kell feltennünk, hogy válaszokat kaphassunk. Simó Márton – Bözödi Györgyre hivatkozva – feltette a kérdést, amit

így is lefordíthatunk: Mi is a helyzet most? És elindult a vidék falvaiba a válaszok után.

Várjuk a tervezett második kötet megjelenését, a hátralevő udvarhelyszéki településekkel. Addig is a szerző más vidékeken tervezi folytatni riportútjait: a Kis-Küküllő mentén és Erdővidéken.

Zakariás István: Székely Safe Space

Böjthe Pál
TÚLÉLÉSRE HANGOLÓDVA

Egy meglehetősen nehéz évtizedben játszódó fikciós történeteket gyűjt egybe Káli István *Túlhevült a pokol tüze*¹ című kötete. Hogy valójában mit fed a cím, jó kérdés. Kétségtelen, az ezerkilencszáznolcvanas évek a szélsőséges ostobaságok időszaká volt, és megnyugtató a gondolat, hogy az a rendszer végleg a múlté. Másrészt viszont nagyjából huszonekét millió ember túlélte, és ahogy telik az idő, az akkori felnőttek közül egyre többen siránkoznak utána. A könyvet alkotó novellafüzér jóformán munkahelyi történeteket mesél el, alig érintve bárkinek is a magánéletét. Ha pedig a munkahely kérdését nézzük, akkoriban majdnem mindenkinek volt, ahol dolgoznia: ha napjainkból tekintünk vissza erre, nem olyan rossz helyzet. A pokol nem így mutat. Nem csoda, hogy a feledékeny emberek erős vágyat éreznek visszatértére. Vagyis azok, akiknek nem számít a szellemi nyomor, az igazi pokol.

A könyv lapjain a munkahelyi élet mindennapjai elevenednek meg, s mivel egy sok alkalmazottal sokféle tevékenységet végző gyár a központi helyszín, az események is színesek. A történetek külön értéke, hogy az érintett műszaki kérdésekhez kapcsolódó gondok és megoldások valósak. Ennek oka pedig, hogy az, aki írja a történeteket, ért hozzá. Innen már csupán egy lépés, hogy a novellák mindegyikében felbukkanó

---

1 Káli István: *Túlhevült a pokol tüze*. Marosvásárhely, 2024, Mentor Könyvek.

mérnököcskének nevezett szereplőt valamennyire az íróval azonosítjuk. Ebből a perspektívából viszont az első bekezdésben tett kijelentések bizonyos fokig más megvilágításba kerülnek. Az egyéni sorsok, a magánélet, az érzelmek diszkréten vannak kezelve: túl sokat tud a narrátor a könyvben szereplőkről, ismeri el nem mondott sorsukat, és az életszagú történetek akár árulkodóvá is válhatnak, ha a mesélő szabadon engedi tollát. Marad tehát a vállalati környezet, néhány kiszállással tarkítva, és egyetlen otthoni történettel, amely a maga során inkább a vállalati kapcsolatokat erősíti meg.

A novellák sorának kezdetén az ezerkilencszáznolcvannégyes dátummal találkozunk, ami egyben azt is jelenti, hogy a már korábban kapkodó üzemmódra kapcsolt országos állapot kellős közepén találjuk magunkat. Akkoriban a szolgáltatási vállalatok, amelyhez a helyszínként megjelölt intézmény is tartozik, tűrhető munkahelynek számítottak. A bányászattól a különböző alkatrészek gyártásáig terjedő széles foglalkoztatottsági spektrum bizonyos lavírozást engedélyezett a megszorítások labirintusában, amelynek végső nyertesei az alkalmazottak. Lehetek volna, ha a vezetőség is olyan. De mint minden időben, akkor is fejtől búzlott a hal. Van egy igazgató, aki a maga módján még türelmes és olykor megértő is lenne, de a rendszer nagyon okosan van kitalálva. A másodhegedűs, aki a hozzá nem értését erőszakossággal meg félelemkeltő igazolványok mutogatásával takargatja, etnikai hovatartozása és politikai kapcsolatai miatt mindenkit és mindent sakkban tud tartani. Ez a Cerghizan, így hívják a főmérnököt, szerencsés csillagzat alatt született, mert erőszakosságával, nagy szájával, szekuritátés igazolványával mindig a maga oldalára tudja állítani az igazságot. A kornak megfelelő igazságot. A mérnököcske viszont, akibe éveken át sorozatosan belérúgnak mások is, nem csak a főmérnök, oktalan módon kétszer is szembemegy a sérthetlennel. Először éppen csak megússza. Mert azért még vannak tartásos emberek, akik kiállnak mellette. Másodjára viszont teljesen reménytelen helyzetéből a nyolcvankilences decemberi események mentik meg. És íme, bár valóban nem kerül különösebb hangsúly a jellemek kifejtésére, lassan-lassan mégis körvonalazódnak bizonyos karakterek.

Cerghizan a gerinctelen, amiről viszont nem szapulásokból szerzünk tudomást, hanem cselekedeteiből jöhetünk rá. Steiner Félix, az igazgató

olykor igazat adna a mérnököcskének, de a főmérnök a háttérhatalommal őt is sakkban tartja. A mérnököcske ért a szakmájához, és kompetens középvezető; tud bánni az emberekkel, és nem érdekli a mások élete – ha nem kérdezik, vagy ha nem fordulnak hozzá segítségért. A magánélete nem túl színes, van két gyermeke, asszonya is a városban dolgozik, és ezzel nagyjából kimerül történetének ez az oldala. A regény központi szereplője, a mérnököcske az, aki másokat meghallgat és alaposabban megismer, így a mellékszereplőkről sokkal többet megtudunk, mint róla.

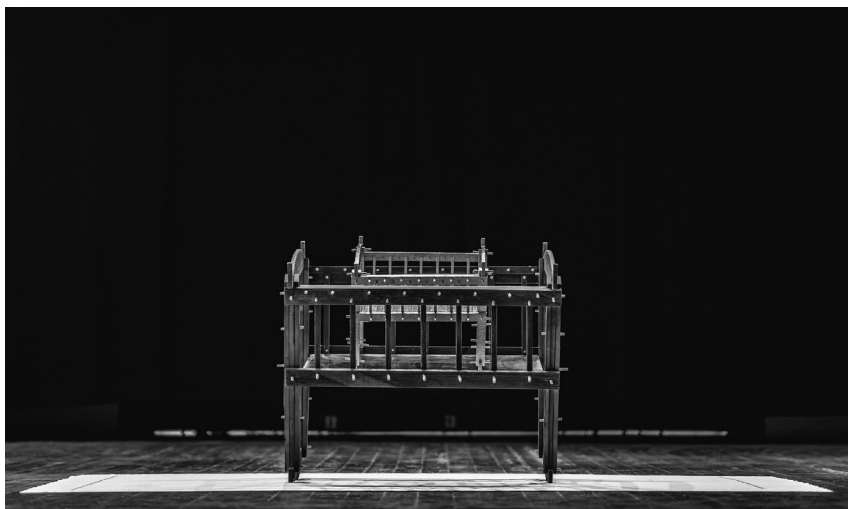
A helyhez (a vállalathoz) kötött történetek nem a gépek vagy más élettelen tárgyak körül forognak, hanem az emberek körül. Közülük kerül ki, aki mindentudónak képzei magát, és ezzel megnyomorít vagy kétezer embert. De szintén közülük kerülnek ki azok, akik megpróbálják kijavítani az oktan döntések következményét, mert felelősek magukért és másokért. Az emberségesség tényezője végig jelen van, csak egyre nehezebben látható a halmozódó iszap miatt. Aztán feltűnnek a mindenkori ügyeskedők, akiket nem ijeszt meg a rendszer, és kitalálják, hogyan lehet pluszjövedelemhez jutni. Vannak szerelmes asszonyok is, kísértésnek kitett férfiú, temetés, majd egy nem várt radikális változás 1989 decemberében.

A legutolsó történet az új kor hajnalán játszódik. Nem beszél arról, mi történt a párt hű és kevésbé hű, de megalkuvó katonáival. Egy magyar ember, a mérnököcske, és egy román ember, egy fiatalabb mérnök közös története ezerkilencszázkilencven elején, akiknek útját nagyon hamar különválasztja a Marosvásárhelyen sikeresen szétszórt gyűlölködés magva.

A könyvben a vidéknek, a kornak, a helyszínnek megfelelően magyarok és románok közös légtérben töltik mindennapjaikat. Így váltják egymást a történetekben, vagy éppen együtt oldanak meg kérdéseket: Viola Mihály, Bulbuc Edit, Búzás-Fehér Pál, Vaida Florentina, Corbu Cezar Traian, Rettegi Sándor, Blidar Liviu, Vulcan Doina és sokan mások. Vannak kívülállók is, olyanok, akik máshol dolgoznak: a kommunista párt korifeusai, akik teljhatalommal ellenőrizhetnek bárkit. Vannak szakemberek más városokban, más gyárakban, akik kapcsolatban állnak az események helyszínéül szolgáló üzemmel, és akik névtelenségükben pont olyan kiszolgáltatottak a hatalommal szemben, mint

azok, akiknek sorsát közelebbről követhetjük. A novellákban eléggé gyakori a román szöveg, ami hitelesebbé teszi a történeteket. A lapalji fordítások jók, a magyarázó szövegek fölöslegesek, de ismeretterjesztőként is felfoghatók. A novellák értékét növeli, hogy a különböző események valós helyszíneken zajlanak, vagyis létező településeken. Ehhez adódik, hogy a központi intézményhez tartozó termelési aleggységek, vagy a különböző okokból meglátogatott más városok üzemei mind valós, egykor létező bányák, műhelyek, gyárak voltak.

Az összes novella meglehetősen nyakatekert, végtelenített mondatokba öntött, esszéisztikus, már-már filozofikus szöveggel kezdődik. De aztán ugyanúgy minden alkalommal beindul a történet is, és felettébb helyénvalónak bizonyul. Legalábbis annak egész biztosan, aki emlékszik arra, hogy akkoriban, amikor mindez lezajlott, milyen volt az élet.

Tasnádi József: Náni-náni

Bakonyi István

TRIANON ELFELEJTETT OLDALA

Néhány éve többek között ezt írtam Gáspár Ferenc *Trianon fiai* című regényéről: „...különösen újszerű, hogy az első világháború végi délvidéki szerb megszállás ábrázolása szinte kuriózum a magyar irodalomban, az pedig a másik nóvum, hogy 2020-ban egy új regényben máris olvashatunk ennek az évnek döbbenetes világtárványáról. Ez utóbbi úgy szivároghatott be a cselekménybe, hogy egy mai kamaszlány a karanténos időkben olvassa dédapja egy évszázaddal korábbi naplóját...” S ez a napló ama bizonyos, megszállásos időket eleveníti föl.

S most íme, itt a folytatás.¹ A tervezett trilógia második része. Ha elkészül, akkor lesz egy Trianon-trilógiánk... Gáspár Ferenc pályáján ennek egyébként van hagyománya, hogy csak a *Janust*, a *Galeottót* és a *Mátyás királyt* említsem. Mindegyik esetben szerves az összefüggés a különböző részek között, és most is megfigyelhetjük a folytatás értékeit. A *Trianon unokái* jellemzői közé tartozik a gazdag cselekményszövés, a milióteremtés számos értéke, valamint a játék az idővel. És ne felejtjük el a történelmi érzékenységet, a magyarságot ért, máig kiheverhetetlen csapások sorozatát sem!

A kötet alcímében ezt olvassuk: *Baja krónikája*. Természetesen nem a kisváros történetének egészét fedi ez a megjelölés, hanem egy

---

1 Gáspár Ferenc: *Trianon unokái*. Pilisvörösvár, 2025, IdőJel Kiadó.

bizonyos korszak áll a fókuszban. De a történet több ennél: a helyszín akár behelyettesíthető, hiszen ha nem is ugyanígy, de hasonló dolgok bárhol másutt is megtörténhettek. Egy irodalmi mű konkrét helyénél és idejénél ez az általánosíthatóság mindig fontos szempont. Persze a helyi színek jelentőségét sem szabad lebecsülnünk.

Ezúttal a múlt időben főszereplő Lackó megtalált naplóját a dédunoka, Márta olvassa kb. 100 évvel később. Az összekötő szálát a lány nagyapja jelenti, aki eleven alakja a mai történetnek. Van a régi naplóban nyomozás, számos kaland a szerb időkből, azokról a fiatalokról, akik harcolni akarnak a megszállók ellen. A nyitóképpen egy menekülő ember, Bátor János jelenik meg 1918-ban. (A szerb megszállás 1921-ig tartott.) A befagyott folyó jegén gyalogol, miközben a hűgára gondol, akit korábban a szerbek kis híján megerőszkoltak. S ezek gyakorlatilag az utolsó pillanatai. Tehát már az eső sorok a világ borzalmairól szólnak. A megszállás erőszakos mozzanatairól. Az elbeszélés hol egyes szám 3., hol 1. személyű. A környezetrajz is pontos. S ahogy a mű központi alakja, a 16 éves lányunoka mondja a nagypapának: „Szomorú történet...” Hiszen itt is váltakoznak az idősíkok, és a múltba pillantás hasonlóképpen jelen van, mint a megelőző műben. Gáspár Ferenc sok regényében ez a technika. Napjainkból hol egy évszázadot (mint jelen esetben), hol meg századokat mehetünk vissza az időben. Az is izgalmas, hogy ily módon a mai háború szele is megérinti a szereplőket.

S ez a technika itt is kölcsönöz némi filmszerűséget a történetnek. Sajátos „vágásokkal” váltakoznak az idők és a helyszínek. Az elbeszélés ezáltal is pörgő és dinamikus lesz. Közben lábjegyzeteket találunk, amelyekben az író magyarázatot ad a valóban megtörtént dolgokra, és eközben föltárja feleségének családját is. Miként már műveiben, itt is vegyülnek a valós tények a fiktív elemekkel. S közben a jelenben alakul a lány története is: a valós Szabó Lőrinc Gimnáziumban eltöltött diákévekkel, közelebről 2022 és 2023-mal. (Az író lakóhelyének környezete ez.) Egyébként a mai történet egyszerűbb, a száz évvel korábbi helyenként kuszább, bár ez összefügg a megszállás és azzal szembe forduló történetének összetettebb jellegével.

A megszállók vágyai pedig mérhetetlenek: „...Óriási nagy birodalom lesz a miénk, a görög határtól egészen a Balaton partjáig!...” – mondja

egyikük. S ugye ismerős ez az akkori időkből, és persze napjainkból is. A hajdani bajai megszállás modellje élt és élni fog a nagy (és kisebb) hatalmak szellemiségében. Ugyanakkor erős a kontraszt a kétféle idő között. Amott a megszállókkal küzdenek, itt meg a lány a kéretlen udvarlóval. A háború és a béke viszonyai közötti különbség számottevő, bár a nagyapa meséjét hallgató lány, Márta érzékenysége is fontos ebben a tekintetben. Közben megállapíthatjuk a próza jó ritmusát, a dialógusok éltszerűségét. Valamennyi esetben az adott kornak megfelelő a stílus, beleértve a jelenkori történetben használt diáknyelvet is. Ezt már megfigyelhettük az első kötetben is. Mindez különösen érdekes a szerelmi szál ábrázolása közben, s ilyen szál van mindkét időben.

Persze nemcsak a történelmi bajok kerülnek elő, hanem az élet teljessége is. Hiszen az ember minden körülményben megpróbál élni, barátkozni, szeretni. Akkor is, ha a körülmények ezt különösen nehézé teszik. Háborúval, megszállással, vagy éppen emberi gyarlóságokkal, erőszakkal. Ezeket is felidézi a mű mai története, mely hol lazábban, hol szorosabban kötődik a korábbi részhez. Ahogy a mai lány, Márta is megjegyzi: „...El kell hogy mondjam, ma már nem olvasom ugyanolyan lelkesedéssel a Naplót, mint két évvel ezelőtt, a Covid idején, de mivel annyi év kimaradt, valahogy újból el kezdett érdekelni.” Ide kívánczok egy kérdés: vajon majd a harmadik kötetben is folytatja-e írónk ezt a fajta időkezelést? Ám ez még a közeljövő titka... A mostani műben – miként az elsőben – a nagypapa egyfajta történelmi leckét ad a múltból. Néha kissé didaktikusan, pl. a kommünről és egyéb 1919-es fejleményekről, a zsidókérdésről. Az időbeli váltások gyakran nagyon gyorsak, megesik, hogy néhány sor után ismét ugranunk kell.

S ami ezen mű múltbeli részeit illeti: a megszállás idejében szorosan a központi témával lazábban összefüggő epizódokat is találunk. Mindezek hozzájárulnak a kor jobb megértéséhez, az adott korszak egészének részeként. Egy ponton aztán a múlt másképpen olvad egybe a jelennel. A mai történetben a lány osztályfőnöke találkozik a lány nagyapjával, és szóba hozzák az ukrán háborút. Később a palesztin-izraeli konfliktus is szóba kerül. (Korábbi műveiben is élt az ilyesfajta lehetőséggel, a friss hírek beépítésével Gáspár Ferenc; volt, hogy a 2001-es terrortámadás kapott helyet nála.) Érinti azt a naiv vágyat is, hogy majd az amerikai elnökválasztás reményt hoz... Elgondolkodtató, hogy vajon

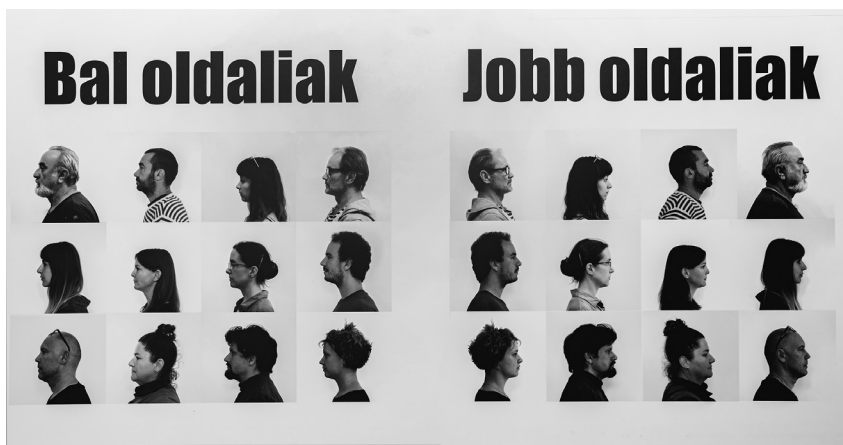
jó-e a távlat hiányában belemenni ilyen dolgokba egy történelmi regényben... Az viszont szerencsés, hogy mindkét időben fiatalok a szereplők, s közben kiderül, hogy vannak közöttük érintkezési pontok az ifjúság ezernyi gazdagságával. Kalandokkal, szerelemmel, vágyakkal. Természetesen az alapvetően különböző történelmi-társadalmi viszonyok közepette.

Aztán a szerb megszállás történetében elhangzik egy szöveg a (mindenkori) háború lényegéről: „...Ez egy borzasztó háború, itt mindenki áldozat, de az ember akkor is a bajtársait szereti, azokat félti. A másik – az mindig idegen marad.” Ilyen mondatok olvasása közben azt érzi az olvasó, hogy a történet, a cselekmény csupán köret az ilyesfajta örök igazságok kimondásához. S hogy egy nagyot ugorjunk, megint egy aktualitás: a nagypapa megemlíti, hogy a szerbek az unió felé tartanak... Vagy éppen a migrációról is vitatkozik Márta családja, melynek része a lány kedvese, az erdélyi származású Levi is. Ily módon egyre erősebb a gondolat: igazában nem történelmi regény ez a mű, hiszen nagyon erős benne a jelenkori szál, és a történelmet is ezen a szűrőn keresztül látatja. Egy évszázad távolából. A vita egyébként roppant izgalmas a családtagok között: a kultúráról, kereszténységről, világról. Ízig-vérig mai történések ezek!

S aztán még egy tételmondat: „...Jóvá lehet tenni egy igazságtalanságot egy másik igazságtalansággal?” Mindez a kommünről szóló vitában hangzik el. Az akkori, egy évszázaddal korábbi aktualitások világában. S ekkor tájt éri a régi történet főhősét, Lacit az álhir kedvese, Marika haláláról. Amiről aztán kiderül, hogy valótlan, és a fiatalok véletlenszerűen találkoznak, ám frigyük mégis véget ér. Aztán mégse... Ez a szerelmi szál éppúgy válságokkal terhes, mint a korszak. Máskor is találkozunk a cselekményben ilyen „szerencsétlen véletlenekkel”, mint ahogy az álomnak is jut szerep, ha nem is oly gyakran, mint korábbi Gáspár-művekben. Az olvasó bizony néhol kapkodhatja a fejét a fordulatoknak köszönhetően.

Krimielemekek is vannak a regényben, elrabolt gyűrűvel, gyilkosságokkal. Ezek az elemek is részei a múlt századi történetnek, a zűrzavarnak. Meglátjuk az esendő embert, de a kitartást és a hazafiasságot is. Mindezt egy történelmileg kegyetlen időben, kiemelve egy konkrét helyszínt és egy morbid helyzetet. Egyébként ebben a műben kisebb tér

jut a tényleges szerb megszállásnak. Az előző regényben több volt az ezzel összefüggő esemény, a megszállók elleni küzdelem sok részlete. Aztán bizonyos szinten elrendeződnek a dolgok. Az utolsó sorok líraisággal és összetettséggel telítettek: „...Felnézek az égre, és már nem csak azt nem tudom, hogy ki a kommunista és ki nem, hanem hogy kibe vagyok szerelmes igazából. Fent fénylenek a csillagok, különösen a Nyilas, amit Kaszásnak is hívnak itt Baján és az egész Nagy-Magyarországon.” Szimbolikus és ízig-vérig mai szöveg. Várjuk a folytatást!

Ungvári-Zrínyi Kata: Tizenkét dühös ember

A Székelyföld előfizetőinek és állandó támogatóinak névsora

Románia

MAGÁNSZEMÉLYEK

Dr. Ábrám Zoltán – Marosvásárhely
Abrán Tünde – Székelyudvarhely
Albert Ernő – Sepsiszentgyörgy
Albert Géza – Székelyudvarhely
Andrási Iлона – Alsósófalva
András Pál – Bukarest
Antal Attila – Csíkszereda
Antal István – Székelyudvarhely
Antal Margit – Csíkszereda
Árva Katalin – Sepsiszentgyörgy
Asztalos István – Székelyudvarhely
Bács Károly – Csíkszereda
Bajna György – Gyergyószentmiklós
Bakk-Dávid Enikő – Kézdivásárhely
Bakk Pál – Szentkatolna
Bakó Botond – Nagyenyed
Balázs-Bécsi Emília – Gyergyóremete
Balázs Dénes – Csíkrákos
Dr. Balázs Lajos – Csíkszereda
Balázs Zsuzsánna-Erzsébet – Csíkszereda
Balázsi-Pál Etel – Csíkszereda
Bálint Csaba – Csíkszereda
Bálinth Erzsébet – Csíkszereda
Bán Kata – Székelyudvarhely
Bán Árpád – Alsóboldogfalva
Barabás Imre – Gyergyóremete
Baracsi Levente – Arad
Bardócz Ferenc – Gyergyóditró
Baricz Lajos – Marosszentgyörgy
Bartha Árpád – Kászonújfalu
Bartha György – Csíkszereda
Bartha Imre – Székelyudvarhely
Bartók Melinda – Kézdivásárhely

Bartos Jenő – Jászvásár
Bege Károly – Gyergyócsomafalva
Benkő Levente – Magyarvista
Berszán Lajos – Gyimesfelsőlok
Bíró Ambrus Lenke – Székelyudvarhely
Bíró Gábor – Csíkmadaras
Dr. Bíró Gábor – Kézdivásárhely
Bíró Géza – Gyergyószentmiklós
Bíró László – Kalotaszentkirály
Bíró Levente-Tibor – Kézdivásárhely
Bíró Réka – Barót
Bíró Sándor – Gyergyószentmiklós
Blénessy Jolán – Székelyudvarhely
Bocskay Vince – Szováta
Bodó István – Csíkszereda
Bodor Júlia – Gyergyóditró
Bogdán Zsolt – Kolozsvár
Bogos Zsolt – Csíkszereda
Borbáth Erzsébet – Csíkszereda
Borbély László – Csíkszereda
Borbély Tamás – Marosvásárhely
Borbély Zsolt Attila – Arad
Borboly Csaba – Csíkszereda
Dr. Borboly István – Gyergyócsomafalva
Dr. Borcsa János – Kézdivásárhely
Bölöni Domokos – Marosvásárhely
Bölöni Ildikó – Bikafalva
B. Tomos Hajnal – Négyfalu
Burus János Botond – Csíkszereda
Czikó László – Búzásbesenyő
Császár Vilmos – Csíkrákos
Csávossy György – Nagyvárad
Csatlós Mihály Levente – Kézdivásárhely
Cseke Péter – Kolozsvár
Csenteri Levente – Sepsiszentgyörgy

- Cserey Zoltán – Sepsiszentgyörgy
 Ft. Msgr. Csiki Dénes – Nyárad-
 köszvényes
 Dr. Csiszár Anna – Marosvásárhely
 Csiszer Imre Csaba – Csíkszereda
 Csúcs Mária – Csíkszereda
 Daczó Katalin – Csíkszépvíz
 Dánél Sándor – Csíkszereda
 Damó Csaba – Kézdivásárhely
 Darkó Béla – Marosvásárhely
 Daróczy Béla – Marosvásárhely
 Ft. Darvas-Kozma József –
 Csíkszereda
 Darvas Mária – Gyergyóalfalu
 Dávid Katalin – Székelyudvarhely
 Dávid Péter Pál – Sepsiszentgyörgy
 Dávid Zoltán – Kolozsvár
 Deák Botond – Réty
 Deák Ferenc – Csernáton
 Deme László – Csernáton
 Demeter Edit – Kézdiszentlélek
 Dénes Emőke – Homoródalmás
 Dénes Erzsébet – Homoródszentpál
 Doboly Beatrice – Vajdahunyad
 Dobos Sándor – Nagyvárad
 Dimény János – Nagybacon
 Dr. Dombi Csaba Ábel – Felsőbánya
 Domokos Éva – Arad
 Dragomir Péter – Sepsiszentgyörgy
 Ft. Drócsa László – Csíkmindszent
 Egyed Emese – Kolozsvár
 Dr. Elek Sándor – Csíkszereda
 Elekes András – Csíkpálfalva
 Elekes Antal – Temesvár
 Elekes-Józsa Márton – Gyergyóújfalu
 Elekes Károly – Sepsiszentgyörgy
 Elekes Péter – Kászonaltiz
 Elekes Zsuzsanna – Gyergyóújfalu
 Farkas Ambrus – Sepsiszentgyörgy
 Farkas Antal – Székelyudvarhely
 Farkas László – Gyergyócsomafalva
 Farkas Miklós – Segesvár
 Farkas Réka – Sepsiszentgyörgy
 Fazakas Zoltán – Sepsiszentgyörgy
 Fekete Albert – Csíkszereda
 Fekete István – Csíkszereda
 Ferencz Edit – Gyergyóremete
 Ferencz Éva – Kézdivásárhely
 Ferencz Gizella – Kézdivásárhely
 Ferencz Imre – Csíkszereda
 Dr. Ferencz László – Marosvásárhely
 Ferencz-Nagy Zoltán – Brassó
 Dr. Finta Ella – Szilágysomlyó
 Fodor György – Székelyudvarhely
 Fodor István – Sepsiszentgyörgy
 Fodor Pál – Sepsiszentgyörgy
 Forró László – Bukarest
 Fuják Gyula – Csíkszereda (2 darab
 egyéves előfizetés)
 Funariu Éva – Szeben
 Fülöp Dénes – Székelyudvarhely
 Fülöp Géza – Marosvásárhely
 Fülöp Lajos – Székelykeresztúr
 Fülöp László – Csernáton
 Fülöp Sándor – Gyergyóalfalu
 Fülöp Tamás – Majlát
 Fülöp-Török Réka – Kézdivásárhely
 Gábor Emőke – Csíkszereda
 Gagy József – Csíkszentlélek
 Gajai Sándor – Árkos
 Gajdó Albert – Csernáton
 Gál Katalin – Gyergyóújfalu
 Galvácsy László – Zilah
 Dr. Garda Dezső – Gyergyószentmiklós
 Gazda Árpád – Magyarfenes
 Gazda József – Kovászna
 Geréd Gábor – Székelyudvarhely
 Gergely Borbála – Csíkszereda
 Dr. Germán Salló Márta – Maros-
 vásárhely
 Gulácsi Gizella – Marosvásárhely
 Györfi Jenő – Nyáradmagyarós

- Györffi Kálmán – Gyergyószentmiklós
Dr. Györfi Sándor – Csíkszicsó
Haáz Sándor – Székelyudvarhely
Hadnagy Géza – Farkaslaka
Haller Béla – Marosvásárhely
Hantz András – Kolozsvár
Hegy Sándor – Székelyudvarhely
Hertz Mikola – Csíkszereda
Dr. Holló Attila – Csíkszereda
Hubert Sándor – Bukarest
Illyés Ferenc – Székelykeresztúr
Imecs Márton – Kolozsvár
Incze Szabó László – Marosvásárhely
Istvánffy Katalin – Torda
Izsák Balázs Árpád – Marosvásárhely
Jancsó Miklós – Kolozsvár
János Julianna – Csíkszereda
Jánosi Csaba – Csíkszereda
Joikits Attila – Szilágysomlyó
József Álmos – Sepsiszentgyörgy
Juhász B. Tünde – Csíkszereda
Kacsó Elemér – Temesvár
Kacsó József – Hármásfalu
Kakas Zoltán – Sepsiszentgyörgy
Káli Király István – Marosvásárhely
Kánya József – Csíkszereda
Katona Gizella – Kolozsvár
Kedves Béla – Gyimesközéplek
Kelemen Hunor – Csíkszereda
Kémenes Bernadette – Gyergyó-
szentmiklós
Kerekes Ágnes – Nagyvárad
Keresztes Éva – Brassó
Dr. Kikeli Pál István – Marosvásár-
hely
Király Gyöngyi – Marosvásárhely
Király Zoltán – Kolozsvár
Kiss Jenő – Sepsiszentgyörgy
Kiss Lázárné Éva – Kézdivásárhely
Kocsis László – Marosvásárhely
Kolbert Tünde – Borszék
Kolumbán-Antal József – Zetelaka
Kolumbán László – Székelyudvarhely
Koncsag László – Szentegyháza
Konsza Vilmos – Sepsiszentgyörgy
Kónya-Hamar Zsuzsanna és Dr. Kó-
nya-Hamar Sándor – Kolozsvár
Kopacz Péter – Sepsiszentgyörgy
Kovács Amadé – Cernavodă
Kovács Barna – Marosvásárhely
Kovács Béla – Érmihályfalva
Kovács Emil Lajos – Szatmárnémeti
Kovács Eszter – Gyergyószárhely
Kovács Mária – Székelyudvarhely
Kovács Piroska – Máréfalva
Kovács Zsuzsanna – Bukarest
Dr. Kozma Dezső – Kolozsvár
Kozma-Péter Dénes – Zetelaka
Köllő Éva – Borszék
Kristó Tibor – Csíkszereda
Kürti Miklós – Kolozsvár
Laczkó-Albert Elemér – Gyergyó-
remete
Laczkó Szentmiklósi Endre –
Gyergyóremete
László Attila – Jászvásár
László Bakk Anikó – Kolozsvár
László Csaba – Csíkszereda
Lászlófy Pál István – Csíkszereda
Dr. László Ilona – Marosvásárhely
Lázár Lilla – Csíkszereda
Lázár Pál – Marosvásárhely
Lehoczky Ferenc – Arad
Léstyán Dénes – Csíkszereda
Léstyán Sándor – Kézdivásárhely
Loghin Gizella – Brassó
Lőrincz József – Székelyudvarhely
Luka Klára – Sepsikőröspatak
Dr. Major Zoltán Zsigmond – Kolozs-
vár
Dr. Makai Magoss Csaba –
Felsőbánya

- Markó Béla – Marosszentkirály
 Markó Ilona – Csíkszentgyörgy
 Marton Erzsébet – Marosvásárhely
 Dr. Marton József – Gyulafehérvár
 Márton Ferenc – Temesvár
 Maștaleriu Erzsébet – Gyergyóremete
 Dr. Máthé Dénes – Kolozsvár
 Mátyás Endre – Szováta
 Mester Zoltán – Szováta
 Mihály János – Lövete
 Mihály Orsolya – Kolozsvár
 Miklós István Csongor – Csíkszereda
 Mikola Éva – Torja
 Dr. Mild Edit – Sepsiszentgyörgy
 Mincsor Erzsébet – Gyergyóremete
 Mirk László – Csíkszereda
 Molnár Csaba – Csíkszereda
 Molnár Endre – Marosvásárhely
 Molnár Vilmos – Csíkszereda
 Murányi János – Székelyudvarhely
 Nádudvary György – Brassó
 Nagy Árpád – Csíkszentdomokos
 Dr. Nagy Attila – Marosvásárhely
 Nagy Csilla – Csíkszentlélek
 Nagy József – Gyergyóremete
 Dr. Nagy Lajos – Sepsiszentgyörgy
 Nagy László – Marosvásárhely
 Nagy László – Zilah
 Nagy Melinda – Nagyvárád
 Nagy Miklós Kund – Marosvásárhely
 Nagy Sándor – Székelyudvarhely
 Nemes Előd – Sepsiszentgyörgy
 Novák Sándor – Marosvásárhely
 Oláh Sándor – Csíkszereda
 Orbán Gábor – Gyergyószentmiklós
 Orbók Ilona – Csíkszereda
 Pál Tibor – Kézdiszentlélek
 Pál Zoltán – Csíkdánfalva
 Pálffy József – Csíkszereda
 Papp Zoltán – Zilah
 Pásztor Ferenc – Sepsiszentgyörgy
 Patakfalvi Dénes – Székelykeresztúr
 Péntek János – Kolozsvár
 Péntes Jenő – Bereck
 Péter Éva – Csíkszereda
 Péter Gergely – Csíkszereda
 Péter Péter – Székelyudvarhely
 Petres Sándor – Csíkszereda
 Portik Bakai Ádám – Gyergyóremete (8
 darab egyéves előfizetés)
 Dr. Puskás Attila – Marosvásárhely
 Dr. Rác Katalin – Marosvásárhely
 Ráduly János – Kibéd
 Rákosi Zoltán – Sepsiszentgyörgy
 Rancz Árpád – Csíkszereda
 Rokaly József – Gyergyószentmiklós
 Russu Bors Tibor – Csíkszentkirály
 Sándor Szilárd – Székelykál
 Sántha Emese – Marosvásárhely
 Sárkány Antal – Sepsiszentgyörgy
 Ft. Sárközi Sándor – Csíkszereda
 Sárosi Csaba – Kézdivásárhely
 Sárosi Teréz – Kézdivásárhely
 Sata Kinga Koretta – Magyarvista
 Sata Klára – Csíkszereda
 Sata Lóránd – Voluntari
 Seprődi József – Dicsőszentmárton
 Silye Béla – Székelyudvarhely
 Siklódi Olga – Székelyudvarhely
 Sóbester Klára – Marosvásárhely
 Sófalvi László – Székelyudvarhely
 Dr. Soós Szabó Klára – Csíkszereda
 Straub Etelka – Nagyvárád
 Suba Ilona – Marosvásárhely
 Szabó-Biró Brigitta – Csíkjénőfalva
 Szabó Attila – Nagyalambfalva
 Szabó Csilla – Marosvásárhely
 Szabó Enikő – Szentegyháza
 Szabó Ferenc – Gyergyóditró
 Szabó József – Székelyudvarhely
 Szabó Judit – Kézdivásárhely
 Szabó Judit – Csíkcicsó

Szabó Magdolna – Csíkszecső
 Szabó M. Barna – Székelyudvarhely
 Szabó Nándor – Csíkszereda
 Szabó Piroska – Nagyvárad
 Dr. Szabó Sándor – Székelyudvarhely
 Szalai Attila Örs – Székelyudvarhely
 Dr. Szász Éva – Gyergyóalfalu
 Szász Zoltán – Székelyudvarhely
 Szatmári József – Marosvásárhely
 Szathmáry János – Gyergyószentmiklós
 Dr. Szatmári Sebestyén – Csíkszereda
 Dr. Szatmári Szabolcs – Marosvásárhely
 Szávai Márton – Énlaka
 Szebeni Norbert – Sepsiszentgyörgy
 Szekeres Adorján – Csíkszereda
 Székely Ágnes – Balánbánya
 Székely Szabó Zoltán – Marosvásárhely
 Széll (Horváth) Anna – Kolozsvár
 Szentés D. Gáspár – Madéfalva
 Szentés Gábor – Madéfalva
 Szilágyi István – Kolozsvár
 Szilágyi Németh Éva – Kolozsvár
 Dr. Szilveszter László Szilárd –
     Sáromberke
 Szöcs István – Szentegyháza
 Tamás Béla – Csíkszereda
 Tamás Dénes – Réty
 Tamás Géza – Székelyudvarhely
 Tamás Huba – Homoródkarácsonyfalva
 Tamás Klára – Csíkszereda
 Tánczos Vilmos – Kolozsvár
 Tankó Gyula – Gyimesközéplek
 Tapodi Zsuzsa – Sepsiszentgyörgy
 Tatár Irénke – Maroszentgyörgy
 Tiboldi István – Csíkszereda
 Tódor Béla – Kézdiárbis
 Tódor Gábor – Homoródmás
 Tófalvi Zoltán – Marosvásárhely
 Tóth Mária – Arad
 Tötös Katalin – Zilah
 Török Áron – Sepsiszentgyörgy

Török József – Lövete
 Török István – Koronka
 Török Mária – Csíkszereda
 Tövissi Zsolt – Csíkszereda
 Tuross Judit – Marosvásárhely
 Ütő László – Székelykeresztúr
 Ványolós A. István – Székelyudvarhely
 Varga Lőrinc – Gyergyószentmiklós
 Varga Edit – Gyergyóremete
 Vén Ferenc – Kézdiárbis
 Veres István – Szatmárnémeti
 Dr. Veress István – Szilágysomlyó
 Veress János – Kovászna
 Vetrő András – Kézdivásárhely
 Víg Zsolt – Kolozsvár
 Vitályos Réka – Marosvásárhely
 Vorzsák Margit – Csíkszereda
 Dr. Waczel Attila – Csíkkarcfalva
 Zrinyi István József – Mangalia
 Zsigmond Győző – Sepsiszentgyörgy
 Zsók József – Sepsiszentgyörgy
 Zsók László – Sepsiszentgyörgy

INTÉZMÉNYEK

Apáczai Csere János Pedagógusok Há-
     za – Csíkszereda
 Dr. Balás Gábor Községi Könyvtár –
     Gyergyóremete
 Bernády Közművelődési Egylet –
     Szováta
 Csíki Székely Múzeum – Csíkszereda
 Csíkszépvízi Öregotthon – Csíkszépvíz
 Derex Com Kft. – Bukarest
 Dokumentációs Könyvtár –
     Székelyudvarhely
 Exa-Trade Kft. – Székelyudvarhely
 Gyulafehérvári Római Katolikus Érsek-
     ség Csíkszeredai Segédpüspöksége
 Hargita Megyei Tanfelügyelőség –
     Csíkszereda

- Hargita Megyei Szociális és Gyerekvédelmi Igazgatóság – Csíkszereda
 Haszmann Pál Közművelődési Egyesület – Csernáton
 Iskolai Könyvtár – Szárazajta
 Iskolai Könyvtár – Székelyszáldobos
 Kájoni János Megyei Könyvtár – Csíkszereda (2 db. egyéves előfizetés)
 Keramika Kft. – Csíkszereda
 Kézdivásárhelyi Múzeum – Kézdivásárhely
 Kontur Kft. – Csíkszereda (5 db. egyéves előfizetés)
 Kovászna Megyei Alkotóközpont – Sepsiszentgyörgy
 Kovászna Megyei Könyvtár – Sepsiszentgyörgy (2 db. egyéves előfizetés)
 Kovászna Megyei Tanács – Sepsiszentgyörgy (5 db. egyéves előfizetés)
 Községi Könyvtár – Balánbánya
 Községi Könyvtár – Barátos
 Községi Könyvtár – Bardoc
 Községi Könyvtár – Bereck
 Községi Könyvtár – Bögöz
 Községi Könyvtár – Bölön
 Községi Könyvtár – Csernáton
 Községi Könyvtár – Csikdánfalva
 Községi Könyvtár – Csikkozmas
 Községi Könyvtár – Csikmadéfalva
 Községi Könyvtár – Csikpálfalva
 Községi Könyvtár – Csíkszentdomokos
 Községi Könyvtár – Csíkszentgyörgy
 Községi Könyvtár – Csíkszentmárton
 Községi Könyvtár – Csíkszentmihály
 Községi Könyvtár – Csíkszentsimon
 Községi Könyvtár – Csíkszépvíz
 Községi Könyvtár – Etéd
 Községi Könyvtár – Felsőboldogfalva
 Községi Könyvtár – Fenyéd
 Községi Könyvtár – Galócás
 Községi Könyvtár – Gelence
 Községi Könyvtár – Gidófalva
 Községi Könyvtár – Gyergyóalfalu
 Községi Könyvtár – Gyergyócsomafalu
 Községi Könyvtár – Gyergyóditró
 Községi Könyvtár – Gyergyószárhegy
 Községi Könyvtár – Gyergyóremete
 Községi Könyvtár – Gyergyóújfalu
 Községi Könyvtár – Gyimesfelsőlok
 Községi Könyvtár – Gyimesközéplok
 Községi Könyvtár – Hídvég
 Községi Könyvtár – Homoródalmás
 Községi Könyvtár – Homoródszentmárton
 Községi Könyvtár – Kányád
 Községi Könyvtár – Kápolnásfalva
 Községi Könyvtár – Karcfalva
 Községi Könyvtár – Kászon
 Községi Könyvtár – Kézdiipolyán
 Községi Könyvtár – Kézdiszentlélek
 Községi Könyvtár – Kommandó
 Községi Könyvtár – Korond
 Községi Könyvtár – Kőkös
 Községi Könyvtár – Lemhény
 Községi Könyvtár – Lövete
 Községi Könyvtár – Maksa
 Községi Könyvtár – Mikóújfalu
 Községi Könyvtár – Nagyajta
 Községi Könyvtár – Nagybacon
 Községi Könyvtár – Nyárádmagyarós
 Községi Könyvtár – Oklánd
 Községi Könyvtár – Oroszhegy
 Községi Könyvtár – Ozdola
 Községi Könyvtár – Parajd
 Községi Könyvtár – Réty
 Községi Könyvtár – Románandrásfalva
 Községi Könyvtár – Sepsibodok
 Községi Könyvtár – Sepsikőröspatak
 Községi Könyvtár – Siménfalva
 Községi Könyvtár – Székelyderzs
 Községi Könyvtár – Székelyvarság

- Községi Könyvtár – Szentábrahám
 Községi Könyvtár – Szenterzsébet
 Községi Könyvtár – Torja
 Községi Könyvtár – Újszékely
 Községi Könyvtár – Uzon
 Községi Könyvtár – Váralja
 Községi Könyvtár – Vargyas
 Községi Könyvtár – Zabola
 Községi Könyvtár – Zágon
 Községi Könyvtár – Zetelaka
 Kulturális Központ – Gyergyószentmiklós
 Magyarország Főkonzulátusa – Csíkszereda
 Manpres Distribution Kft. – Bukarest
 Nagy István Művészeti Líceum – Csíkszereda
 Németh Géza Egyesület – Csíkszereda
 Nemzeti Kisebbségkutató Intézet – Kolozsvár
 Petőfi Sándor Általános Iskola – Oroszhegy
 Polgármesteri Hivatal – Csíkszereda (5 db. egyéves előfizetés)
 Polgármesteri Hivatal – Gyergyószentmiklós
 Polgármesteri Hivatal – Kápolnásfalu (2 db. egyéves előfizetés)
 Polgármesteri Hivatal – Oroszhegy
 Polgármesteri Hivatal – Tusnádfalu (2 db. egyéves előfizetés)
 Római Katolikus Plébánia – Tűr
 Romániai Magyar Pedagógusok Szövetsége – Csíkszereda
 Romániai Magyar Pedagógusok Szövetsége Erdővidéki Szervezete – Nagybacon
 Sabi Team Biztosítási Ügynök Kft. – Csíkszentlélek
 Sapientia Alapítvány – Kolozsvár
 Sapientia Egyetem Könyvtára – Csíkszereda
 Székely Nemzeti Múzeum – Sepsiszentgyörgy
 Szent Erzsébet Öregotthon – Gyergyószentmiklós
 Tarisznyás Márton Múzeum – Gyergyószentmiklós
 Temesvári Római Katolikus Püspökség – Temesvár
 Turisztikai, Ifjúsági és Külkapcsolati Iroda – Gyergyószentmiklós
 Unitárius Parókia – Marosvásárhely
 Városi Könyvtár – Barót
 Városi Könyvtár – Borszék
 Városi Könyvtár – Gyergyószentmiklós
 Városi Könyvtár – Kézdivásárhely
 Városi Könyvtár – Kovászna
 Városi Könyvtár – Maroshévíz
 Városi Könyvtár – Székelyudvarhely
 Városi Könyvtár – Szentegyháza
 Városi Könyvtár – Tusnádfürdő
 Városi Művelődési Ház – Barót
 Br. Wesselényi Miklós Városi Könyvtár – Kézdivásárhely
 Zetelaka Község – Zetelaka

Magyarország

MAGÁNSZEMÉLYEK

- Abafáy-Deák Csillag – Budapest
 Alföldy Jenő – Kecskemét
 André András – Martonvásár
 Dr. Antal Balázs – Budapest
 Bakos József – Budapest
 Dr. Balássy Péter – Szombathely
 Bálint Gábor – Dabas
 Dr. Baricz Zsolt – Szeged
 Barta László – Budapest
 Dr. Bartók Gergely – Budapest
 Báthori Csaba – Budapest
 Beke Mihály András – Budapest
 Bereczky Gábor – Budapest

- Bíró Miklós – Budapest
Birtalan Ferenc – Budapest
Dr. Botz Lajos – Pécs
Borbás János – Veszprém
Boga Tamás László – Szeged
Burján Pál – Pécs
Czakó Gábor – Budapest
Császár Zoltán – Budapest
Csender Levente – Üröm
Csontó Lajos – Pilisborosjenő
Dávid Ferenc – Szentés
Dávid Gyula – Szigetszentmiklós
Dr. Demeter Béla – Szikszó
Demeter József – Ballószög
Demse Márton – Budapest
Dénes Balázs – Szeged
Dr. Dobos László – Budapest
Dr. Erdei Antal – Gyöngyössolymos
Farkas Zoltán – Veszprém
Fazakas Lehel – Gödöllő
Fazekas Edit – Cegléd
Dr. Fazekas Márta – Budapest
Dr. Fázsy Szabolcs – Budapest
Fejér Istvánné – Szentés
Fekete Béláné – Budapest
Fekete Miklós – Szeged
Ferenz Ernő – Páty
Dr. Ferenczi Tibor – Budapest
Dr. Ferencz Csaba – Budapest
Ferencz I. Szabolcs – Budapest
Fritsch László – Budapest
Dr. Füleky György – Budapest
Fűrjesi Csaba – Budapest
Füzi Michael Stephan – Budapest
Gál Ildikó – Budapest
Gáll József – Budapest
Gálffy Attila – Budapest
Gátay István – Devecser
Dr. Gottwald Péter – Győr
Guba Pál – Miskolc
György Tünde – Budapest
Gyurka Eta – Budapest
Halász Péter – Csongrád
Hankó Zoltán – Kistarcsa
Harmath Ilona – Baja
Dr. Hartványi Tamás – Győr
Dr. Hegedűs Imre János – Budapest
Herman Levente – Budapest
Horváth Zoltán és Imecs Emese – Budapest
Iancu Laura – Velence
Jámbor Zoltánné – Makó
Grófné Jancsó Zsuzsanna – Kalocsa
Ifj. Jancsó Gyula – Budapest
Jancsó Klára Katalin – Biatorbágy
Dr. Jánosy Ildikó Kinga – Szeged
Jánosiné Dandui Gyöngyi – Budapest
Juhász Béla – Abasár
Kádár Katalin – Ágfalva
Kántor József – Baja
Karap Ágnes – Budapest
Dr. Kata Mihály – Szeged
Kemény Zsigmond – Piliscsaba
Keppel Gyula – Budapest
Kézdi Anna – Battonya
Király István – Mezőkovácsháza
Dr. Kiss András – Pócsmegyer
Kiss Anna – Budapest
Kiss Bálint – Budapest
Dr. Kiss Ferenc – Cserseztomaj
Kis Krisztián Bálint – Szolnok
Kisslaki László – Kéthely
Kollár Albin – Dunakeszi
Kósa Lajos – Debrecen
Koszta Csaba – Sukoró
Kovács Árpád – Ugod
Dr. Kovács Klára – Császár
Kökényessy Szilárd – Budapest
Kófalvi Magdolna – Budapest
Dr. Kőrös Erzsébet – Győr
Dr. Kukorelly Pál – Keszthely
Kulcsár Júlia – Budapest

- Dr. Kussinszky Péter – Budapest
Kuti József – Tura
László János – Debrecen
Lezsák Sándor – Budapest
Lezsák Tibor – Budapest
Dr. Lukács Csaba – Fonyód
Dr. Lukácsy József – Székesfehérvár
Maczkó Gergő – Pogány
Makai Judit – Budapest
Márkus Béla – Debrecen
Marosi Gábor – Budapest
Márton Károly – Hőgyész
Márton Lajos – Budapest
Dr. Medgyessy István – Debrecen
Miakich Gábor – Budapest
Mihály-Kádár Katalin – Ágfalva
Miklós András – Miskolc
Dr. Molnár Jenő – Budapest
Molnár Levente – Szigetmonostor
Molnár Sándor – Balatonfüred
Murányi Sándor Olivér – Budapest
Dr. Nagy-Major Gábor – Pápa
Dr. Nám Lóránt – Szombathely
Németh István – Százhalombatta
Németh Zsolt – Budapest
Dr. Nyakasné Lázár Anna – Budapest
Dr. Obrusánszky Borbála – Mende
Dr. Oszoly Tamás – Budapest
Pados József – Sárszentmihály
Pálfi Sándorné – Berettyóújfalu
Pappné Németh Andrea – Eger
Pappné Pongrácz Csilla – Dunabogdány
Papp Péter – Budapest
Pataki Gábor Zsolt – Budapest
Paulovics Tamás – Szentés (4 darab
egyéves előfizetés)
Péterfy Lajos – Bakonyszücs
Péter László – Szeged
Pintér Henriett – Budapest
Polóny Levente – Budapest
Pomogáts Béla – Budapest
Dr. Porcza Antal – Mosonmagyaróvár
Prohászka Géza – Balatonfüred
Ragályiné Jeager Veronika – Budapest
Dr. Sándor Pál – Simontornya
Silay Ferenc – Szeged
Simai László – Veszprém
Dr. Szabó Béla – Göd
Szakó Éva – Budapest
Szakolczay Lajos – Budapest
Szárász Miklós György – Budapest
Szarka Gábor – Pomáz
Szarvas László – Tura
Szathmári István – Zsádány
Szász-Fejér István és Katalin – Moson-
magyaróvár
Dr. Székely András Bertalan – Isaszeg
Székely László – Budapest
Szeles András – Encs
Szepessy Béla – Nyíregyháza
Szigeti Lajos – Budapest
Dr. Szőnyi László Pál – Budapest
Dr. Tekes Kornélia – Budapest
Tiffán Zsolt – Villány
Tóth Erzsébet – Budapest
Tóth Wessely László – Budapest
Tornai József – Érd
Tők János – Kecskemét
Dr. Udvarhelyi Olivér – Veszprém
Ungváry Rudolf – Budapest
Dr. Varga István – Orosháza
Dr. Varga Péter Pál – Budapest
Vargha György – Tápióbecske
Dr. Várszegi László – Pécs
Dr. Vass Ágnes – Budapest
Vass Szabolcs – Parád
Dr. Veress Gábor – Balatonfüred
Vítályos Ágnes – Budapest
Vörös István – Budapest
Zsolnai József – Hernád

INTÉZMÉNYEK

Algyői Faluház és Könyvtár
- Algyő

Baka István Alapítvány - Szeged

Bouchal Kft. - Budapest

Eötvös Loránd Kutatóhálózat Titkársága - Budapest

Erdély Barátainak Köre Kulturális Egyesület - Szolnok

Írók Boltja (8 db. egyéves előfizetés) - Budapest

Könyvtárellátó Kht. - Budapest

Magyar Földgáztároló Zrt., Fritsch László - Budapest

Magyar Patrióták Közössége - Budapest

MTA Társadalomtudományi Központ - Budapest

MTA Titkárság - Budapest

Mogyoróssy János Városi Könyvtár - Gyula

Móra Ferenc Népszínház Közhasznú Egyesület - Algyő

Országgyűlés Hivatala - Budapest - 2 db. egyéves előfizetés

Országos Nyugdíjbiztosítási Főigazgatóság - Budapest

Ötágú Síp Kulturális Egyesület - Szeged

Paksi Közművelődési Nonprofit Kft. - Paks

Páholy Irodalmi Egyesület - Pécs

Páterház Panzió - Szentés

Robinson Tours Kft. - Balatonfüred

Szegedi Tudományegyetem Egyetemi Könyvtára - Szeged

Dr. Varga Péter Pál Országos Gerincgyógyászati Központ - Budapest

Amerikai Egyesült Államok

Dr. Basa Emőke - Clifton

Borbély Melinda - Laguna Beach

Farkas Szabolcs - Milwaukee

Fodor Albert - New York

György Ildikó - Highland

Kirják Attila - New York

Kiss István - Hawley

Kovács Árpád - Maryland

Kovács László - Loveland

Ozsváth Ildikó - New York

Ausztrália

Leontine von Rheinberg - Melbourne

Ausztria

Dr. Bartók Miklós - Leopoldsdorf

Csipkó László - Bécs

Csutak Magda - Bécs

Dr. Forbáth Klára - Bécs

Galvácsy Imola - Bécs

Gellérd Andor - Bécs

Haverinen Varga Katalin - Linz

Franciaország

Buna István - Antony

Dčnes-Pichot Hanga - Chécy

Langrand-Escure Tünde - St. Pèray

Párizsi Magyar Intézet - Párizs

Horvátország

Péter Irén - Várदारóc

Németország

Dr. Dobó Attila – Rheine
Dr. Dobó Tibor – Demmin
Gaál Julianna – Aalen
Haáz Katalin – Braunschweig
Juliana Johrend – Buchen
Kisslaki László – Steinbach
Schultz Orsolya – Rostock
Szabó Kristóf Imre – Düsseldorf
Szakács-Konnerth Mihály –
Friedrichshafen
Száva Péter – Krefeld
Dr. Wieser Györgyi – Starnberg

Svájc

Gödri Zsolt – Benglen

Svédország

Antal Imre – Ljungby
Csata Attila – Västra Frölunda
Szentkirályi Csaga – Vällingby

Szerbia

Apró József – Topolya
Benda Török Lívia – Moholgunaras
Bolyai Tehetséggondozó Gimnázium
és Kollégium – Zenta

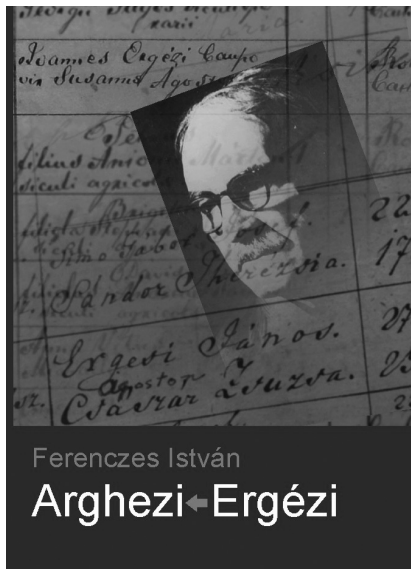
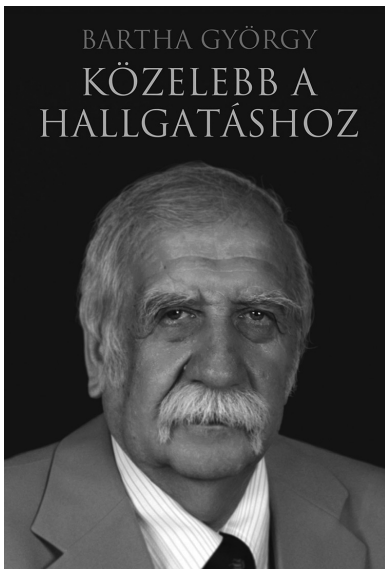
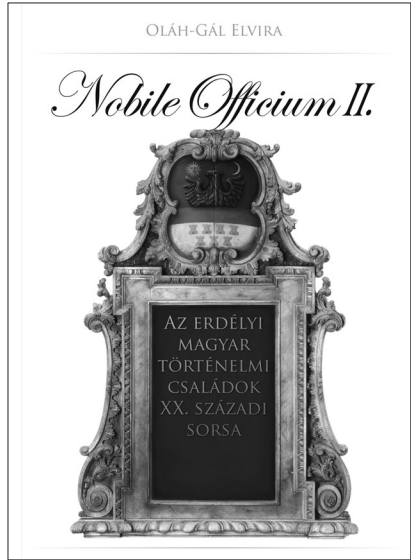
Csáki Edina – Topolya
Fekete J. József – Zombor
Jovan Jovanovic Zmaj Általános Isko-
la – Magyarkanizsa
Kosztolányi Dezső Tehetséggondozó
Nyelvi Gimnázium – Szabadka
Lengyel Emese – Topolya
Nagybecskereki Gimnázium –
Nagybecskerek
Nagy Majláth Ágota – Topolya
Nyirádi Hajnalka – Topolya
Pressburger Kucor Blanka – Topolya
Rancz Károly – Pancsova
Surányi Roland – Óbecse (4 darab egy-
éves előfizetés)
Tari István – Óbecse
Vajda Annamária – Topolya
Vastag Gázsó Hargita – Topolya
Zolcer Andrea – Topolya
Zsiga Dávidházi Judit – Topolya

Szlovákia

Fehér István – Komárom
Kiss Mónika – Őrös
Pallér Péter – Komárom
Selye János Gimnázium – Komárom

Magyarországon a *Székelyföld* folyóirat
a *Magyar Napló* szerkesztőségében rendelhető meg:
1092 Budapest, Ferenc krt. 14 sz., postán: 1450 Budapest, Pf. 77

Legújabb kötetek:

SZÉKELY KÖNYVTÁR

111MD30 0301

1. Székely népballadák	35,00 lej
2. Mikes Kelemen: <i>Törökországi levelek</i>	35,00 lej
3. Tamási Áron: <i>Ábel a rengetegben</i>	35,00 lej
4. Böződi György: <i>Székely bánja</i>	35,00 lej
5. Kányádi Sándor: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
6. Apor Péter: <i>Metamorphosis Transylvaniae</i>	35,00 lej
7. Benedek Elek: <i>Székely népmesék</i>	35,00 lej
8. Tamási Áron: <i>Ábel az országban</i>	35,00 lej
9. Zsögödi Nagy Imre: <i>Följegyzések</i>	35,00 lej
10. Farkas Árpád: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
11. Hermányi Dienes József: <i>Nagyenyei Demokritus</i>	35,00 lej
12. Tomcsa Sándor: <i>Válogatott írások</i>	35,00 lej
13. Tamási Áron: <i>Ábel Amerikában</i>	35,00 lej
14. Balázs Ferenc: <i>A rög alatt</i>	35,00 lej
15. Király László: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
16. <i>Székely népdalok</i>	35,00 lej
17. Kóváry László: <i>Székelyhonról</i>	35,00 lej
18. Márton Áron: <i>Válogatott írások és beszédek</i>	35,00 lej
19. Szabó Gyula: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
20. Páll Lajos: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
21. Cserei Mihály: <i>Erdély históriája I.</i>	35,00 lej
22. Cserei Mihály: <i>Erdély históriája II.</i>	35,00 lej
23. Tompa László: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
24. Tamási Áron: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
25. Vári Attila: <i>Volt egyszer egy város</i>	35,00 lej
26. <i>Régi székely költők</i>	35,00 lej
27. Kriza János: <i>Székely népmesék</i>	35,00 lej
28. Petelei István: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
29. Tamási Áron: <i>Hazai tükör</i>	35,00 lej
30. Ferenczes István: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
31. Bod Péter: <i>Szent Hilárius</i>	35,00 lej
32. Jancsó Benedek: <i>Válogatott írások</i>	35,00 lej
33. Szabédi László: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
34. Cseres Tibor: <i>Foksányi szoros</i>	35,00 lej

35. Csiki László: <i>Titkos fegyverek</i>	35,00 lej
36. <i>Székely népi imádságok</i>	35,00 lej
37. Tamási Áron: <i>Publicisztikai írások</i>	35,00 lej
38. Horváth István: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
39. Kurkó Gyárfás: <i>Nehéz kenyér</i>	35,00 lej
40. Bogdán László: <i>Az ördög Háromszéken</i>	35,00 lej
41. Bölöni Farkas Sándor: <i>Utazás Észak-Amerikában</i>	35,00 lej
42. Sánta Ferenc: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
43. Fodor Sándor: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
44. Székely János: <i>A nyugati hadtest</i>	35,00 lej
45. Szócs Géza: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
46. Tivai Nagy Imre: <i>Cirkálások szeredai emlékeimből</i>	35,00 lej
47. Tamási Áron: <i>Szülőföldem</i>	35,00 lej
48. Kemény János: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
49. Ignác Rózsa: <i>Torockói gyász</i>	35,00 lej
50. Markó Béla: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
50+ Siklódy Ferenc: <i>Könyvjegyek I.</i>	35,00 lej
51. Szentkatolnai Bálint Gábor: <i>Válogatott művek</i>	35,00 lej
52. Benedek Elek: <i>Édes anyaföldem! I.</i>	35,00 lej
53. Benedek Elek: <i>Édes anyaföldem! II.</i>	35,00 lej
54. Böződi György: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
55. Czegő Zoltán: <i>Katonabogár</i>	35,00 lej
56. <i>Régi székely írók</i>	35,00 lej
57. Nagybaczoni Nagy Vilmos: <i>Végzetes esztendők</i>	35,00 lej
58. Domokos Pál Péter: <i>Moldvai útjaim</i>	35,00 lej
59. Szemlér Ferenc: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
60. Györffi Kálmán: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
61. Bartha Miklós: <i>Nemzetpolitikai írások</i>	35,00 lej
62. Tamási Áron: <i>Bölcső és Bagoly</i>	35,00 lej
63. Székely János: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
64. Ágoston Vilmos: <i>Godir és Galanter</i>	35,00 lej
65. Sütő István: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
66. Orbán Balázs: <i>Válogatott írások és beszédek</i>	35,00 lej
67. Tamási Gáspár: <i>Vadon nőtt gyöngyvirág</i>	35,00 lej
68. Beke György: <i>Föld és lélek. Székely riportok</i>	35,00 lej
69. Ferencz Imre: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
70. Mózes Attila: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
71. Kacsó Sándor: <i>Válogatott írások</i>	35,00 lej
72. Tamás Menyhért: <i>Vigyázó madár</i>	35,00 lej

73. Szócs Kálmán: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
74. Lőrincz György: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
75. Tánczos Vilmos: <i>Elejtett szavak</i>	35,00 lej
76. Kőrösi Csoma Sándor az újabb kutatások tükrében	35,00 lej
77. Tamási Áron: <i>Jégtörő Mátyás</i>	35,00 lej
78. Székely költők az árnyékos oldalról	35,00 lej
79. Panigay Róbert: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
80. Magyar Lajos: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
81. <i>Látom az életem nem igen gyönyörű – A madéfalvi veszedelem tanúkihallgatási jegyzőkönyve 1764</i>	35,00 lej
82. Székely írók az árnyékos oldalról	35,00 lej
83. Paál Árpád: <i>Válogatott írások</i>	35,00 lej
84. Székely János: <i>Három dráma</i>	35,00 lej
85. Egyed Péter: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
86. Bartalis János: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
87. Tamási Áron: <i>Négy dráma</i>	35,00 lej
88. Fábíán Ernő: <i>Válogatott írások</i>	35,00 lej
89. Molnár H. Lajos: <i>Volt egyszer egy udvar I.</i>	35,00 lej
90. Molnár H. Lajos: <i>Volt egyszer egy udvar II.</i>	35,00 lej
91. <i>Bethlen Gábor leveleiből</i>	35,00 lej
92. <i>A székelyek (Rólunk írták)</i>	35,00 lej
93. Szabó Gyula: <i>Gólya szállt a csűrre</i>	35,00 lej
94. Zágonyi Attila: <i>Válogatott paródiák és humoreszkek</i>	35,00 lej
95. Tompa Gábor: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
96. Benkő József: <i>Transsilvania specialis (A székelyek földje)</i>	35,00 lej
97. Földi István: <i>Századelő az udvartereken</i>	35,00 lej
98. Gazda József: <i>A XX. század, ahogy megéltük</i>	35,00 lej
99. Király László: <i>Kék farkasok</i>	35,00 lej
100. Egyed Emese: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
100+ Siklódy Ferenc: <i>Könyvjegyek II.</i>	35,00 lej

A könyvek megvásárolhatók vagy megrendelhetők
a Székelyföld szerkesztőségében
vagy online a www.szekelyfoldfolyoirat.ro oldalunkon.

